

ΟΝΟΜΑΤΟΛΑΤΡΑΙ

(“Ετεροδιδασκαλία Ρώσων μοναχῶν τοῦ Ἀγίου Ὄρους
κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν τοῦ 20οῦ αἰῶνος”)

«*Ces troubles furent le début du déclin
rapide du monachisme russe sur l’Athos»*

Dom I. Doens, O.S.B., Chronique religieuse. Monastères orthodoxes en Grèce, «Irénikon», 3 (1961) 357.

Οἱ «Ὀνοματολάτραι» εἶναι σχεδὸν ἄγνωστοι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ “Ἐλληνες συγγραφεῖς δι’ δλίγων μόνον πληροφοριῶν¹ ἀναφέρουν τὴν ὑπαρξίν τῆς ἐτεροδιδασκαλίας τῶν Ρώσων μοναχῶν εἰς τὸ Ἀγίου Ὄρος κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἡ δὲ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναφέρει ὥρισμένα βασικὰ ἔγγραφα τῶν ἐρίδων².

Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον δτι πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ ρεύματα εἰς τὸ Ἀγίου Ὄρος ἤθέλησαν νὰ ἀσχοληθοῦν, νὰ ἐφαρμόσουν καὶ νὰ ἐπαναφέρουν εἰς χρῆσιν τὴν θεολογίαν τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Ἀνεφέραμεν καὶ ἄλλοτε δτι οἱ «Κολλυβάδες» ἐκ μέρους τῶν Ἐλλήνων³ καὶ ὁ “Οσιος Παΐσιος Βελιτσκόφσκι ἐκ μέρους τῶν Σλάβων⁴ ἐφρόντισαν νὰ ἀνα-

1. Βλ. ἐνδεικτικῶς I. Π. Μαμαλάκη, Τὸ Ἀγίου Ὄρος (‘Αθως) διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Θεσσαλονίκη 1971 (‘Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 33), σ. 561. Σημειωτέον, δτι ὁ συγγραφεὺς εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν Ἐλλήνων γραψάντων περὶ τοῦ Ἀγίου Ὄρους γενικῶς καὶ ἀφιερωσάντων μίαν σελίδα διὰ τοὺς ‘Ὀνοματολάτρας’ οἱ περισσότεροι Ἐλληνες παρέρχονται τὸ θέμα δι’ δλίγων γραμμῶν.

Διὰ τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης μελέτης παντοιοτρόπως μὲ ἐβοήθησαν οἱ κύριοι Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος, καθηγητὴς καὶ κοσμήτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, Ἀντώνιος-Αλμήλιος Ν. Ταχιάς, καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Βασίλειος Δ. Φόρης, διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, καὶ δ. Δρ. Παντελεήμων Β. Πάσχος, τοὺς ὅποίους καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης εὐχαριστῶ.

2. Βλ. τὰ ἔγγραφα ταῦτα εἰς «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν», τ. 33 (1913), σ. 123-125, 145-146, 187-192, καὶ 445-446.

3. Κ. Κ. Παπούλιδη, Περίπτωσις πνευματικῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἀγίου Ὄρους εἰς τὸν βαλκανικὸν χῶρον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, «Μακεδονικά», τ. 9 (1969), σ. 278-294.

4. Α. - Α. Ταχιάς, ‘Ο Παΐσιος Βελιτσκόφσκι (1722-1794) καὶ ἡ ἀσκητικοφιλολογικὴ σχολὴ του, Θεσσαλονίκη 1964 (I.M.X.A., ἀριθ. 73). Τοῦ αὐτοῦ, Σύμμεικτα περὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Παΐσιου Βελιτσκόφσκι, «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίς ἐκδιδομένη ὑπό

νεώσουν, κατά τὸν 18ον αἰῶνα, τὴν ἡσυχαστικὴν θεολογίαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἑκκλησίας. Οἱ Ὀνοματολάτραι¹, τὸν 20ὸν αἰῶνα, οἱ κειοποιήθησαν, τὰ σχίσματα καὶ τὰς αἵρεσεις, τόσον οἱ ἀντίπαλοι των ὅσον καὶ οἱ ἴδιοι, λόγῳ τοῦ φανατισμοῦ ὁ ὄποιος ὑπεισέρχεται μὲ τὴν πάροδον τῶν διαμαχῶν, δὲν ἐπιτρέπουν, ἐν πολλοῖς, τὴν ἐξέτασιν καὶ τὸν θετικῶν στοιχείων εἰς τὴν δομὴν τῆς διαστασιακῆς αἵρεσης.

Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἑτεροδιδασκαλίας τῶν Ὀνοματολατρῶν, θὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὰ ἴστορικὰ προβλήματά της καὶ δὲν θὰ ὑπεισέλθωμεν εἰς τὸ καθαρῶς δογματικὸν μέρος, καίτοι θὰ ἀναφερθῶμεν ἀναγκαστικῶς εἰς τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῆς διαμάχης. Δὲν θὰ ὑπεισέλθωμεν ἐπίσης εἰς θέματα Κανονικοῦ Δικαίου καὶ Διπλωματικῆς Ἱστορίας, μὲ τὰ ὄποια ἐπίσης ἔχουν σχέσιν ἡ ἑτεροδιδασκαλία καὶ αἱ ἕριδες.

Ἡ παρούσα μελέτη ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς διαιρεῖται εἰς τρία μέρη:
α) Εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἑτεροδιδασκαλίας καὶ τὴν ἀνάπτυξιν της εἰς τὸ Ἀγιον Ὄρος, β) Εἰς τὴν μεταφορὰν τῆς διαμάχης ἐκ τοῦ Ἀγίου Ὄρους εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ γ) Εἰς τὴν μεταφορὰν τῆς ἑτεροδιδασκαλίας ἐκ τῆς Ρωσίας (μετὰ τὴν κομμουνιστικὴν ἐπανάστασιν τῶν μπολσεβίκων τὸ 1917) εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην διὰ τῶν αὐτοεξορίστων Ρώσων θεολόγων καὶ φιλοσόφων.

Ἡ διδασκαλία τῶν Ὀνοματολατρῶν εἶναι ρωσικὴ τόσον εἰς τὴν καταγγήν καὶ τὴν ἐξέλιξιν, ὃσον καὶ εἰς τὴν δομήν της. Εἰς τὸ Ἀγιον Ὄρος ἐφιλοξενήθη μόνον. Ἐπὶ πλέον, δῆμος, ἔχει σχέσιν μὲ τὸν ἡσυχασμὸν καὶ τὴν καρδιακὴν προσευχὴν ἥ (τὴν λεγομένην) προσευχὴν τοῦ Κυρίου². Οἱ ἴδιοι οἱ Ὀνοματολάτραι θὰ σημειώσουν πολλάκις ὅτι συνεχίζουν τὴν ἡσυχαστικὴν πρακτικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδιως περὶ τοῦ ἀκτίστου φωτὸς παλαμικὴν θεολογίαν.

τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς», Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, τ. 10 (1965), σ. 373-394. C. Papouliidis, Le starets Paissij Velitchkovskij (1722-1794), «Θεολογία» τ. 1-2 (1968), σ. 231-240. Τὸ αὐτὸν ἄρθρον εἰς τὴν ἰσπανικὴν ἐν «Unidad Cristiana» - «Oriente Cristiano», τ. 4 (1969), σ. 429-435.

1. «Ὀνοματολάτραι» (ἐκ τοῦ ρωσικοῦ Имjabožniki) ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων των, ἐνῷ οἱ ἴδιοι αὐτοαπεκαλοῦντο «Ὀνοματόδοξοι» (ἐκ τοῦ ρωσικοῦ Имjaslavcy). Ὅπο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπεκλήθησαν «Ὀνοματοθεῖται». Οἱ Ὀνοματολάτραι ἐπρέσβευον, ὅτι ἡ ἐπίκλησις τοῦ δόνόματος τοῦ Θεοῦ ἐνέχει θείαν δύναμιν. Ἐπὶ τοῦ θέματος θὰ ἐπανέλθωμεν διεξοδικώτερον. Ἡ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δρολογία «Ἴησουανοί» (βλ. «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν», τ. 33 (1913), σ. 145-146) νομίζω ὅτι εἶναι ἀνεπιτυχής.

2. «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με τὸν ἀμαρτωλόν».

Α'

‘Η έρις δὲν ἥρχισεν εἰς τὸ “Αγιον Ὀρος, ἀλλὰ εἰς τὸν Καύκασον τῆς Ρωσίας. Ἐκεῖ, εἰς τὸ μετόχιον Σίμων ὁ Χαναναῖος τῆς Μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος τοῦ Ἀγίου Ὀρους, ἔζη καὶ ὁ Ρώσος μεγαλόσχημος μοναχὸς Ἰλαρίων, ὁ ὄποιος εἶχεν ἔλθει ἐκ τοῦ Ἀγίου Ὀρους.

‘Ο Ἰλαρίων ἐδημοσίευσε τὸ 1907 βιβλίον περὶ προσευχῆς ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἐπὶ τῶν Ὀρέων τοῦ Καυκάσου»¹. Καὶ ἐνῷ καὶ αἱ δύο πρῶται ἐκδόσεις ἔλαβον τὴν ἀδειαν κυκλοφορίας ἐκ μέρους τῆς «Ἐπιτροπῆς Θρησκευτικῆς Λογοκρισίας» τῆς Ρωσίας, κατὰ τὴν δευτέραν ἐκδοσιν, δλίγον μετὰ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ βιβλίου, κατεδικάσθη τὸ περιεχόμενον, ἐπειδὴ δὲν ἔθεωρήθη δρθόδοξον. Εἰς τὸ βιβλίον παρουσιάζονται δύο γέροντες μοναχοὶ συζητοῦντες περὶ τῆς καρδιακῆς προσευχῆς (ἢ τῆς λεγομένης προσευχῆς τοῦ Κυρίου) καὶ περὶ τῶν καρπῶν αὐτῆς. Οἱ δύο γέροντες μοναχοὶ διαπιστώνουν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν των ἡ πρακτικὴ τῆς καρδιακῆς προσευχῆς ἐλησμονήθη ἢ ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν μοναχῶν καὶ ὅτι καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἐπανέλθῃ μεταξὺ τῶν μοναχῶν καὶ γενικῶς μεταξὺ τῶν πιστῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας.

‘Η Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ρωσίας εἰς ἐγκύκλιον της ἀπὸ 18ης Μαΐου 1913 πρὸς τοὺς μοναχούς², ἐνῷ ἀναγνωρίζει ὅτι τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰλαρίωνος εἶναι ἀνεπίληπτον ἀπὸ θρησκευτικῆς πλευρᾶς, ἐν τούτοις ἀναφέρει ὅτι τὰ συμπεράσματα τοῦ συγγραφέως θεωροῦνται ἐπικίνδυνα διὰ τὴν προσευχήν, καθ’ ὅτι, κατὰ τὸν Ἰλαρίωνα, τὸ κύριον μέρος τῆς προσευχῆς δὲν ἦτο ἡ ἀπαγγελία τῆς προσευχῆς, ἡ ὄποια θὰ ἐβοήθει τὸν πιστὸν εἰς τὴν αὐτοσυγκέντρωσιν, ἀλλὰ ἡ διαρκὴς ἐπανάστασης

1. Ο ἐπακριβῆς τίτλος τοῦ ἔργου εἰς τὴν ρωσικήν: *S himonah llarion, Na gorah Kavkaza. Beseda druh starcev pustynnikov o vnutrennem edinenii s Gospodom naših serdec črez molitvu Iisus Hristova, ili duhovnaja dejatel'nost' sovremenyh pustynnikov, a' ēkdoſis (Batalpašinsk) 1907, β' Batalpašinsk 1910 και γ' Λαύρα τοῦ Kievo - Pečersk 1912. "Εχω όπ' ὅψει μου τὴν δευτέραν ἐκδοσιν (καὶ εἰς τὴν ὄποιαν συνεχῶς θὰ ἀναφερόμεθα εἰς τὴν παρούσαν μελέτην), ἡ ὄποια ἔλαβε τὸ «imprimatum» ἐκ τῆς «Ἐπιτροπῆς Θρησκευτικῆς Λογοκρισίας» τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Μόσχαν τὴν 7ην Ὁκτωβρίου 1909, ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 735. Τὸ βιβλίον τούτον ἀνήκει, μετὰ τὴν κομμουνιστικὴν ἐπανάστασιν τῶν μπολσεβίκων εἰς τὴν Ρωσίαν τοῦ 1917, εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ρωσικοῦ ὁρθοδόξου ναοῦ τῆς πόλεως Baden-Baden τῆς Γερμανίας. Σήμερον εὑρίσκεται εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ὁρθοδόξου Ρωσικοῦ Θεολογικοῦ Ἰνστιτούτου Παρισίων «ὁ Ἀγιος Σέργιος».*

2. Κατ’ ἀρχὰς τὸ κείμενον ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ἐπίσημον ὅργανον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ρωσίας «Cerkovnye Vedomosti», τ. XXVI/20 (1913), σ. 272-286· ἐπανδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ S. V. Troickij, Ob imenah Božiih i imjavožnikah, Sankt Peterburg 1914, σ. (προσθήκαι) VIII-XVII. Βλ. τὴν εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν μετάφρασιν τοῦ κειμένου εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς Κωνσταντινούπολεως «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (1913), σ. 187-192. Ἀλλὰ περὶ τοῦ κειμένου τούτου θὰ ἐπανέλθωμεν.

τοῦ δνόματος τοῦ Ἰησοῦ¹ ὡς δνόματος τοῦ Θεοῦ· ὥστε δὲ Θεὸς παρονσιαζόμενος (διὰ τῆς διαρκοῦς ἀναφορᾶς τοῦ δνόματός Του) εἰς τὸν ἀπαγγέλλοντα, τὸν συντρέχει εἰς τὴν θέωσίν του. Ἐκ τῶν βιβλικῶν παραπομπῶν ἀναφέρονται εἰς τὸ ἔργον κυρίως ἡ τοῦ Ματθαίου 7, 22² καὶ Λουκᾶ 9, 49-50³.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰλαρίωνος, δτὶ ἡ συνεχής ἀπαγγελία τοῦ δνόματος τοῦ Θεοῦ σάψει τὸν ἄνθρωπον, καθ' ὅσον ὁ Θεὸς ἐν πάραχει εἰς τὸ δνόμα. Τού, ἀπέκτησε πολλοὺς διαδούς τόσον εἰς τὸν Καύκασον καὶ κατ' ἐπέκτασιν εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅσον καὶ εἰς τὸ Ἀγιον Ὄρος.

Ἄργότερον, ὡς θὰ ἴδωμεν, διερομόναχος Ἀντώνιος Bulatovič ὑπεστήριξεν, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, δτὶ εἰς τὸ δνομα τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται ἡ παρουσία Αὐτοῦ τούτου τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον «τὸ δνόμα δὲν διαχωρίζεται ἐκ τοῦ κατόχου τοῦ δνόματος»⁴. Καὶ διὰ νὰ ισχυροποιήσῃ τὸ ἐπιχείρημά του ἀναφέρει, δτὶ εἰς τὴν ἐπίκλησιν δνόματός τινος ἐνυπάρχει ἡ ὑπόστασις τοῦ κατόχου τοῦ δνόματος· π.χ. κράζω «Ἰβάν» καὶ εἰς τὴν ἐναρθρὸν κραυγὴν ἐνυπάρχει (μυστικῶς) ἡ ὑπόστασις τοῦ Ἰβάν καὶ δχι αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰβάν⁵. Κατ' ἐπέκτασιν, λοιπόν, ὅταν προφέρωμεν τὸ δνομα «Ἰησοῦς», αἱ ὡρισμέναι κλήσεις ἡ προφοραὶ (καὶ ὁ Ἰησοῦς), εἶναι πραγματικότες καὶ ἔχουν ὑπόστασιν⁶.

Τέλος, σημειοῦμεν δτὶ τὸ 4ον κεφ. τοῦ ἀναφερθέντος ἔργου τοῦ ἵερομονάχου Ἰλαρίωνος ἐπιγράφεται: «“Οτι εἰς τὸ δνομα τοῦ Ἰησοῦ ἐνυπάρχει αὐτὴ ἡ θεότης, καί, κατ' ἀκολουθίαν, δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἀγαπᾷ τὸν Σωτῆρα, τὸ δνομα τοῦτο εἶναι Αὐτὸς Οὗτος ὁ Σωτήρ»⁷.

Εἶναι ἀληθές, δτὶ καίτοι ὑποφέρουσκει ἐνταῦθα σωστή καὶ ὑγιής μυστικιστικὴ σκέψις, ἐν τούτοις πολλάκις συγχέονται τὰ πράγματα ὑπὸ τῶν Ὀνοματολατρῶν καὶ φαίνεται ἔμπροσθεν ἡμῶν νὰ ὑπάρχουν κείμενα χρήζοντα ἐπεξεργασίας.

1. Ἐνταῦθα ἀναφέρεται κυρίως ἡ φράσις τοῦ Φαρισαίου (Λουκ. 18, 3): «Ο Θεός ίλασθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ», ἡ τὸ μοναχικόν: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με τὸν ἀμαρτωλόν», ἡ «ίλασθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ καὶ ἐλέησόν με».

2. Ματθ. 7, 22: «Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ δνόματι ἐπροφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ δνόματι δαιμόνια ἔξεβάλομεν, καὶ τῷ σῷ δνόματι δυνάμεις πολλάς ἐποιήσαμεν».

3. Λουκ. 9, 49-50: «Ἐπιστάτα, εἰδομέν τινα ἐν τῷ δνόματι σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια, καὶ ἐκωλύομεν αὐτόν, δτὶ οὐκ ἀκολουθεῖ μεθ' ἡμῶν».

4. Ἱερομονάχου Ἀντώνιου Bulatovič, Apologija Very vo Imja Božie i vo Imja Iisus, Mósčha 1913, σ. IX.

5. Ἱερομονάχου Ἀντώνιου Bulatovič, Apologija..., ἔ.ἀ., σ. XII-XIII.

6. Ἱερομονάχου Ἀντώνιου Bulatovič, Opravdanje very v Nepovedimoe, Nepostizimoe, Božestrennoe Imja Gospoda našego Iisusa Hrista, Petrograd 1917, σ. 1.

7. Shimonah Ilarion, Na gorah Kavkaza..., ἔ.ἀ., σ. 15.

Μὲ τὴν μυστικὴν παρουσίαν (δηλ. τὸν ρεαλισμὸν)¹ καὶ ὅχι τὴν νομιναλιστικὴν² εἰς τὴν προφορὰν τῶν λέξεων ἔχουν ἀσχοληθῆ πολλοί³. Εἶναι

1. «Ρεαλισμὸς» ἢ «Πραγματοκρατία» εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ ἀντίληψις κατὰ τὴν ὅποιαν, ἐκ τῶν φαινομένων τῆς συνειδήσεως ὑπάρχουν εἰς τὸν ἔξωτερικὸν κόσμον πράγματα τὰ ὅποια εἴτε εἶναι ως παρίστανται εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, εἴτε, τὸ συνηθέστερον, ἡ οὐσία των ἀποκεκρυμμένη ἢ ἡλλοιωμένη ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς συνειδήσεως δύναται νὰ καταστῇ γνωστὴ διὰ τῆς κρίσεως καὶ τῆς ἐμπειρίας, διακρινομένη ἀπὸ τὰ φαινόμενά της. 'Ο Ρεαλισμὸς κατεπολεμήθη ὑπὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ως ἀντιβαίνων εἰς τὴν περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος διδασκαλίαν.

'Ο Ρεαλισμὸς εἰς μὲν τὴν σχολαστικὴν μεταφυσικὴν ἀντιτίθεται εἰς τὸν Νομιναλισμὸν ('Ονοματοκρατία), εἰς δὲ τὴν γνωσιολογίαν ἀντιτίθεται εἰς τὸν Ἰδεαλισμόν. Πρβλ. καὶ Κ. Δ. Γεωργίος Ληγάκης, Πραγματοκρατία, Νεώτερον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν «Ἡλίου» τ. ΙΣΤ', σ. 345-346, καὶ Χρ. Ανδρούτσος, Λεξικόν Φιλοσοφίας, Αθῆναι 1929.

2. «'Ονοματοκρατία» ἢ «Νομιναλισμὸς» εἶναι ἡ ὑποστηριχθεῖσα εἰς τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν ἄποψις, κατὰ τὴν ὅποιαν αἱ γενικαὶ καὶ ἀφηρημέναι ἔννοιαι εἶναι ἀπλᾶ ὀνόματα, λέξεις καὶ ὅχι ιδιαίτεραι ὀντότητες, σπῶς ὑπεστήριζεν ὁ ρεαλισμός. Πρβλ. Κ. Δ. Γεωργίος Ληγάκης, Ονοματοκρατία, Νεώτερον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν «Ἡλίου», τ. ΙΔ', σ. 907 καὶ Σ. Γκίκα, Ονοματοκρατία, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία» (Θ. Η. Ε.), τ. 9 (1966), σ. 928.

3. B. L. G. Berguer, *La puissance du nom* (Communication au IVe Congrès International d'histoire des religions), Bruxelles 1935, «Archives de psychologie de la Suisse romande», τ. XXV (1936), ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. 'Εξ ἄλλου, μεγίστη εἶναι ἡ βιβλιογραφία περὶ τοῦ «'Ονόματος» καὶ τοῦ «'Ονόματος τοῦ Θεοῦ» τόσον εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν δυτικὴν θρησκευτικὴν καὶ θεολογικὴν σκέψιν. "Έχομεν ὑπ' ὅψει τὸ βιβλίον: Des noms de Jésus-Christ dans la Saint-Écriture, œuvre capitale de Louis de Léon et l'un des chefs-d'œuvre théologiques de l'Espagne, traduite pour la première fois en français, sur la 25e édition espagnole, enrichie de notes... par l'Abbé V. Postel du diocèse de Paris..., Paris - Lyon (Lecoffre) 1862. Πρόκειται περὶ μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν τοῦ περιωνύμου ἔργου τοῦ Ἰσπανοῦ Fra y Luis de Léon, Los Nombres de Cristo... Διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου εἰς τὴν Βίβλον, βλ. τὴν εἰδικὴν μελέτην τοῦ A. - M. Besnard, o. p., *Le mystère du nom*. (Quiconque invoquera le nom du Seigneur sera sauvé, Joël 3, 5 (= Kai ἔσται πᾶς, ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται, Ἰωὴλ 3,5), σειρὰ Lectio divina, ἀριθ. 35, Paris (Cerf) 1962. Διὰ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ ὄνόματος βλ. τὸ ἔργον (ἐκ τῶν καταλοίπων) τοῦ πρωθιερέως - καθηγητοῦ S. Bulgakov, Filosofija Imeni (ἔκδ. ὑπὸ L. Zander), Paris (YMCA - press) 1953. 'Αλλὰ εἰς τὸ ἔργον τοῦ S. Bulgakoff θὰ ἐπανέλθωμεν. Τέλος διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου βλ. καὶ τὰ ἔξῆς ἔργα, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία, Un Moine de l'Église d'Orient, La prière de Jésus, sa genèse et son développement et sa pratique dans la tradition byzantin slave, troisième édition revue et augmentée, Chevetogne 1959, σ. 83-89. I. Smolitsch, Russisches Mönchtum. Entstehung, Entwicklung und Wesen, 988-1917, Würzburg 1952, σ. 473 κ.έ. Τοῦ αὐτοῦ, Le Mont-Athos et la Russie, ἐν τῷ συλλογικῷ ἔργῳ: Le Millénaire du Mont-Athos 963-1963, Études et Mélanges, I, Chevetogne 1963, σ. 279-318. B. Schultze, S. J., Der Streit um die Göttlichkeit des Namens Jesu in der russischen Theologie, «Orientalia Christiana Periodica» τ. 17 (1951), σ. 320-394. Τοῦ αὐτοῦ, Untersuchungen über das Jesus - Gebet, «Orientalia Christiana Periodica», τ. 18 (1952), σ. 319-343. I. Haußer, S. J., Noms du Christ et voies d'oraison, «Or. Chr. Analecta» 157, Roma 1960.

ἀληθές, ώς θά ἵδωμεν καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς διαμάχης περὶ τῆς λατρείας τοῦ δνόματος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡ διαφορὰ ἔγκειται μεταξὺ τοῦ μυστικισμοῦ καὶ τοῦ νομιναλισμοῦ¹. Οἱ Ὀνοματολάτραι, κατὰ τὴν κρίσιν εἰδίκῶν, ἔθεσαν ἐπὶ τάπητος σοβαρὸν πρόβλημα τόσον τοῦ θεολογικοῦ ὅσον καὶ τοῦ θρησκειολογικοῦ κόσμου. Δυστυχῶς ὅμως δὲν εἶχον τὰ πλαίσια νὰ παρουσιάσουν τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας των² καὶ λόγῳ ἐλλείψεως, σὺν τοῖς ἄλλοις, μορφώσεως ἐκ μέρους αὐτῶν τούτων τῶν Ὀνοματολατρῶν³. Οἱ κρυπτόμενοι ὑπὸ τὴν φράσιν «*Un moine de l'Église d'Orient*» ὀρθόδοξος ἀρχιμανδρίτης καὶ συγγραφεὺς L. Gillet ἀναφέρει, ὅτι οἱ Ὀνοματολάτραι ἔθιξαν σοβαρὸν πρόβλημα, ἀλλὰ ἀπέτυχον εἰς τὴν διατύπωσίν του⁴.

΄Αλλ’ ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰς διαμάχας τοῦ Ἀγίου Ὁρους. Ἡ διαμάχη ἐκ τοῦ Καυκάσου παρουσιάσθη εἰς τὸ Ἀγιον Ὅρος, κυρίως ἐκ τῶν ἀντιπάλων τῶν Ὀνοματολατρῶν. Οἱ ἱερομόναχος Ἀλέξιος, ζῶν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Θηβαΐδος τοῦ Ἀγίου Ὁρους, μεταξὺ ἄλλων Ρώσων μοναχῶν ἐκατηγόρησε τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου «Ἐπὶ τῶν Ὁρέων τοῦ Καυκάσου» τοῦ ἱερομονάχου Ἰλαρίωνος ώς μὴ ὀρθόδοξον. Αἱ κατηγορίαι τοῦ Ἀλέξιου παρέμειναν προφορικαί, διότι δὲν παρουσίασε γραπτὸν κείμενον, ἀγνωστὸν διὰ ποίους λόγους⁵. Οὕτως ἔχόντων τῶν πραγμάτων τὴν θέσιν τοῦ

1. Οἱ ἱερομόναχος Ἀντώνιος Bulatovič εἰς τὸ μνημονεύθὲν ἔργον του *Apolođija*, ἔ.ἄ., ἀναφέρει, ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν Ὀνοματολατρῶν βασίζεται εἰς τὸν μυστικισμόν, δ ὅποῖος ἀντιτίθεται εἰς τὸν ὀρθολογισμὸν (σ. VII). ἐν συνεχείᾳ γράφει, ὅτι οἱ Ὀνοματολάτραι βασίζονται φιλοσοφικῶς εἰς τὸν ρεαλισμόν, δ ὅποῖος μαζὶ μὲ τὸν μυστικισμὸν ἀντιτίθεται εἰς τὸν νομιναλισμὸν, τὸν ρασιοναλισμὸν καὶ τὸν ματεριαλισμὸν (σ. XI).

2. Οἱ ἀναγνώστης θὰ σχηματίσῃ εὐκόλως τὴν γνώμην, ὅτι οἱ Ὀνοματολάτραι, παρ’ ὅλην τὴν καλὴν θέλησίν των, καὶ τὴν προσπάθειάν των, δὲν εἶχον θεολόγους, τούλαχιστον κατὰ τὴν γένεσιν τῆς διδασκαλίας των καὶ διτί πολλὰ τῶν ἔργων των ἥσαν ἀπλᾶ φυλλάδια... θρησκευτικοῦ περιεχομένου!

3. Βλ. χαρακτηριστικῶς καὶ τὴν γνώμην τοῦ εἰδήμονος εἰς θέματα μοναχισμοῦ τῆς Ρωσίας, αὐτοεξορίστου Ρώσου καθηγητοῦ I. Molitsch, *Le Mont-Athos et la Russie*, ἔ.ἄ., σ. 309: «Il importe de noter qu’Ilarion se présentant comme un connaisseur de la Sainte Écriture et des écrits des Saints Pères, au lieu d’employer le terme traditionnel umno e de la n i e (prière mentale), parle toujours de la d u h o v n a ja d e j a t e l j n o s t j (action spirituelle) ce qui a un sens entièrement différent».

4. *Un Moine de l'Église d'Orient*, ἔ.ἄ., σ. 84: «Les onomatolâtres avaient procédé avec crudité et maladresse dans une matière qui exigerait un infini discernement. Leur théorie était de toute évidence inadmissible, mais ils avaient touché à un problème réel».

5. Μία πηγὴ ἀντιθέτου πνεύματος πρὸς τὴν κίνησιν τῶν Ὀνοματολατρῶν, είναι τὸ λιαν ἐνδιαφέρον φυλλάδιον: *Pravda o sobytijah proisšedshih v pervoe polugodie 1913 goda v Panteleimonom Monastyre*, γραφέν ύπὸ τοῦ Igumen i bratija Afonskago Panteleimonova monastyrja, ἔκδ. Afonskago Russkago Panteleimonova monastyrja, Μόσχα 1913, σ. 6, ἀναφέρει, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ ἱερομονάχου Ἰλαρίωνος: «Ἐπὶ τῶν Ὁρέων τοῦ Καυκάσου», δὲν

πρώτου, κατ' οὓσιαν, ἐπικριτοῦ τοῦ βιβλίου «Ἐπὶ τῶν Ὀρέων τοῦ Καυκάσου» τοῦ ἱερομονάχου Ἰλαρίωνος τὴν καταλαμβάνει ὁ Ρῶσος ἱερομόναχος Χρύσανθος, ἐκ τῆς Σκήτης τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τοῦ Ἀγίου Ὀρούς. Ὁ Χρύσανθος παρουσίασεν ἀνάλυσιν τῶν δοξασιῶν τοῦ Ἰλαρίωνος καὶ τῶν Ὀνοματολατρῶν¹. Τὴν ἀνάλυσίν του τὴν συνάδευσε μὲν συμπεράσματα τοῦ Ρώσου ἀρχιεπισκόπου Ἀντωνίου Ηραπούτσι².

Εἰδομεν δὲ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰλαρίωνος ὠνόμαζον ἑαυτοὺς «΄Ονοματοδόξους» (ἐκ τοῦ ρωσικοῦ *Imjaslavcy*) καὶ δὲ οἱ ἀντίπαλοι των, δηλ. οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Χρυσάνθου, τοὺς ὠνόμαζον Ὄνοματολάτρας (ἐκ τοῦ ρωσικοῦ *Imjabozniki*). Τώρα, ὅμως, ἐπαναλαμβάνοντες τὰς κατηγορίας των οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰλαρίωνος ἀπεκάλουν τοὺς κατηγόρους των, δηλ. τὴν ὄμάδα τοῦ Χρυσάνθου, ὡς «΄Ονοματομάχους» (ἐκ τοῦ ρωσικοῦ *Imjaborcy*). Ἀμφότεραι αἱ παρατάξεις ἀλληλοκατηγοροῦντο ως αἵρετικαι. Σήμερον διὰ τὴν ὄμάδα τοῦ Ἰλαρίωνος ἐπεκράτησεν ὁ ὄρος Ὄνοματολάτραι (ἐκ τοῦ ρωσικοῦ *Imjaslavcy*) καὶ ἐκ μέρους τῶν ἀντιτιθέμενων, ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τῶν συμπαθούντων τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας των.

εἶχε μεγάλην κυκλοφορίαν, μεταξὺ τῶν Ρώσων μοναχῶν τοῦ Ἀγίου Ὀρούς, ἀλλὰ ἡ κριτικὴ τοῦ ἱερομονάχου Ἀλεξίου συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσίν του.

1. Τὸ ἄρθρον τοῦ ἱερομονάχου Χρυσάνθου ἔχει τὸν τίτλον: *Recenzija shimonaha Hrisanfa na Knigu O. Ilariona kai èdhemostievnthi eis tò peperiostikòv «Russkij Irrok», àriθ. 4 kai 6 (1912) (parà I. Smolitsch, Le Mont-Athos et la Russie, èd., s. 310).* Τὸ ἀνωτέρω ἀναφερθὲν ἄρθρον τοῦ ἱερομονάχου Χρυσάνθου προεκάλεσε τὴν ἔκδοσιν τοῦ μνημονευθέντος ἥδη ἔργου τοῦ ἱερομονάχου Ἀντωνίου Βουλατούτσι, *Apologija*.

2. *A n t o n i j (H r a p o v i c k i j) archiepiskop Volynskij, O novom Ižeučenii, obogotvorjujuščem imena i ob Apologii Antonij Bulatoviča, «Cerkovnye Vedomosti», t. XXVI/20 (1913) parápteta μα σ. 80-96.* Ὁ Ρῶσος ἀρχιεπίσκοπος Ἀντώνιος Ηραπούτσι (1863-1936) εἶναι γνωστὸς ἱεράρχης, θεολόγος καὶ ἀσκητικός συγγραφεὺς, μὴ κατωρθώσας νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐκ τοῦ νομιναλισμοῦ. Ἀπέθανε τὸ 1936 αὐτοεξόριστος. *Biografika stoichesia bl. N. Zerno v, The Russian Religious Renaissance of the Twentieth Century, London 1963, σ. 365* καὶ *B. Zenkovsky, Histoire de la philosophie russe, t. II, Paris (Gallimard) 1954, σ. 133-135.* Φιλοσοφικῶς ἔκειτο περισσότερον πρὸς τὸν γερμανικὸν ἰδεαλισμὸν καὶ τὸν νομιναλισμὸν καὶ διλγώτερον πρὸς τὸ μυστικὸν-ἀσκητικὸν-ἥσυχαστικὸν ἴδεαλισμὸν καὶ τὸν νομιναλισμὸν καὶ διλγώτερον πρὸς τὸ μυστικὸν-ἀσκητικὸν-ἥσυχαστικὸν ἴδεαλισμὸν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡτο γνωστὸς καὶ εἶχεν ἐπικοινωνίαν μετά τοῦ ἡμετέρου ἀειμνήστου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδόπούλου. Ὁ Ἀντώνιος ὑπήρξε σφοδρὸς πολέμιος τῶν Ὄνοματολατρῶν. Τὸ ἀνωτέρω ἀναφερθὲν ἄρθρον ἔξεδόθη καὶ εἰς τευχίδιον (σχ. 8ον, σ. 24) ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Λαύρας τοῦ Ροζαέν τὸ ἔτος 1913. Τὸ ἔργον ἔξεδόθη, βεβαίως, μὲ τὴν ἀδειαν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας. Τὸ πλέον ἐνδιαφέρον σημεῖον, ἐκτὸς τῆς τραχύτητός του, εἶναι ἐκεῖνο ἕπου ὃ συγγραφεὺς ὑπογραμμίζει, δὲ οἱ Ὄνοματολάτραι εἶναι ὁ ἱερομόναχος A. Bulatovič, ὁ καθηγητής - ἵερεὺς Π. Φλορένσκι καὶ ὁ καθηγητής - ἵερεὺς S. Bulgakoff καὶ δὲ οἱ ἀντί-Ὀνοματολάτραι εἶναι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νίκων, ὁ καθηγητής S. V. Troickij καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀντώνιος, δηλ. ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς. (Διὰ πολλὰ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων προσώπων θὰ ἐπανέλθωμεν).

Τὴν παράταξιν τοῦ Ἰλαρίωνος ἥλθε νὰ ἐνισχύσῃ (ώς ἀντιτιθέμενος εἰς τὸν Χρύσανθον) ὁ Ρῶσος ἵερομόναχος Ἀντώνιος Bulatovič, ἐκ τῆς Σκήτης τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου. Ὁ Bulatovič ὑπῆρξεν ἀντιπροσωπευτικὴ μορφὴ τῶν Ὀνοματολατρῶν καὶ ἐντὸς δλίγου κατέστη ὁ ἀρχηγέτης των, ἐφ' ὅσον ὁ Ἰλαρίων φαίνεται ὅτι ἡτο μοναχὸς τῆς προσευχῆς μόνον καὶ τῆς συγγραφῆς, ἐνῷ ὁ Bulatovič καὶ τῆς δράσεως. Ὁ τελευταῖος πρὸ τῆς εἰς μοναχὸν κουρᾶς του ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Χάρκωφ. Ἀγνωστος παραμένει ἡ ἀκριβής χρονολογία τῆς γεννήσεως του. Ὡς ἀξιωματικὸς ἔλαβε μέρος εἰς ἀποστολὴν εἰς τὴν Κίναν. Τὸ 1907 μετέβη εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, τὴν ὅποιαν ὠνειρεύθη νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τὴν Ρωσίαν¹. Ἐκ τῆς Αἰθιοπίας ἵσως μετέβη, ἀγνωστον διατί, εἰς τὰς Ἰνδίας. Τὸ 1907 κείρεται μοναχὸς εἰς τὴν Σκήτην τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου. Ἡτο γνώστης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ μετέφρασε πολλὰ θρησκευτικὰ βιβλία, ἵδιως ἐκλαϊκευτικοῦ χαρακτῆρος, ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν ρωσικήν. Τὸ 1910 χειροτονεῖται ἵερομόναχος καὶ τὸ 1911 λέγεται ὅτι μετέβη δι' δλίγους μῆνας εἰς τὰς Ἰνδίας. Κατὰ τὴν διαμάχην εἰς τὸ Ἀγιον ὄρος ὑπὲρ τῶν Ὀνοματολατρῶν ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ Ἀθω καὶ μετέβη εἰς τὴν Ρωσίαν (εἰς τὰς 13 Φεβρουαρίου 1913) καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν συμπεριελήφθη μεταξὺ τῶν συλληφθέντων, ὡς θὰ ἴδωμεν, Ρώσων μοναχῶν εἰς τὸ Ἀγιον ὄρος τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1913. Εἰς τὴν Ρωσίαν ἐγκατεστάθη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα καὶ ἡγωνίσθη ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν ἱδεῶν τῶν Ὀνοματολατρῶν. Κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ τὴν συμπάθειαν καὶ συμπαράστασιν πολλῶν μελῶν τῆς ρωσικῆς πνευματικῆς σκέψεως². Ἀλλωστε ὁ Bulatovič εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν διαμάχην ὑπὲρ τῶν Ὀνοματολατρῶν τόσον ἐκ τῆς «Ἀπολογίας» του, ὃσον καὶ ἐκ τοῦ «ἀκτιβισμοῦ» του. Εἰς τὸ ἔξῆς, παρ' ὅλον ὅτι θὰ κυκλοφορήσουν ἀναρίθμητα θρησκευτικὰ φυλλάδια ὑπὲρ τῶν Ὀνοματολατρῶν ἐν τούτοις τὸ ἔργον τοῦ ἵερομονάχου Ἰλαρίωνος «Ἐπὶ τῶν ὄρέων τοῦ Καυκάσου» καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἵερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič «Ἀπολογία» θὰ παραμείνουν τὰ ἀντιπροσωπευτικὰ βιβλία τῆς διδασκαλίας τῶν Ὀνοματολατρῶν. Εἰς τὴν Ρωσίαν ὁ Bulatovič δὲν ἤνοχλήθη ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἀλλ' οὕτε καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν ὡς τέως στρατιωτικός. Ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν μπολσεβίκων

1. Ἀγνωστος, ἐν πολλοῖς, σελὶς τοῦ ρωσικοῦ ἐπεκτατισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἀφρικὴν διὰ τὸ 1907. Διὰ πλείστα βλ. C. Jemain, *The Russians in Ethiopia. An Essay in futility*, London 1958, σ. 80-96, παρὰ I. Smolitsch, *Le Mont - Athos et la Russie*, ἔ.α., σ. 310.

2. Ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας M. D. Muretoν, εἰς ἐπιστολήν του πρὸς τὸν κοσμήτορα τῆς Σχολῆς κατὰ τὸ ἔτος 1914, ὑποστηρίζει τὴν μνημονεύθεισαν «Ἀπολογίαν» τοῦ Bulatovič καὶ τοὺς Ὀνοματολάτρας. Ἡ ἐπιστολὴ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ συντηρητικὸν περιοδικὸν *Istoričeskij Vestnik*, τ. 10 (1916), σ. 164-167.

κατὰ τὴν κομμουνιστικὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Ρωσίαν τὸ ἔτος 1917¹. Ἔγραψεν, ὡς δὲ κύριος ἀπολογητὴς τῶν Ὀνοματολατρῶν, πολλὰ ἔργα².

1. Πρβλ. καὶ I. Smolitsch, Le Mont-Athos et la Russie, ἔ.ἄ., σ. 310. Ἐξ ἄλλου πολλὰς πληροφορίας περὶ τοῦ βιογραφικοῦ σχεδιαγράμματος τοῦ Ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič ἀριθμέθα ἐξ ἀνεκδότης τοῦ Ρώσου θεολόγου B. Μπομπρίνσκι (ἐξ Ἀθηνῶν, ὑπὸ ἡμερομ. 17/30 Ὁκτωβρίου 1950) πρὸς τὸν καθηγητήν μου, ἀρχιμανδρίτην Κυπριανὸν Κέρν, καθηγητὴν τῆς Πατρολογίας τοῦ Ὁρθοδόξου Ρωσικοῦ Θεολογικοῦ Ἰνστιτούτου Παρισίων. Διὰ τὴν βιογραφίαν τοῦ Bulatovič βλ. καὶ A. Bulatovič, Svojskami Menelika II..., Sankt Peterburg 1900.

2. Ieroslhimonah Antonij (Bulatovič), 1. Apologija, ἔ.ἄ., σ. 189. 2. Moja mislj vo Hriste: O dejatel'nosti (energii) Božestva, Sankt Peterburg 1914, σ. 244. 3. Materialy k sporu o počitanii Imeni Božija, a' ēkđ., Mōscha 1913. 4. Vvedenie v sočinenie Opravdanie very v nepovedimoe, nepostizhaemoe, božestvennoe Imja Gospoda Iisusa Hrista, Sankt Peterburg 1916, σ. 20. 5. Moja bor'ba s imjaborcami na Svatoj Gore, «Istoričeskij Vestnik», τ. 3 (1916), σ. 648-682 καὶ τ. 10 (1916), σ. 133-169, καὶ ἀνάτυπον Sankt Peterburg 1917. 6. Opravdanie very, ἔ.ἄ., σ. 228. 7. Istorija Afonskoj smuty, a' ēkđ., Petrograd 1917 καὶ 8. Afonskij razgrom, ἔ.ἄ., σ. 10.

'Ἐκ τῶν ἀναφερθέντων ἔργων καλὸν θὰ ἥτο νὰ ἐγνώριζεν ὁ ἀναγνώστης τὰ περιεχόμενα τῆς «Ἀπολογίας» τοῦ Ἱερομονάχου Ἀντωνίου Βουλατοβίτη. Ο πλήρης τίτλος τοῦ ἔργου ἔχει ὡς ἐξῆς: Apologija Very vo Imja Bozija i vo Imja Iisus, ēkđ. «Θρησκευτικῆς καὶ Φιλοσοφικῆς βιβλιοθήκης» (τῆς «Θρησκευτικῆς καὶ Φιλοσοφικῆς Ἐταιρείας»), Mōscha 1913, σχ. 8ον, σ. 189:

σ. 1-20, 1) Γενικαὶ ἀρχαὶ τῶν Ὀνοματομάχων, δηλ. τῶν ἀντιφρονούντων πρὸς τοὺς Ὀνοματολάτρας.

σ. 21-41, 2) Βιβλικαὶ καὶ Πατριστικαὶ μαρτυρίαι, διτὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι Αὐτὸς ὁ Θεός.

σ. 42-47, 3) Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι αὐτὴ ἡ θεία δύναμις καὶ ὅχι ἡ δύναμις διὰ μέσου τοῦ ὀνόματος.

σ. 48-74, 4) Πᾶσα προσευχὴ τελεῖται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

σ. 75-82, 5) Ἡ διμολογία τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὴν «Προσευχὴν τοῦ Ἰησοῦ» εἶναι Αὐτὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

σ. 83-99, 6) Περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς θείας ἀξίας τοῦ ὀνόματος «Ἰησοῦ».

σ. 100-115, 7) Τὸ ὄνομα «Ἰησοῦς» εἶναι ὄνομα ἐνέχον θείαν ὑπόστασιν καὶ ὄνομα ὑπεράνω παντὸς ὀνόματος.

σ. 116-120, 8) Ἀνάλυσις τοῦ Ἀκαθίστου καὶ τοῦ Παρακλητικοῦ Κανόνος πρὸς τὸν Γλυκύτατον Ἰησοῦν.

σ. 121-136, 9) Μαρτυρίαι ἐκ τοῦ Ψαλτηρίου περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ.

σ. 137-152, 10) Μαρτυρίαι ἐκ τῆς Βίβλου περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ.

σ. 153-171, 11) Ἡ σημασία τῶν φράσεων «Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ» καὶ «Αὐτὸς ὁ Θεός», συνδυαζόμεναι εἰς τὰς Ἀκολουθίας.

σ. 172-186, 12) Ἡ θεία Λειτουργία εἶναι προσκύνησις τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ.

σ. 187-189, 13) Συμπεράσματα: Δίδομεν ἐνταῦθα περὶ ληψῶν τῶν συμπερασμάτων τοῦ βιβλίου, ἔνθα δὲ συγγραφεὺς γράφει: «Ομολογῶ, διτὶ: 1. Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ εἶναι Αὐτὸς ὁ Θεός. 2. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ὑπόστατικὸν τῆς θεότητος, δηλ. ἔχει σχέσιν μὲ τὴν θείαν καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Κυρίου. 3. Τὸ ὄνομα «Ἰησοῦς»

‘Η ἐμφάνισις εἰς τὸ προσκήνιον τοῦ Ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič ἐκ τῆς Σκήτης τοῦ Προφήτου Ἡλιού τοῦ Ἅγιου Ὁρούς ὑπὲρ τῶν Ὀνοματολατρῶν ἐκινητοποίησε τοὺς Ρώσους μοναχοὺς τοῦ Ἅγιου Ὁρούς, ὥστε νὰ αὐξηθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν διπαδῶν των. Ἡδη τὸ 1912 Ὀνοματολάτραι μοναχοὶ μεταξὺ τῶν Ρώσων ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἱεράν Μονὴν τοῦ Ἅγιου Παντελεήμονος, εἰς τὴν Σκήτην τοῦ Ἅγιου Ἀνδρέου, εἰς τὴν Σκήτην τοῦ Προφήτου Ἡλιού καὶ εἰς τὴν ἔρημον τὴν καλουμένην Θηβαΐδα.

‘Η ἐπέμβασις τοῦ καθηγουμένου τῆς Μονῆς Ἅγιου Παντελεήμονος Μισαήλ δὲν ἐπέφερεν ἀποτέλεσμα. Εἰς μάτην παρεκλήθη ὁ Bulatovič νὰ ἀναθεωρήσῃ τὰς δοξασίας του. Ὁ τελευταῖος εἰς ἐπιστολήν του πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον (ἀπὸ 27 Αὐγούστου 1912)¹ γράφει σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ ἔξῆς:

<i>Imja Iisusa est Bog;</i>	<i>Tὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ εἶναι Θεός.</i>
<i>Slova, slyšannyya na Favore</i>	<i>Oi ἐν Θαβωρίῳ λόγοι οἱ ἀκονσθέντες</i>
<i>Apostolami, sut sam Bog;</i>	<i>ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων εἶναι Αὐτὸς ὁ Θεός.</i>
<i>Slova, slyšannyya na Sinae</i>	<i>Oi ἐν Σινᾷ ἀκονσθέντες ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν λόγοι εἶναι Αὐτὸς ὁ Θεός.</i>
<i>Izrailtjanami, sut Sam Bog,</i>	<i>Kαὶ πᾶς ὁ ἐν τῷ Ἔναγγελίῳ θεῖος λόγος εἶναι Αὐτὸς ὁ Θεός³.</i>
<i>i vsjakoe Božestvennoe slovo</i>	
<i>v Evangelie est Sam Bog²</i>	

‘Ο Bulatovič, τέλος, γράφει συμπερασματικῶς ἀργότερον εἰς ἔργον του⁴ τὰ ἔξῆς: «...ὑπεστηρίξαμεν, ὑποστηρίζομεν καὶ θὰ ὑποστηρίζωμεν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι Αὐτὸς ὁ Θεός καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι Αὐτὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός».

‘Η διάδοσις ὅμως τῶν ἰδεῶν τῶν Ὀνοματολατρῶν ἀνησύχησε τόσον τὸν καθηγούμενον τῆς Μονῆς τοῦ Ἅγιου Παντελεήμονος ὅσον καὶ τὴν Ἱεράν Κοινότητα τοῦ Ἅγιου Ὁρούς. ‘Η ἀνησυχία προήρχετο κυρίως ἐκ τοῦ γεγο-

ἐνέχει θείαν δύναμιν καὶ εἶναι ἀχώριστον τοῦ Ἅγιου Πνεύματος. 4. Πάντα τὰ ὀνόματα τοῦ Θεοῦ ἐνέχουν θείαν δύναμιν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα «Ἰησοῦς» πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται περισσότερον διὰ τὴν σωτηρίαν μας». Τέλος, διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ βιβλίου σημειοῦμεν, ὅτι ἡ ἐκδοῦσα τὸ ἔργον τοῦ Ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič, «Θρησκευτικὴ καὶ Φιλοσοφικὴ Ἐταιρεία» ἀναγνωρίζει, ὅτι τὸ βιβλίον «ἔχει μερικάς ἐσωτερικάς ἀτελείας» (Πρβλ. *Apologija*, ἔ.ἄ., σ. XI).

1. Βλ. ἀποσπάσματα τῆς ἐπιστολῆς «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος», τ. 11 (1913) σ. 363-364.

2. Βλ. ρωσικὸν κείμενον ἐν S. V. Troickij, *Ob Imenah Božiih i imjubožnikah*, Sankt Peterburg 1914, σ. IV (παραρτήματος).

3. Βλ. Ἑλληνικὸν κείμενον εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (1913), σ. 124.

4. Ἱερομονάχου Ἀντωνίου (Bulatovič), *Opravdanie very*, ἔ.ἄ., σ. 208.

νότος, ὅτι ἀλληλοκατηγορούμενοι οἱ Ρῶσοι μοναχοὶ ἐσκανδάλιζον τὴν Ἱεράν Πολιτείαν.

Δὲν ἔχομεν μαρτυρίας περὶ συμμετοχῆς Ἐλλήνων μοναχῶν εἰς τὴν διαμάχην τῶν Ὀνοματολατρῶν, ἡ ὁποίᾳ ὡς ἀνεφέραμεν ὑπῆρξε διαμάχη καθαρῶς ρωσική. Ἐξ ἄλλου ἀμάρτυρον εἶναι καὶ τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ρώσου καθηγητοῦ I. Smolitsch, ὅτι «ἡ ἀνάπτυξις τῆς νέας διδασκαλίας συμπεριέλαβε, βεβαίως, Ἐλληνας μοναχοὺς καὶ ἀνησύχησε πολὺ τὴν «Κοινότητα» τοῦ Ἀγίου Ὄρους»¹. Δὲν συμμεριζόμεθα τὴν ἄποψιν, ὅτι ἐπειδὴ «ἀνησύχησεν» ἡ Ἱερὰ Κοινότης τοῦ Ἀγίου Ὄρους, θὰ ἀπετέλει ἀπόδειξιν ὅτι ἡ διαμάχη ἀπησχόλησε καὶ Ἐλληνας μοναχούς. Τοὐλάχιστον ἐκ τῶν παρουσιασθέντων μέχρι τοῦδε ἐγγράφων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δὲν φαίνεται ὅτι τὸ θέμα ἀπησχόλησε καὶ Ἐλληνας μοναχούς². Ὁ S. Troickij μάλιστα, κατηγορῶν τοὺς Ἐλληνας μοναχοὺς καὶ δικαιολογῶν τὴν βιαίαν μεταφορὰν τῶν Ρώσων Ὀνοματολατρῶν, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἰς τὴν Ρωσίαν, λέγει ὅτι οἱ Ἐλληνες μοναχοὶ προώθουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διδασκαλίας τῶν Ὀνοματολατρῶν μεταξὺ τῶν Ρώσων διὰ νὰ ἐκδιώξουν ὅλους τοὺς Ρώσους μοναχούς ἐκ τοῦ Ἀθω³...

Καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἀναφερθεῖσα ἐπέμβασις τοῦ καθηγουμένου τῆς Μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος δὲν ἐπέφερε τὴν ἀναμενούμενην ἡσυχίαν μεταξὺ τῶν Ρώσων μοναχῶν τοῦ Ἀγίου Ὄρους, τότε ἡ ἀπλῆ ἐπέμβασις εἰς τὴν διαμάχην μετετράπη εἰς αἴτησιν πρὸς παροχὴν βοηθείας ἐκ μέρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τὸ ἀξιοσημείωτον γεγονός, τὸ ὅποιον δὲν πρέπει νὰ παρίδωμεν εἶναι, ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐπεμβαίνει μετὰ ἀπὸ αἴτησιν τοῦ καθηγουμένου τῆς Μονῆς Παντελεήμονος, πρὸς ἀναχαίτισιν τῆς ἑτεροδιδασκαλίας τοῦ ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič. Ἡ ἀναφερθεῖσα αἴτησις συνωδεύετο ὑπὸ τῶν ἔργων τοῦ ἱερομονάχου Ἰλαρίωνος: «Ἐπὶ τῶν Ὀρέων τοῦ Καυκάσου» καὶ τοῦ ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič

1. «Le développement de la nouvelle doctrine atteignit également des moines grecs, et inquiéta beaucoup la «Koinotis» de la Sainte Montagne». (I. Smolitsch, Le Mont-Athos et la Russie, §.d., σ. 311).

2. Δὲν ἀποκλείεται, βεβαίως, τὸ γεγονός νὰ ἀπησχόλησε Ἐλληνας μοναχούς, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ παρουσιασθῇ μόνον μετά τὴν δημοσίευσιν ἀγνώστων τυχόν μέχρι σήμερον ἐγγράφων. Ἀντιθέτως, οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ κύκλοι τῆς ἐποχῆς ἀναφέρουν χαρακτηριστικῶς, ὅτι: «Pas un instant les Grecs n'ont été attirés par ces rêveries de cerveaux slaves», Ἐν «Échos d'Orient», 1913, σ. 455. Τέλος, ὁ Π. Κομνηνός, Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει θρησκευτικὴ ἔρις, «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος», τ. 11 (1913) σ. 372, γράφει: «Ἀπόπειρα πρὸς προσέλκυσιν καὶ ἡμετέρων, δι' ἣν καὶ φυλλάδιον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ» εἶναι δὲ Ἰησοῦς» ἔξεδόθη, ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Ἀντωνίου (Bulatovič), φαίνεται ἐντελῶς ἀποτυχοῦσσα». Τὸ ἔργον τοῦ Bulatovič ἔξεδόθη ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸ ἔτος 1913.

3. S. V. Troickij, Ob Imenah Božiih i imjavožnikah, §.d., σ. 173-174.

«΄Απολογία». Ή πρώτη καταδικαστική ἀπόφασις τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐναντίον τῶν Ὀνοματολατρῶν ἀναφέρεται εἰς γράμμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ Γ' πρὸς τὸν καθηγούμενον τῆς Μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος Μισαὴλ καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίᾳν 2 Σεπτεμβρίου 1912. Εἰς τὸ γράμμα διμως συναντῶμεν μόνον τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς μελέτης τοῦ βιβλίου τοῦ ἵερομονάχου Ἰλαρίωνος «Ἐπὶ τῶν Ὀρέων τοῦ Καυκάσου» καὶ τὴν πατριαρχικὴν σύστασιν πρὸς τοὺς Ρώσους μοναχοὺς τοῦ Ἀγίου Ὀρους, διπος ἀπέχουν ἐκ τῶν ἔριδων. Οἱ Ὀνοματολάτραι καὶ οἱ πολέμιοι των ἀποκαλοῦνται ἐκ μέρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ Γ' ὡς «ἀνοήτως θεολογοῦντες». Τέλος, αἱ δύο μερίδες τῶν διαφωνούντων Ρώσων μοναχῶν τοῦ Ἀγίου Ὀρους καλοῦνται, διπος συμβάλονται εἰς τὴν εἰρηνικὴν διαβίωσιν ἐν τῇ Ἀγιωνύμῳ Πολιτείᾳ¹. Τὸ ἀναφερθὲν διμως πατριαρχικὸν γράμμα δὲν κατώρθωσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς διπος τοῦ ἵερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič, οἱ ὅποιοι διὰ παντὸς μέσου² φροντίζουν πλέον καὶ ἐκδιώκουν ἐκ τῆς Σκήτης τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, καὶ ἀργότερον ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος, τοὺς ἀντιπάλους των³. Τοιουτοτρόπως, ἡ Σκήτη τοῦ Ἀγίου

1. Τὸ κείμενον ἀδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ.33(1913), σ. 145-146.

2. «Manu militari» ἀναφέρει τὸ ρωμαιοκαθολικὸν περιοδικὸν «Échos d’Orient», 1913, σ. 265.

3. Θὰ πρέπει νὰ συνέβησαν τραγικὰ γεγονότα εἰς τὴν Σκήτην τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, 'Αλλ' ἂς ἰδωμεν τί ὑποστηρίζουν αἱ δύο ἀντιμαχοῦμεναι διμάδες: Οἱ Ὀνοματολάτραι, κατὰ τοὺς ἀντιπάλους των, ἐκδιώκουν τὴν 10ην Ἰανουαρίου 1913 (τὴν 12ην κατὰ τὸ μνημ. ἔργον: Pravda o sobytia..., σ. 7) τὸν ἡγούμενον (sic) τῆς Σκήτης τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου μὲ τοὺς μὴ Ὀνοματολάτρας μοναχούς. Τὴν δὲ 21ην-23ην (κατὰ τὸ μνημ. ἔργον: Pravda o sobytiah..., σ. 7) οἱ Ὀνοματολάτραι εἰχον σύνοδον καὶ ἔξεδιώξαν τὸν ἡγούμενον τῆς αὐτῆς Σκήτης. Τὴν 27ην Ἰανουαρίου 1913 ἐκδιώκουν τοὺς πλέον φανατικοὺς ἐκ τῶν ἀντιπάλων των ἐκ τῆς Μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος (Πρβλ. καὶ Opredelenie Svjatejšago Synoda ot 27 Augusta 1913 goda za no 7.644..., παρὰ S. V. Troickij, Ob Imenah Božiih i imjabožnikah, ἔ.ἄ., σ. (παραρτήματος) XVIII). Τὴν 19ην Μαρτίου 1913 οἱ Ὀνοματολάτραι φροντίζουν νὰ ἐλαττώσουν τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ καθηγούμενου τῆς Μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος (Pravda o sobytiah..., ἔ.ἄ., σ. 8). Τὴν 29ην Ἀπριλίου 1913 κατέστρεψαν τὴν τηλεφωνικὴν ἐπικοινωνίαν, ἡ ὅποια συνέδεε τὴν Μονὴν Ἀγίου Παντελεήμονος μὲ τὰς Καρυάς διὰ τῆς Δάφνης καὶ ἡ ἐπιθυμία των διπος λάβουν τὴν διεύθυνσιν τῆς Μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος καὶ μάλιστα τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν τῆς Μονῆς δὲν ἐπραγματοποιήθη, διότι ἡ διεύθυνσις τῆς Μονῆς ἔξήτησε βοήθειαν, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως, ἐκ «μικροῦ ἄγγιματος Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, εὑρισκομένου εἰς τὰς Καρυάς» (Pravda o sobytiah, ἔ.ἄ., σ. 8). Τέλος, κατορθώνουν νὰ ἴδρυσουν, τὴν 1ην Μαΐου 1913 εἰς τὴν Σκήτην τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, τὴν ἀδελφότητα τοῦ «Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ» (Pravda o sobytiah, ἔ.ἄ., σ. 9). Ἀργότερον ἡ ἀδελφότητα προβῆ εἰς πολλὰς ἐκδόσεις φυλλαδίων ὑπὲρ τῶν Ὀνοματολατῶν. Ἰδοὺ τώρα πῶς δικαιολογοῦνται οἱ Ὀνοματολάτραι: Εἰς τὴν Σκήτην τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, γράφει ὁ ἵερομόναχος Ἀντώνιος Bulatovič, ἔλαβε χώραν ἐκλογὴ ἡγούμενου, τοιοῦτος δ' ἔξελέγη ὁ ('Ονοματολάτρης) ἀρχιμανδρίτης Δαυΐδ, διὰ ψήφων 306, ἀντὶ τοῦ (ἀντι-)Όνομα-

'Ανδρέου κατέστη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1912 τὸ προπύργιον τῶν Ὀνοματολατρῶν. Εἰς μάτην δὲ τότε Ρώσος πρόξενος ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐφρόντισε νὰ συμφιλιώσῃ τὰς δύο ἀντιμαχομένας μερίδας τῶν μοναχῶν τῆς Σκήτης¹.

Τὸ 1913, λόγῳ τῆς νέας δημιουργηθείσης καταστάσεως, ὑπεχρεώθη ἡ Ἱερὰ Κοινότης τοῦ Ἅγιου Ὁρούς νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς κατάπαυσιν τῶν ταραχῶν ἐκ μέρους τῶν Ρώσων μοναχῶν. Ἡ Ἱερὰ Κοινότης ἐνήργησε βάσει διαμαρτυρίας, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 29 Ἰανουαρίου 1913, τῶν ἐκδιωχθέντων ὑπὸ τῶν Ὀνοματολατρῶν Ρώσων μοναχῶν τῆς Σκήτης Ἅγιου Ἀνδρέου. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, πρὸ τῆς ἐπεμβάσεως του καὶ πρὸ τῆς ἐκδόσεως οἰασδήποτε ἀποφάσεως ἐπὶ τῆς ἑτεροδιδασκαλίας τῶν Ὀνοματολατρῶν, ἐξήτησε τὴν γνώμην τοῦ συμβουλίου τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν βιβλίων τοῦ ἱερομάχου Ἰλαρίωνος «Ἐπὶ τῶν Ὁρέων τοῦ Καυκάσου» καὶ τοῦ ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič «Ἀπολογία». Ἡ ἀπόφασις τῶν καθηγητῶν ὑπῆρξε καταδικαστικὴ διὰ τὰ δύο ἀναφερθέντα ἔργα. Κατεδικάσθη τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου «Ἐπὶ τῶν Ὁρέων τοῦ Καυκάσου» (ἡ β' ἔκδοσις τοῦ 1910), ἡ «Ἀπολογία» καὶ τὸ περιεχόμενον ὥρισμένων ἐπιστολῶν τοῦ ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

'Αλλ' ἂς ἵδωμεν, εἰδικώτερον, τὰς θέσεις τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης²:

α. Καταδικάζεται δὲ μυστικισμὸς ἐφ' ὅσον προέρχεται ἐκ τῆς καρδίας, ἐνῷ μᾶλλον πρέπει νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ νοῦ!

β. Ἡ γνωμοδότησις τῶν θεολόγων καθηγητῶν ἐγένετο καὶ ἐπιτροχάδην, ως ἀναφέρει τὸ σχετικὸν κείμενον: «Οσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ἐν λόγῳ διδασκαλίας, δὲν ἡδυνήθη μὲν ὁ σύλλογος τῶν θεολόγων καθηγητῶν

τολάτρου) ἀρχιμανδρίτου Ἱερονύμου, δστις ἔλαβε μόνον 70. Συμβαίνει δμως νὰ είναι, μέχρι τῶν ἐκλογῶν, ἡγούμενος δὲ ἀρχιμανδρίτης Ἱερόνυμος δὲν παρέδιδε τὴν ἡγουμενίαν εἰς τοὺς Ὀνοματολάτραι. Οἱ 70 ἀντι-'Ονοματολάτραι, κατὰ τὸν Bulatovič πάντοτε, μὴ παραδίδοντες τὰ σκῆπτρα τῆς διοικήσεως τῆς Σκήτης εἰς τοὺς 306, ἐπετέθησαν πρῶτοι κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν καὶ διὰ γρόνθων τοὺς ἐκτύπησαν· μάλιστα καὶ ὁ ἴδιος δὲ ἱερομόναχος Ἀντώνιος Bulatovič δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τοὺς γρόνθους. Πρβλ. ἱερομονάχου Ἀντώνιος Bulatovič, Opravdanie very, ξ.α., σ. 210. Σημειωτέον, δτι οὐδεμίαν δικαιολογίαν συνηντήσαμεν ἐκ μέρους τῶν Ὀνοματολατρῶν διὰ τὰ γεγονότα τῆς Μονῆς Ἅγιου Παντελεήμονος.

1. I. Smolitsch, Le Mont-Athos et la Russie, ξ.α., σ. 311.

2. Βλ. Τὸ πλῆρες κείμενον τῆς ἀποφάσεως τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης: «Γνωμοδότησις τοῦ συλλόγου τῶν θεολόγων καθηγητῶν περὶ τῆς ἐσχάτως ἐμφανισθείσης ἐν Ἅγιῳ Ὁρε παρὰ τοῖς Ρώσοις μοναχοῖς καινοφανοῦς διδασκαλίας περὶ τῆς θεότητος τοῦ ὄντος τοῦ Ἰησοῦ», κατ' ἐντολὴν τῆς ἀγίας καὶ ἱερᾶς Συνόδου, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (1913), σ. 123-125.

δι' ἔλλειψιν χρόνου νὰ διέλθῃ καὶ τὴν πολυσέλιδον καὶ ρωσσιστὶ μόνον ἀποσταλεῖσαν αὐτῷ ἀπολογίαν¹, νομίζει δμως δτι ἀντελήφθη τοῦ πνεύματος αὐτῆς στηριχθεὶς καὶ μόνον ἐπὶ τῶν ἄλλων τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ ὑποβληθέντων καὶ παραπεμφθέντων αὐτῷ ρωσσικῶν τε καὶ ἔλληνικῶν ἐγγράφων καὶ ἐντύπων, εἴτε ἐν εἶδει ὅμολογιῶν, εἴτε ἐν εἶδει πρακτικῶν καὶ κατηχήσεων». Ταῦτα ἀναφέρει ἡ σχετικὴ γνωμοδότησις. Ἐν τούτοις δμως τὸ διαβιβαστικὸν ἐγγραφον, ὑπογραφὲν ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Σελευκείας Γερμανοῦ Στρηνοπούλου ὑπογραμμίζει, δτι: «Ο σύλλογος συνελθὼν εἰς δκτὼ ἐπανειλημμένας συνεδρίας, μελετήσας τὰ ὑποβληθέντα ἐγγραφα καὶ διασκεφθεὶς, ἐξέδωκε τῇ 30ῃ μαρτίου (τοῦ ἔτους 1913) τὴν ἐτυμηγορίαν αὐτοῦ καὶ ὑπέβαλε διὰ τῆς ἐπομένης ἐπιστολῆς πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα...»

γ. Μετ' ἐμφάσεως ἀναφέρονται αἱ θέσεις τοῦ Ἱερομάχου Ἀντωνίου Bulatovič, δστις ὑπεστήριξεν δτι: «Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ εἶναι Θεός, οἱ ἐν Θαβωρίῳ λόγοι οἱ ἀκουσθέντες ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός, οἱ ἐν Σινᾳ ἀκουσθέντες ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν λόγοι εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός, καὶ πᾶς ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ θεῖος λόγος εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός».

δ. Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ ἀντίθετος μερὶς τῶν Ὀνοματολατρῶν ὑποχωροῦσα ὑποπίπτει εἰς δογματικά σφάλματα «εἴτε ἐκ συνδιαλλακτικοῦ πνεύματος φερομένη, εἴτε καὶ ἄλλως» ὑπεστήριξεν δτι τοῦ λοιποῦ θὰ προσκυνῇ μόνον Αὐτὸν Τοῦτον τὸν Κύριον Ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ὅχι τὸ ὄνομά Του.

ε. Τέλος, οἱ καθηγηταὶ ἀναγνωρίζουν δτι οἱ ἀντίθετοι τῶν Ὀνοματολατρῶν «ἔδωκαν λαβὴν δεδικαιολογημένης ἀντιρρήσεως» πρὸς τοὺς Ὀνοματολάτρας.

Τὴν γνωμοδότησιν ὑπογράφουν οἱ: Ὁ (σχολάρχης) μητροπολίτης Σελευκείας Γερμανὸς Π. Στρηνόπουλος καὶ ὁ σύλλογος τῶν θεολόγων καθηγητῶν: ἀρχιμ. Ἰωάννης Εὐστρατίου, ἀρχιμ. Δημήτριος Γεωργιάδης, διάκονος Βασίλειος Στεφανίδης, Βασίλειος Ἀντωνιάδης καὶ Παντολέων Κομνηνός².

1. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ μνημ. ἔργου τοῦ Ἱερομονάχου Ἀντωνίου (Βαλατούϊč), *'Apologija'*.

2. Πάντες οἱ καταδικάσαντες τὰς θέσεις τῶν Ὀνοματολατρῶν καθηγηταὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, μετεξεπαιδεύθησαν εἰς τὴν γερμανόφωνον Κεντρικὴν καὶ Δυτικὴν Εὐρώπην καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐγνώριζον λίαν καλῶς, ἵνα μὴ γράψωμεν ἀποκλειστικῶς, τὰς θεολογικάς καὶ φιλοσοφικάς τάσεις τῆς γερμανοφώνου νοοτροπίας περὶ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνος:

α) Ὁ μητροπολίτης Σελευκείας Γερμανὸς Στρηνόπουλος (1872-1951) εἶναι ὁ γνωστὸς θεολόγος τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως καὶ ἀργότερον μητροπολίτης Θυατείρων. Τὸ 1903 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λειψίας μὲ θέμα: «Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι τοῦ Ἰππολύτου». Πρβλ. Β. Θ. Σταυρίδου, *'Η Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης (1844-1923)*, τόμος Α', Αθῆναι 1970, σ. 64-72, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Τὸ 1913 εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον εὑρίσκετο ὁ Γερμανὸς Ε' (1913-

β) Ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἰωάννης Εὐστρατίου (1860-1922) ὑπῆρξεν ἐθνομάρτυς, σφαγεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ ἔτος 1922. Τὸ 1885 ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἱέρης μὲ θέμα «Σεβῖρος ὁ μονοφυσίτης, πατριάρχης Ἀντιοχείας καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Ἐνωτικοῦ τοῦ Ζήνωνος μέχρι τῆς ἐπὶ Μηνᾶ Συνόδου (482-531) σχέσις τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν», ἡ ὁποία διατριβὴ ἔξεδόθη τὸ 1894 ἐν Λειψίᾳ. Πρβλ. καὶ Α. Γ. Τ σερνό γλοσσι, Εὐστρατίου Ἰωάννης, Θ.Η.Ε., τ. 5 (1964), σ. 1.102-1.103 καὶ Β. Θ. Σταυρίδος, ἔ.ἄ., σ. 117-118, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

γ) Ὁ ἀρχιμανδρίτης Δημήτριος Γεωργιάδης ἀπεφοίτησεν ἐκ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης τὸ ἔτος 1893. Μετεξεπαιδεύθη εἰς τὸν πρακτικὸν κλάδον τῆς Θεολογίας εἰς τὴν Ἐλβετίαν. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1899 ἐδίδαξεν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Κανονικὸν Δικαίου, Ὁμιλητικὴν καὶ γαλλικὴν γλῶσσαν. Πρβλ. Β. Θ. Σταυρίδος, ἔ.ἄ., σ. 129-130, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

δ) Ὁ διάκονος Βασίλειος Στεφανίδης (1878-1958) εἶναι ὁ μετέπειτα ἀρχιμανδρίτης καὶ καθηγητὴς τῆς Γενικῆς Ἑκκλησιαστικῆς Ἰστορίας εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1908 ἕως τοῦ 1912 μετεξεπαιδεύθη εἰς τὴν Γερμανίαν. «Υπῆρξε κατ' ἔξοχὴν μαθητὴς τῶν H. Lietzmann καὶ A. von Hartmann. Τὸ 1912 ἀνεκτρύχθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Χαϊδελβέργης μὲ τὴν διατριβήν: «Platon's Politicos zu seiner Politeia und dem Nomo». Οὐδεμίαν σχέσιν εἶχεν μὲ τὴν μυστικὴν θεολογίαν, μᾶλλον δὲ τὴν ἐμέμφετο. Πρβλ. π.χ. τὰς κρίσεις του περὶ τῆς θεολογίας τοῦ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου. «Ἐπὶ τοῦ Θεοῦ πολλάκις μετεχειρίζετο ἐρωτικὰς ἐκφράσεις. «Οπως δῆλοι οἱ μυστικοί, οὕτω καὶ δ. Συμεὼν ἐφρόνει, δτὶ τὴν μέλλουσαν μακαριότητα δύναται τις νὰ προαπολαύσῃ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ... Ταύτην (τὴν ἔνωσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ) ἐθεώρει (δ. Συμεὼν) εὐκολωτέραν, ἔνεκα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐφρόνει μάλιστα, δτὶ σκοπὸς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ ἡτο δ. μυστικισμός... Διὰ τὸν μυστικισμὸν ἥρμοζε βεβαίως δ. μονοφυσιτισμός, δ. ὅποιος ἐδίδασκε τὴν θέωσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο τὰ μυστικὰ συγγράμματα Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, γραφέντα τέλη τῆς πέμπτης ἐκατονταετηρίδος, εἶναι μονοφυσιτικά, οἱ δὲ μοναχοί, οἱ ρέποντες πρὸς τὸν μυστικισμόν, ἔρρεπον τὴν πέμπτην ἐκατονταετηρίδα καὶ εἰς τὸν μονοφυσιτισμόν δύναται τις, μάλιστα, νὰ εἴπῃ, δτὶ δ. μυστικισμὸς ἐγέννησε τὸν μονοφυσιτισμόν...». (Β. Κ. Στεφανίδης, Ἑκκλησιαστικὴ Ἰστορία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον, α' ἔκδ., Ἀθῆναι 1948, σ. 430-431). Εἰς τὴν δευτέραν ἐκδοσιν τῆς Ἑκκλησιαστικῆς Ἰστορίας του, Ἀθῆναι 1959, εἶναι ἡπιώτερος εἰς τὰς κρίσεις του ὡς πρὸς τὴν μυστικὴν θεολογίαν. Περὶ τῆς δευτέρας ταύτης ἐκδόσεως τοῦ ἔργου του, ἀναφέρει ὁ Ἰδιος εἰς τὸν εἰδικὸν πρόλογον: «...συνεπληρώθη καὶ διωρθώθη παρ' ἐμοῦ, ἵνα ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς νέας ἐπιστημονικάς ἀνάγκας». Πρβλ. καὶ Β. Θ. Σταυρίδος, ἔ.ἄ., σ. 130-136, ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ε) Ὁ Βασίλειος Ἀντωνιάδης εἶναι ὁ γνωστὸς καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἐρμηνευτικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης. Μετεξεπαιδεύθη εἰς τὴν Γερμανίαν ἔνθα τὸ 1890 ἀνεκτρύχθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν Λειψίαν. Πρβλ. καὶ Ν. Μητσοπόντη, Ἀντωνιάδης Βασίλειος, Θ.Η.Ε., τ. 2 (1963), σ. 955-956.

στ) Ὁ Παντολέων Κομνηνός (1867-1923) εἶναι δ. μόνος δ. ὅποιος δὲν μετεξεπαιδεύθη εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ εἰς τὴν Πετρούπολιν τῆς Ρωσίας περὶ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνος. Ἐγνώριζε τὴν ρωσικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἐδίδαξεν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης. Ἡτο δ. μόνος δ. ὅποιος ἦδυνατο νὰ μελετήσῃ τὰ συγγράμματα τῶν Ὄνοματολατρῶν (Πρβλ. καὶ Β. Θ. Σταυρίδος, ἔ.ἄ., σ. 121). «Ἄλλωστε, ἔγραψε καὶ ἄρθρον

1918), ό όποιος μὲ πατριαρχικὸν γράμμα τῆς 5ης Ἀπριλίου 1913¹ πρὸς τοὺς «Ἐπιστάτας καὶ Ἀντιπροσώπους τῆς Κοινότητος τοῦ Ἅγίου Ὁρούς», ἐπαναλαμβάνει τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Ὀνοματολάτρας στηριζόμενος τόσον εἰς τὴν πρώτην καταδικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ Ἰωακεὶμ Γ' ὅσον καὶ εἰς τὴν γνωμοδότησιν τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης. Ἐπὶ πλέον, τὸ πατριαρχικὸν γράμμα τῆς 5ης Ἀπριλίου 1913 ἔχρησίμευσεν καὶ ως διαβιβαστικὸν ἔγγραφον διὰ τοῦ ὄποιον ἀπεστάλη ἡ γνωμοδότησις τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης. Καὶ ἐνῷ ἡ πρώτη ἐπὶ Ἰωακεὶμ Γ' καταδικαστικὴ ἀπόφασις τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀπηγόρευετο «τοῖς ἀνοήτως θεολογοῦσιν, αὐτόθι μοναχοῖς...», ἡ δευτέρα, ἡ ἐπὶ Γερμανοῦ Ε' ἀσχολεῖται περὶ τῆς «δῆμέραι διαδόσεως τῆς δυστεβούς καὶ ψυχοφθόρου ταύτης διδασκαλίας».

Ἡ δευτέρα καταδικαστικὴ ἀπόφασις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπὸ ἡμερομηνίᾳν 5 Ἀπριλίου 1913 ἀνεγνώσθη πρὸς τοὺς μοναχοὺς τῆς Μονῆς Παντελεήμονος ὑπὸ δργάνων τοῦ Πρωτάτου τὴν 2αν Μαΐου 1913². Δυστυχῶς ὅμως καὶ ἡ δευτέρα ἐπέμβασις τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐπὶ πατριαρχείας Γερμανοῦ Ε' δὲν ἐπέφερεν τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα τῆς καταπαύσεως τῶν ἐρίδων.

Οἱ ἐκδιωχθέντες ἐν τῷ μεταξὺ Ρῶσοι μοναχοὶ ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν τῶν Ὀνοματολατρῶν ἐκ τῆς Σκῆτης τοῦ Ἅγίου Ἀνδρέου, μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν των πρὸς τὴν Ἱεράν Κοινότητα, ὑπὸ ἡμερομηνίᾳν 29 Ἰανουαρίου, ως εἴδομεν, ἀπευθύνονται δι' αἰτήσεως πρὸς τὴν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας καὶ ζητοῦν τὴν ἐπέμβασιν αὐτῆς.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας μετ' ἔξετασιν τοῦ περιεχομένου τῶν βιβλίων «Ἐπὶ τῶν Ὀρέων τοῦ Καυκάσου» τοῦ ἱερομονάχου Ἰλαρίωνος καὶ τῆς «Ἀπολογίας», τοῦ ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič, καθὼς καὶ πολλῶν φυλλαδίων ὑπὲρ τῶν Ὀνοματολατρῶν, προβαίνει τὴν 18ην Μαΐου 1913 εἰς τὴν καταδίκην τοῦ περιεχομένου τῶν βιβλίων καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Ὀνοματολατρῶν καὶ καλεῖ τοὺς ἐν τῷ Ἀθω Ρώσους μοναχοὺς δπως καταπαύσουν τὰς διαμάχας³. Εἰδικώτερον ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας ἀναφέρει εἰς τὴν καταδικαστικὴν τῆς ἀπόφασιν (τῆς 18ης Μαΐου 1913) ὅτι κατέχει ἡδη τρεῖς ἐκθέσεις, αἱ ὄποιαι δὲν εἶναι

διὰ τὰ ἐν Ἀθῳ διαδραμματισθέντα γεγονότα τὸ 1913. (Π. Κ ο μ ν η ν ο ৩, μνημ. ἔργον). Πρβλ. καὶ B. Θ. Σ τ α u ρ i δ o n, ἔ.ἀ., σ. 118-128, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

1. Βλ. Τὸ πλῆρες κείμενον τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (1913), σ. 146.

2. Pravda o sobytiah, ἔ.ἀ., σ. 9.

3. Τὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετάφρασιν τοῦ κειμένου βλ. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (1913), σ. 187-192. Πρβλ. καὶ ὑποσημ. 2 τῆς σελ. 119.

καν εύνοϊκαὶ διὰ τοὺς Ὀνοματολάτρας: τὴν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νίκωνος (Roždestvenskij), τὴν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀντωνίου (Hrapovickij) καὶ τὴν τοῦ θεολόγου καθηγητοῦ S. V. Troickij. Τὸ περιεχόμενον τῶν τριῶν ἐκθέσεων συμπίπτει (κατὰ τὴν ἐγκύλιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας) μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς γνωμοδοτήσεως τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης. Κατόπιν, ἡ ἐγκύλιος περιέχει ἀνάλυσιν τῶν ἔργων «Ἐπὶ τῶν Ὁρέων τοῦ Καυκάσου» τοῦ ἵερομονάχου Ἰλαρίωνος καὶ τῆς «Ἀπολογίας» τοῦ ἵερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič.

‘Ο ἀμερόληπτος κριτής τόσον τῶν βιβλίων τῶν ἵερομονάχων Ἰλαρίωνος καὶ Ἀντωνίου, ὃσον καὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, ἔχει νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἐγένετο κατάχρησις καὶ μὴ λελογισμένος καὶ ἐπακριβῆς ὑπομνηματισμὸς τῶν βιβλικῶν χωρίων· καθ’ ὅτι οἱ μὲν Ὀνοματολάτραι παρεσύρθησαν ὑπὸ τοῦ ἄκρου μυστικισμοῦ, ἡ δὲ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας (παρασυρομένη ὑπὸ τῶν δύο ἀναφερθέντων ἀρχιεπισκόπων) ὑπὸ τοῦ νομιναλισμοῦ. Ἐπίσης ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τὴν θέσιν τῆς ἀντιθέτου τῶν Ὀνοματολατρῶν μερίδος κατέλαβον οἱ δύο ἀναφερθέντες ἀρχιεπίσκοποι καὶ ὁ θεολόγος καθηγητῆς εἰς σημεῖον, ὥστε τοῦ λοιποῦ οἱ ἀντι-Ὀνοματολάτραι νὰ εἰναι ἡ ἐπίσημος Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας. Ἀκολούθως ἡ συνοδικὴ ἐγκύλιος ἀρνεῖται τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς Ὀνοματολάτρας νὰ παραπέμπουν εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ π. Ἰωάννου τῆς Κρονστάνδης, ὑποστηρίζουσα ὅτι παραποιοῦν τὴν σκέψιν του. Τέλος, ἡ ἐγκύλιος τρίς ἀναφέρεται εἰς τὴν δρθόδοξον περὶ τῶν ὀνομάτων τοῦ Θεοῦ λατρείαν, ἡ ἀνάλυσις τῶν ὅποιων θὰ ἔχῃτε εἰδικὸν δογματολόγον. Ἡμεῖς παραθέτομεν ταῦτα ἐν μεταφράσει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν:

«...Ἡ δρθόδοξος δὲ θεολογία περὶ τῶν ὀνομάτων τοῦ Θεοῦ ἔχει ὡς ἔξῆς:

a. Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἰναι ἄγιον, ἀξιοπροσκύνητον καὶ ἐπιπόθητον, διότι χρησιμεύει ἡμῖν ὡς λεκτικὸς καθορισμὸς τοῦ ἐπιποθητοτάτου καὶ ἀγιωτάτου Ὅντος, τοῦ Θεοῦ, τῆς πηγῆς πάντων τῶν ἀγαθῶν. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἰναι θεῖον διότι ἀπεκαλύφθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διμιεῖ ἡμῖν περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀναφέρει τὸ πνεῦμα ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν κ.λ. Ἐν τῇ προσευχῇ (ἰδίᾳ τῇ τοῦ Ἰησοῦ) τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ Αὐτὸς ὁ Θεὸς εἰναι ἀχώριστα ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν, οἵονεὶ συντατίζονται, καὶ μάλιστα δὲν δύνανται καὶ δὲν ὀφείλουσι νὰ χωρίζωνται καὶ νὰ ἀντιτίθενται τὸ ἐν πρὸς τὸ ἔτερον, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐν τῇ προσευχῇ καὶ μόνον διὰ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἐν τῇ θεολογικῇ ὅμως ἐξετάσει, ὡς καὶ ἐν τῇ πραγματικότητι, τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἰναι μόνον ὄνομα, οὐχὶ δὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ οὐχὶ ἡ ἴδιότης αὐτοῦ ὄνομασία τοῦ ἀντικειμένου καὶ οὐχὶ αὐτὸς τὸ ἀντικείμενον, δι’ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ὄνομασθῇ οὔτε Θεὸς (τοῦθ’ ὅπερ θὰ ἦτο ἀνόητον καὶ βλάσφημον), οὔτε θεότης, διότι δὲν εἰναι οὐδὲ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ.

β. Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἀπαγγελλόμενον ἐν τῇ προσευχῇ μετὰ πίστεως δύναται νὰ τελέσῃ καὶ θάνατα, ἀλλ᾽ οὐχὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτό, οὐδὲ συνεπείᾳ θείας τινὸς δυνάμεως ἐς ἀεὶ οἰονεὶ ἐγκλεισθείσης ἐν αὐτῷ, ἢ προσκολληθείσης εἰς αὐτό, ἥτις νὰ ἐνεργῇ ἥδη μηχανικῶς, ἀλλ᾽ οὔτω, ὅτι ὁ Κύριος βλέπων τὴν πίστιν ἡμῶν (Ματθ. 9,2) καὶ δυνάμει τῆς ἀφενδοῦς αὐτοῦ ὑποσχέσεως, πέμπει τὴν χάριν αὐτοῦ καὶ δὶ αὐτῆς τελεῖται τὸ θαῦμα.

γ. Μερικῶς τὰ ἄγια Μυστήρια συντελοῦνται οὐχὶ διὰ τὴν πίστιν τοῦ τελοῦντος καὶ οὐχὶ διὰ τὴν πίστιν τοῦ λαμβάνοντος, ἀλλὰ οὐχὶ καὶ δυνάμει τῆς ἀπαγγελίας ἢ τῆς ἐξεικονίσεως τοῦ ὄντος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν προσευχὴν καὶ τὴν πίστιν τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας, ἐκ προσώπου τῆς ὅποιας ταῦτα τελοῦνται, καὶ δυνάμει τῆς δοθείσης αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐπαγγελίας.

Τοιαύτη ἡ πίστις ἡ ὁρθόδοξη, ἡ πίστις ἡ πατερικὴ καὶ ἀποστολική...»¹

Οὐδὲν ώσαύτως ἀποτέλεσμα ἐπέφερε καὶ ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας.

Τότε καὶ ἐφ' ὅσον οἱ Ὀνοματολάτραι δὲν ἔπεισθησαν εἰς τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐρίδων, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, ἡ ἀποστολὴ εἰς τὸ "Αγιον" Ορος δύο ἐκπροσώπων αὐτῆς (ἐνὸς κληρικοῦ καὶ ἑνὸς λαϊκοῦ), μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐπέφερον τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῶν διαμαχομένων. Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, ὁ ἀρχιεπίσκοπος² Νίκων Roždestvenskij, μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ ὁ θεολόγος καθηγητής S. V. Troickij, ἥσαν πολέμιοι τῶν Ὀνοματολατρῶν. Ἀμφότεροι ἐστάλησαν ὅπως πληροφορήσουν τὴν Ἱερὰν Σύνοδον καὶ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ρωσίας³. Ὁ S. Troickij ἦτο «Μάγιστρος Θεολογίας», καθηγητής τοῦ Σεμιναρίου τῆς Πετρουπόλεως καὶ σύμβουλος τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ θρησκευτικῶν θεμάτων⁴. Βεβαίως, οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐπέφερεν ἡ ἀποστολὴ ἀμφοτέρων εἰς τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐρίδων, ὅχι μόνον διότι ἥσαν πολέμιοι τῶν Ὀνοματολατρῶν, ἀλλὰ καὶ διότι συμπεριεφέρθησαν εἰς τὸ "Αγιον" Ορος πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀπὸ θέσεως ἴσχυος. Ἡ ἀποστολὴ διῆλθεν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 1ην Ιουνίου 1913 καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νίκων ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ Ε' «καὶ ὡμίλησε διὰ μακρῶν περὶ τῆς ἀναφανείσης ἀσυστάτου διδασκαλίας περὶ τοῦ ὄντος τοῦ ἀποδεκτοῦ τοῦ Ιησοῦ», ἀνακοινώσας καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἀγιωτάτης Συνόδου τῆς Ρωσίας,

1. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (1913), σ. 192.

2. Κατὰ τὴν ρωσικὴν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας προΐσταται ὁ Πατριάρχης, ἀκολουθοῦν οἱ μητροπολῖται, οἱ ἀρχιεπίσκοποι, οἱ ἐπίσκοποι κ.λ., δηλ. ὁ ἀρχιεπίσκοπος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας προΐσταται τῶν ἐπισκόπων.

3. Opredelenie Svjatejšago Synoda ot 27 Avgusta 1913 goda za no 7.644... παρὰ S.V. Troickij, Ob Imenah Božiih i imjabožnikah, ᷂.ἀ., σ. (παραρτήματος) XIX.

4. Αὐτόθι. Βιογραφικὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ S. V. Troickij βλ. εἰς τὸ ἔργον τοῦ N. Zernov, The Russian Religious Renaissance of the Twentieth Century, ᷂.ἀ., σ. 339.

δι' ής κατεδικάσθη ἡ αίρετική αὕτη διδασκαλία... Ὁ σεβασμιώτατος ἀρχιεπίσκοπος κ. Νίκων ἀπῆλθεν εἰς Ἀγιον Ὄρος τῇ τρίτῃ (4.6.1913), λαβὼν τὰς νενομισμένας πατριαρχικὰς ἐπιστολὰς τὰς συνιστώσας εἰς τὴν Ἱερὰν Κοινότητα τὸν σεβασμιώτατον προσκυνητήν¹. Ἀλλ' ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νίκων δὲν ἦτο προσκυνητὴς εἰς τὸ Ἀγιον Ὄρος: ἤλθεν ώς ἐκπρόσωπος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ληφθεῖσαν ἥδη ἀπόφασιν αὐτῆς ὅτι οἱ Ὁνοματολάτραι ἡσαν αἴρετικοί. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀποστολή, ἀποτελουμένη ἐξ ἑνὸς ἀρχιεπισκόπου καὶ ἐξ ἑνὸς λαϊκοῦ θεολόγου, συνεπληρώθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ τοῦ Ρώσου Γενικοῦ Προξένου Σεβυνίν καὶ δύο ἑτέρων ὑπαλλήλων τοῦ Γενικοῦ Προξενείου τῆς Ρωσίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῶν Serafimov καὶ Ščerbin. Ἀπαντες ἀφίχθησαν πρὸ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος διὰ τοῦ πολεμικοῦ πλοίου Doneč² τὴν 5ην Ιουνίου 1913³.

Ἐάν πιστεύσωμεν εἰς πληροφορίας τῆς ἐποχῆς, προερχομένας ἐκ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν κύκλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εὐρισκόμεθα πρὸ ἀχαρακτηρίστων πράξεων ἐκ μέρους τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ρωσίας. Αἱ πληροφορίαι αὗται προέρχονται ἐκ δύο Ρώσων μοναχῶν τοῦ Ἀγίου Ὄρους, Ὁνοματολάτρων καὶ συνεπῶς ἀντιτιθεμένων πρὸς τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς, τῶν Θεοφίλου Kouznietsov καὶ Ἰακώβου Černopriatov. Ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν ρωσικὴν ἐφημερίδα Russkaja Malouja⁴. Διὰ τὰς πληροφορίας αὐτὰς (ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νίκων ἐπὶ ἐξ ἡμέρας ἐκάλει τοὺς Ὁνοματολάτρας εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος ὅπως μετανοήσουν καὶ δηλώσουν ὑποταγῆν· ὅτι ἐπὶ ἐξ ἡμέρας εἰς μόνον μοναχός, ὁ π. Hiram, μετενόησεν· ὅτι εἰς τὰς συζητήσεις ὁ ἀρχιεπίσκοπος παρεφέρετο καὶ... ἐλησμόνει βασικὰς δογματικὰς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας· ὅτι οἱ Ὁνοματολάτραι διὰ βοῆς ἀπεδοκίμαζον τὸν ἀρχιεπίσκοπον· τέλος, ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος πλήρης μύδρων ἡπείλησε τοὺς Ὁνοματολάτρας ὅτι θὰ καταπαύσῃ — ὁ ἴδιος — τὴν αἴρεσιν διὰ παντὸς μέσου) καὶ ὁ ἀναφερθεὶς συντάκτης τῶν εἰδήσεων J. Daubray ἔχει ἀμφιβολίας⁵.

Βεβαίως, αἱ ἀνωτέρω πληροφορίαι ἀπέχουν τῆς πραγματικότητος, διότι μεγάλη μερὶς τῶν Ρώσων μοναχῶν δὲν ἤκολούθει τοὺς Ὁνοματολάτρας. Τὸ γεγονός ὅμως ὅτι ἡ ἀποστολὴ ἀπεδοκιμάσθη διὰ βοῆς ὑπὸ τῶν Ὁνοματολα-

1. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια». τ. 33 (1913), σ. 181, ἐνθα ἀναφέρεται μόνον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νίκων.

2. Kanonerskaja lodka «Doneč».

3. Opredelenie Svjatejšago Synoda ot 27 Avgusta 1913 goda, չ.ա., σ. (παραρτήματος) XIX.

4. Παρὰ J. Daubray, Les onomatolâtres, «Échos d'Orient», 1913, σ. 456.

5. Αὐτόθι.

τρῶν ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νίκωνος¹. Ἐξ ἄλλου, ἐκ τῶν ἐπισήμων ἔγγραφων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ρωσίας πληροφορούμεθα, δτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νίκων εἰς ἀκολουθίαν εἰς τὴν Μονὴν Ἀγίου Παντελεήμονος, ἀνέγνωσε τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ρωσίας ἐπὶ τῶν Ὀνοματολατρῶν, τὴν γνωστὴν καὶ ἀναφερθεῖσαν ἥδη ὑπὸ ἡμερομηνίαν 18 Μαΐου 1913· προφανῶς διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἀνάλογον κλῖμα καὶ νὰ ἀπευθυνθῇ πρὸς τοὺς Ὀνοματολάτρας, δχι ὡς πρὸς παραστρατίσαντας δπαδοὺς ἐτεροδιδασκαλίας ἔνθα ὡς ποιμὴν διὰ τῆς πατρικῆς του στοργῆς θὰ τοὺς ἐκάλει εἰς τὴν μάνδραν, τὴν Ἑκκλησίαν, ἀλλὰ μᾶλλον παρασυρθεὶς καὶ ἐκ τῆς παρουσίας πλησίον αὐτοῦ, ἐνὸς Γενικοῦ Προξένου, θέλων νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς Ὀνοματολάτρας². Συνεχίζων τὴν, ἀνευ τακτικῆς, ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐπέβαλε τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐκδιωχθέντων ὑπὸ τῶν Ὀνοματολατρῶν μοναχῶν εἰς τὴν Μονὴν Ἀγίου Παντελεήμονος καὶ εἰς τὴν Σκήτην τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου.

Καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἀποστολή, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἀρχιεπίσκοπον, δὲν ἐπέφερε τὴν ἀναμενομένην τάξιν καὶ εἰρήνην μεταξὺ τῶν Ρώσων μοναχῶν, τότε ἀπεφασίσθη ἡ μεταγωγὴ τῶν Ὀνοματολατρῶν manu militari εἰς τὴν Ρωσίαν³. Πραγματικῶς, τὴν 9ην Ἰουλίου 1913 ἄγημα τοῦ ρωσικοῦ ναυτικοῦ συνέλαβε 621 Ὀνοματολάτρας μοναχοὺς καὶ τὴν 17ην Ἰουλίου ἐτέρους 212. Συνολικῶς μετεφέρθησαν διὰ δύο ἀποστολῶν εἰς τὴν Ρωσίαν 833 μοναχοί. Εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος συνήφθη ἀληθῆς μάχη μεταξὺ τῶν Ρώσων στρατιωτικῶν καὶ τῶν Ὀνοματολατρῶν μοναχῶν.

Πολλοὶ Ἐλληνες ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ἴστορίαν τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ἀναφέρουν ἀπλῶς καὶ ἀνευ ἑτέρου ὑπομνήματος δτι μετεφέρθησαν Ρῶσοι μοναχοὶ εἰς τὴν Ρωσίαν⁴. Βεβαίως, τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1913 τὸ Ἀγιον

1. Opredelenie Svjatejšago Synoda ot 27 Avgusta 1913 goda, ᷂.ἀ., σ. (παραρτήματος) XIX.

2. Τὴν 7ην Ἰουνίου 1913 π.χ. ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Γενικός Πρόξενος τῆς Ρωσίας ἐξήτησε νὰ ἔξετάσῃ τὰ διαβατήρια πάντων τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ρώσων μοναχῶν (Opredelenja Svjatejšago Synoda ot 27 Avgusta 1913 goda, ᷂.ἀ., σ. (παραρτήματος) XX). Ἐτερον κείμενον κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν, τὸ ἀναφερθὲν ἥδη Pravda o sobytiyah, ᷂.ἀ., σ. 11, ἀναφέρει δτι τὴν 7ην Ἰουνίου 1913 ὁ Γενικός Πρόξενος «...ἐκάλεσε τοὺς μοναχοὺς εἰς συζητήσεις». Καὶ ἐφ' ὅσον, εἴτε ἡ ἔξετασις τῶν διαβατηρίων εἴτε αἱ συζητήσεις ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Προξένου δὲν ἐπέτυχον, τότε ἐδόθη διαταγὴ ὅπως συλληφθοῦν οἱ Ὀνοματολάτραι. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς συμπλοκῆς τὴν ὅποιαν θὰ συναντήσωμεν ἀργότερον. Ο Γενικός Πρόξενος είχε δώσει διαταγάς πρὸς τὸ ρωσικὸν ἄγημα ὅπως συλλαμβάνῃ τοὺς Ὀνοματολάτρας μοναχοὺς «ἄλλα χωρὶς νὰ χυθῇ αἷμα» (no bez krovoprolitija). Πρβλ. καὶ Pravda o sobytiyah, ᷂.ἀ., σ. 14.

3. Ἐκ τῶν πραγμάτων ὅμως φαίνεται, δτι ἡ μεταγωγὴ εἶχεν ἀποφασισθῆ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῆς ἀποστολῆς εἰς τὸ Ἀγιον Ὁρος.

4. Πρβλ. καὶ N. E. Τζιράκη, Παντελεήμονος Ἀγίου Μονῆ, Θ. Η. Ε., τ. 9 (1966), σ. 1.136.

"Ορος είχεν ἀπελευθερωθῆ ἥδη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ἐτέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Θὰ διερωτηθῆ ὅμως ὁ ἔρευνητής: διατί μὲ τόσην εὐκολίαν προσήγγισαν τὰ δύο ρωσικὰ πλοῖα εἰς τὸ "Αγιον Ὄρος; Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν ἐδόθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ἡ ἄδεια προσεγγίσεως. Πάντως, τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1913 συνεζήτησαν ὑπὸ τῆς διεθνοῦς διπλωματίας ἡ τύχη καὶ τὸ μέλλον τοῦ Ἀγίου Ὄρους. Ἀλλωστε τὴν 17ην Μαΐου τοῦ ἔτους 1913 ἔλαβε χώραν ἡ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου καὶ τὴν 10ην Αὐγούστου 1913 ἡ Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου. Διὰ τῆς τελευταίας ἐτέθη «ὅριστικὸν τέρμα εἰς τὰς προσπαθείας τῆς Τσαρικῆς Ρωσίας πρὸς κυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ Ἀγίου Ὄρους»¹. Τέλος, ἐκτὸς τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἐτεροδιδασκαλία τῶν Ὀνοματολατρῶν καὶ ἡ ἔρις μεταξὺ τῶν Ρώσων ἐσκανδάλιζε τὴν Ἀγιώνυμον Πολιτείαν, δὲν θὰ πρέπει νὰ παρίδωμεν καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1913 ἡ Ρωσία μὲ τὰς συνεχεῖς πιέσεις τῶν διπλωματῶν της περὶ διεθνοποίησεως (γράφε: ἐκσλαβισμοῦ) τοῦ Ἀγίου Ὄρους, ἀποστέλλουσα δύο πολεμικά πλοῖα πρὸς μεταγωγὴν τῶν Ὀνοματολατρῶν μοναχῶν, ἡθέλησε νὰ κάμῃ καὶ ἐπίδειξιν ἰσχύος πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς τοῦ λόφου ὑφίστατο καὶ τὸ πρόβλημα τῆς προσβολῆς τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ρώσων ὡς ταραχοποιῶν, γεγονὸς τὸ ὄποιον τοὺς ἔξερθετε εἰς τὰ ὅμματα τῆς διεθνοῦς διπλωματίας. Πάντως, οἱ Ρώσοι μοναχοὶ τοῦ Ἀγίου Ὄρους ἡλαττώθησαν ὅχι μετὰ τὴν κομμουνιστικὴν ἐπανάστασιν τῶν μπολσεβίκων τοῦ 1917, ὡς συνήθως γράφεται, ἀλλὰ μετὰ τὴν μεταγωγὴν εἰς τὴν Ρωσίαν τῶν Ὀνοματολατρῶν τὸ ἔτος 1913. Τέλος, κατὰ τὸ ἐβδομαδιαῖον περιοδικὸν τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τῆς Πετρουπόλεως², δύο

1. Σ. I. Π α π α δ ἀ τ ο ν, "Η πολιτειακὴ θέσις τοῦ Ἀγίου Ὄρους, Ἀθῆναι 1965, σ. 38. Πρβλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Αἱ σλαβῖκαι διεισδύσεις ἐν Ἀγίῳ Ὁρει καὶ αἱ ἔξ αὐτῶν πολιτικαὶ καὶ νομικαὶ συνέπειαι, Ἰοάννινα 1961, σ. 132 κ.έ. Πρβλ. καὶ I. Doens - X. K. Π α π α σ τ ἀ θ η, Νομικὴ βιβλιογραφία Ἀγίου Ὄρους (1912-1969), «Μακεδονικά», τ. 10 (1970), σ. 192: «Οτε τὸ "Αγιον Ὄρος ἀπήλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ τὴν 2 Νοεμβρίου 1912, ἐπεκράτησε κατ' ἀρχὴν μία προσωρινὴ νομικὴ ἀβεβαιότης. Ἡ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου (7-30 Μαΐου 1913), περὶ εἰρήνης μεταξὺ Τουρκίας καὶ βαλκανικῶν συμμάχων, ἀνέθεσεν εἰς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις νὰ ἀποφασίσουν περὶ τῆς τύχης του. Ἡ ἐπακολουθήσασα Πρεσβευτικὴ Συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου (Νοέμβριος 1913), τῇ ἐπιμόνῳ ἀξιώσει τῆς Ρωσίας, ἀπεφάσισε τὴν ἀνεξάρτητον καὶ οὐδετέραν αὐτονομίαν τοῦ "Αθωνος ἔναντι πάντων τῶν κρατῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἀσκούσης τότε ἐπ' αὐτοῦ Occupatio Bellica Ἑλλάδος. Ἀντιθέτως, ἡ Συνθήκη Εἰρήνης τοῦ Βουκουρεστίου (28 Ἰουλίου/10 Αὐγούστου 1913) καὶ ἡ Συνθήκη τῶν Ἀθηνῶν (1/14 Νοεμβρίου 1913) περιέλαβον τὸ "Αγιον Ὄρος ἐντὸς τῶν νέων ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου ἀνευ ἴδιαιτέρας μνείας». Πρβλ. καὶ M. Μεταξάκη, Τὸ "Αγιον Ὄρος καὶ ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ ἐν Ἀνατολῇ, Ἀθῆναι 1913 καὶ N. Γ. Μυλωνᾶ, "Αγιον Ὄρος καὶ Σλαῦοι, Ἀθῆναι 1960.

2. «Cerkovnye vedomosti», 13 Ὁκτωβρίου 1913, εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (1913), σ. 416. Πρβλ. καὶ τὸ ἄρθρον τοῦ καθηγητοῦ A. Dimitrievskij,

μόνον προβλήματα ἀπησχόλουν τὸ "Ἄγιον Ὄρος (ἀπὸ ρωσικῆς πλευρᾶς): ή «ψευδοδιδασκαλία» περὶ τοῦ δύναματος «Ἴησοῦς» καὶ «ἡ κατάκτησις τοῦ Ἀθω ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων», γεγονὸς τὸ ὄποιον ἀποδεικνύει ὅτι τὸ Ρωσικὸν κράτος δὲν ἐνδιεφέρετο μόνον ἡ διὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς ἔριδος τῶν Ὀνοματολατρῶν εἰς τὸ "Ἄγιον Ὄρος.

'Αλλ' ἀς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν μεταγωγὴν τῶν Ὀνοματολατρῶν εἰς τὴν Ρωσίαν.

'Ο ἀρχιεπίσκοπος Νίκων ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ρωσίαν διῆλθεν ἐκ Κωνσταντινούπολεως τὴν 11ην Ιουλίου 1913, ἔνθα ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ Ε' καὶ «...ἀφηγήθη τὰ τῆς ἐν Ἀθῷ ἐπισκέψεως καὶ διαμονῆς αὐτοῦ, ὑπέβαλε δέ, κατ' ἀξιώσιν τῆς Α. Θ. Π(αναγιότητος), καὶ ἰδιαιτέραν ἔκθεσιν»¹.

Τὰ ρωσικὰ πολεμικὰ πλοῖα «Donec» καὶ «Herson», τὰ ὄποια μετέφερον τοὺς 833 Ὀνοματολάτρας μοναχοὺς τοὺς ἀπεβίβασαν εἰς τὴν Ὁδησσόν. Ἐκεῖθεν οἱ δόκιμοι μοναχοὶ ἐστάλησαν εἰς τὰς οἰκίας των, οἱ λοιποὶ εἰς διαφόρους μονὰς καὶ μόνον ἐναντίον τεσσαράκοντα ἐξ αὐτῶν ἀπηγγέλθη κατηγορία.

Τὸν φιλίστορα θὰ ἐνδιαφέρῃ καὶ ἡ πληροφορία τῶν ρωμαιοκαθολικῶν κύκλων τῆς Κωνσταντινούπολεως, ὅτι ὥρισμένοι μοναχοὶ (μεταξὺ ἐκείνων εἰς τοὺς ὄποιους ἀπηγγέλθη κατηγορία), ἥσαν πρώην ἐπαναστάται καὶ συμμετέσχον εἰς τὴν στάσιν τοῦ Potemkin τοῦ ἔτους 1905. Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι πολλὰς φοράς οἱ ρωμαιοκαθολικοί, καὶ μάλιστα τοῦ ἔτους 1913 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔβλεπον τὰ πράγματα μὲ πολὺ σκωπτικὸν πνεῦμα. Ἐξ ἄλλου καρυκεύουν μὲ εἰρωνίαν τὴν πληροφορίαν, ὅταν γράφουν ὅτι: «Il y avait d'ailleurs parmi eux une quinzaine d'individus qui avaient été antérieurement condamnés aux travaux forcés, dont huit pour avoir pris part à la révolte du cuirassé Potemkin, en 1905, ce qui en dit long sur le recrutement du monachisme oriental»². Μήπως ὅμως τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο δὲν θὰ τὸ ἐχρησιμοποίει ἡ Ἐπίσημος Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας διὰ νὰ γνωρίσῃ καὶ εἰς τοὺς ἐπικριτάς της τὸ ποιὸν τῶν Ὀνοματολατρῶν; Ἀλλωστε, οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ κύκλοι δὲν ἀναφέρουν τὰς πηγάς των καὶ συμπεραίνομεν ὅτι πρόκειται περὶ ἀβασανίστων πληροφοριῶν, αἱ ὄποιαι ἐξυπηρέτουν τοὺς σκοποὺς τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν.

'Η ἀπόβασις τῶν Ὀνοματολατρῶν μοναχῶν εἰς τὴν Ὁδησσόν προεκάλεσε τὴν εὐλογὸν περιέργειαν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως καὶ τὴν μετ' ὀλίγον

Afon i ego novoe političeskoe i meždunarodnoe položenie, «Slavjanskie Izvestja», ἀριθ. 11-13, 1913.

1. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 13 (1913), σ. 227.

2. J. L e c o m b e, Les moines onomatolâtres, «Échos d'Orient», 1913, σ. 555.

διάδοσιν τῆς ἑτεροδιδασκαλίας τῶν Ὀνοματολατρῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ρωσίας παρὰ τὴν Μαύρην Θάλασσαν. Προεκλήθη μεγάλη ἀναταραχὴ ὅχι μόνον εἰς τοὺς θρησκευτικοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς πολιτικοὺς κύκλους τῆς Κάτω Ρωσίας. Δύο ἐπίσκοποι τῆς Κάτω Ρωσίας ἦσαν Ὀνοματολάτραι, ὁ Ἐρμογένης καὶ ὁ Ἡλιόδωρος. Ὁ καθηγητὴς ὅμως S. V. Troickij χαρακτηρίζει, ἵδιως τὸν δεύτερον, μὲ τὰς χειρίστας ἐκφράσεις¹. Πολλοὶ ἦσαν τῆς γνώμης ὅτι ἡ ἀποστολὴ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Νίκωνα, εἰς τὸ "Ἄγιον Ὅρος ὑπερέβη τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ὡς ἐκπροσώπου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ρωσίας². Ἀπὸ τὰς ἐκκλησιαστικὰς εἰδήσεις θρησκευτικοῦ φύλλου τῶν Ἀθηνῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πληροφορούμεθα, ὅτι «αἱ ρωσικαὶ ἐφημερίδες γράφουσιν, ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ρώσου Ἀρχιεπισκόπου Νίκωνος εἰς "Ἄγιον Ὅρος δὲν ἐπέτυχεν...»³.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας δικαιολογεῖ τὴν μεταγωγὴν τῶν Ὀνοματολατρῶν ἐκ τοῦ Ἀγίου Ὅρους εἰς τὴν Ρωσίαν μὲ τὸ ἐπιχειρημα, ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον θὰ ἐπεδίωκε τὴν ἐκδίωξιν τῶν αἱρετικῶν ἐκ τοῦ Ἀγίου Ὅρους⁴. Ἀλλαχοῦ μάλιστα ὁ S. V. Troickij ἀναφέρει ὅτι τὴν ἀπειλὴν ταύτην ἐκ μέρους τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τὴν ἥκουσεν ἡ Ρωσικὴ ἐν Ἀθῳ Ἀποστολὴ μόλις ἀφίχθη. Ἐξ ἄλλου, συνεχίζει ὁ S. V. Troickij, συνεφώνει μὲ τὴν ἀπειλὴν καὶ ὁ Ἐλλην «ἐπικεφαλῆς τῶν ἐν Ἀθῷ ἐλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων Culakis (=Τσουλάκις ἢ Τσολάκις)»⁵. Εἰς τὰ ἥδη ὅμως γνωστὰ καὶ δημοσιευθέντα ἔγγραφα οὐδεμίαν τοιαύτης φύσεως πληροφορίαν συνηντήσαμεν. Τέλος, ἡ ἀπόφασις τῆς μεταγωγῆς τῶν Ὀνοματολατρῶν ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου δικαιολογεῖται μὲ τὴν ἀπειλὴν, ἐκ μέρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἀγίου Ὅρους, ἐκδιώξεως πάντων τῶν Ρώσων μοναχῶν ἐκ τοῦ Ἀγίου Ὅρους⁶.

Ἀπὸ πλευρᾶς Κανονικοῦ καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου ἡ πρᾶξις τῆς βιαίας μεταγωγῆς τῶν Ρώσων Ὀνοματολατρῶν μοναχῶν εἰς τὰ πάτρια ὑπῆρ-

1. S. V. Troickij, Ob Imenah Božiih, ἔ.ἄ., σ. 177.

2. J. Lecombe, Les moines onomatolâtres, ἔ.ἄ., σ. 555. Πρβλ. καὶ ἐπιστολὴν τοῦ G. Lukjanov πρὸς τὸν N. Harlamov, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ περιοδικὸν «Russkaja Reč», 1913, ἀριθ. 2.266 ὑπὸ τὸν τίτλον «S. Afona». Πρβλ. καὶ Μοναχὸν Kliment, Imebožničeskij, bunt ili plody učenia knigi «Na Gorah Kavkaza», S. Peterburg 1916, σ. 53-53, ἐνθα ὁ συγγραφεύς, ἀντι-Ὀνοματολάτρης, θέτει ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὴν ἀλήθειαν τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς τοῦ G. Lukjanov.

3. «Ἱερὸς Σύνδεσμος», ἀριθ. 197, 15 Ιουλίου 1913, σ. 16: «Εἰδήσεις».

4. Opredelenie Svjatejšago Synoda ot 27 Avgusta 1913 goda, ἔ.ἄ., σ. (παραρτήματος) XVIII-XIX.

5. S. V. Troickij, Ob Imenah Božiih, ἔ.ἄ., σ. 173.

6. Opredelenie Svjatejšago Synoda ot 27 Avgusta 1923 goda, ἔ.ἄ., σ. (παραρτήματος) XVIII-XIX. Πρβλ. καὶ I. Smolitsch, Le Mont-Athos et la Russie, ἔ.ἄ., σ. 312-313.

ξε σκανδαλώδης. Ἡ καταδίκη ἡ μὴ τῆς ἐτεροδιδασκαλίας ἀνῆκεν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ μόνον. Βεβαίως, ὁ ἀπολογητὴς τοῦ Ρωσικοῦ κράτους θεολόγος καθηγητὴς S. V. Troickij καὶ ὁ ἀπολογητὴς τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας ἀρχιεπίσκοπος Νίκων, ἔθεμελίωσαν πλεῖστα ὅσα ἐπιχειρήματα μεταξὺ τῶν ὄποιων καί, τὸ κυριώτερον, ὅτι δῆθεν οἱ Ἔλληνες μετὰ τὴν καταδίκην τῶν Ὀνοματολατρῶν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, θὰ προέβαινον εἰς τὴν ἀποπομπὴν ἐκ τοῦ Ἀθω τόσον τῶν Ὀνοματολατρῶν, ὃσον καὶ τῶν λοιπῶν Ρώσων μοναχῶν μὲν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν νὰ καρπωθοῦν τοὺς ρωσικοὺς θησαυροὺς τῆς Ἅγιωνύμου Πολιτείας¹. Ἡ ἀλήθεια εὑρίσκεται μᾶλλον εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία τῆς δευτέρας δεκαετίας τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἀνέτοιμος ἐν τοι μοναχοῖς τὰ ἀπαραίτητα πλαίσια πρὸς λύσιν ἐσωτερικοῦ πνευματικοῦ αὐτῆς προβλήματος καὶ θελήσασα νὰ τὸ καταπνίξῃ ταῦτα militari, ἐφρόντισε διὰ νὰ διασκεδάσῃ τοὺς ἐπικριτάς της, κυρίως Ρώσους, νὰ πλάσῃ τὸν μῦθον τῆς ἐκδιώξεως πάντων τῶν ρωσικῆς καταγωγῆς μοναχῶν ἐκ τοῦ Ἅγιου Ὄρους καὶ ἐφεύρε τὴν ἀρπαγήν, ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων, τῆς μοναστικῆς περιουσίας τῶν Ρώσων.

Ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ θρησκευτικοῦ τύπου τῆς ἐποχῆς, δὲν εὕρομεν ἀπηγήσεις καὶ τυχὸν ἀντιδράσεις διὰ τὴν μεταγωγὴν τῶν Ὀνοματολατρῶν. Ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἀναφέρει κανὸν ὅτι 833 μοναχοὶ Ὀνοματολάτραι μετήχθησαν ἐκ τοῦ Ἅγιου Ὄρους εἰς τὴν Ρωσίαν. Μᾶλλον κάποιος λόγος θὰ ὑπῆρχε διὰ τὴν σιωπὴν ταύτην τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἀλλωστε, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, εἰκάζομεν, ὅτι ὁ Π. Κομνηνός, ὁ ρωσομαθὴς καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ εἶς ἐκ τῶν καταδικασάντων τοὺς Ὀνοματολάτρας, δὲν ἐδημοσίευσε τὸ σχετικὸν σημείωμά του περὶ τῶν ἐν Ἅγιῳ Ὁρει ἐρίδων τὸ 1913 εἰς τὴν «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν» τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ εἰς τὸν «Ἐκκλησιαστικὸν Φάρον» τῆς Ἀλεξανδρείας².

Οσον ἀφορᾷ εἰς τὰς Ἀθήνας, μικρὰν μόνον πληροφορίαν συναντῶμεν, εἰς τὸ περιοδικὸν «Ιερός Σύνδεσμος»: «Μὲ τὴν σύλληψιν τῶν αἱρετικῶν μοναχῶν ἐν Ἅγιῳ Ὁρει ὑπὸ τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ ἐπῆλθε σχετικὴ ἡσυχία ἐν Ἅγιῳ Ὁρει...»³.

Διὰ τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας τῶν Ὀνοματολατρῶν, μετὰ τὴν

1. S. V. Troickij, Ob Imenah Božiih, ἔ.ἄ., σ. 173.

2. Π. Κομνηνός, Ἡ ἐν Ἅγιῳ Ὁρει Θρησκευτικὴ ἔρις, ἔ.ἄ.

3. «Ιερός Σύνδεσμος», ἀριθ. 199, 15.8.1913, σ. 15: «Εἰδήσεις». Ἐξ ἄλλου, περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς ἐν Ἅγιῳ Ὁρει τάξεως ὥμιλεῖ καὶ ὁ Ν. Παπ (αδόπιον λογ), Πρωτοπρεσβύτερος, εἰς ἄρθρον του: Ὀνοματολάτραι, εἰς τὸ Ἐγκυλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, τ. 10 (1930), σ. 91.

μεταγωγήν των ἐκ τοῦ Ἀγίου Ὄρους εἰς τὴν Ρωσίαν, ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἀπεφάσισε τὰ κατωτέρω¹: Νὰ ὀνομάσῃ τοὺς διπαδούς τῆς ἑτεροδιδασκαλίας Ὀνοματολάτρας (= ἐκ τοῦ ρωσικοῦ: *Imjabožniki*). Νὰ πληροφορήσῃ περὶ τῆς ἀποφάσεως της τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ νὰ ζητήσῃ, ὅπως δικασθοῦν οἱ Ὀνοματολάτραι ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ ὅπως ἐπιτραπῇ εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν νὰ δεχθῇ εἰς τοὺς κόλπους της τοὺς μετανοοῦντας ἐκ τῶν Ὀνοματολατρῶν. Ἐν ἀναμονῇ ἀπαντήσεως ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, νὰ ἔξετάσῃ τοὺς φακέλλους τῶν ταραχοποιῶν. Νὰ ὑποσχεθῇ τὴν συγγνώμην εἰς τοὺς μετανοοῦντας καὶ ἐπιστρέφοντας εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτοὺς δημοσίαν μετάνοιαν εἰς ρωσικὰς μονάς. Τέλος, μετὰ τὰς ἀποφάσεις, εἰς τὸ κείμενον ἐπισυνάπτεται εἰδικὴ διμολογία τὴν ὅποιαν ἔπρεπε νὰ ὑπογράψῃ ὁ Ὀνοματολάτρης μοναχὸς ὁ προσερχόμενος, μετὰ ἀπὸ μετάνοιαν, εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν εἰδικὴν διμολογίαν καταδικάζονται τὰ δύο ἀντιπροσωπευτικά ἔργα τῶν Ὀνοματολατρῶν τὸ «Ἐπὶ τῶν Ὁρέων τοῦ Καυκάσου» τοῦ ἰερομονάχου Ἰλαρίωνος καὶ ἡ «Ἀπολογία» τοῦ ἰερομονάχου Ἀντωνίου Βυλατοβί².

Ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ἀποφάσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, ἀπὸ 27 Αὐγούστου 1913, ἡ ὅποια ἀπεστάλη μόνον τὴν 28ην Νοεμβρίου 1913, ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπήντησε τὴν 11ην Δεκεμβρίου 1913 διὰ τῶν κάτωθι³: «Οτι εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν ἐπαφίεται πλέον ἡ τελικὴ κρίσις ἐπὶ τῶν Ὀνοματολατρῶν, καθὼς καὶ ὁ τρόπος εἰσδοχῆς αὐτῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον εὐρίσκονται εἰς τὴν Ρωσίαν μοναχούς, εἴτε μετενόησαν εἴτε παρέμειναν εἰς τὴν ἑτεροδιδασκαλίαν των. Οτι οἱ ἐναπομείναντες εἰς τὸ Ἀγιον Ὄρος τοὺς μεταχθέντας πλέον εἰς τὴν Ρωσίαν νομαζούνται, εἴτε μετενόησαν εἴτε παρέμειναν εἰς τὴν ἑτεροδιδασκαλίαν των. Οτι οἱ ἐναπομείναντες εἰς τὸ Ἀγιον Ὄρος Ὀνοματολάτραι καὶ ἔξακολουθοῦνται νὰ διαδίδουν τὴν ἑτεροδιδασκαλίαν τῶν ὑπάγονται, καὶ ὡς

1. *Opredelenie Svjatejšago Synoda ot 27 Avgusta 1913 goda*, є.ἀ., σ. (παραρτήματος) XVIII-XXIII.

2. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ S. V. Troickij, *Ob Imenah Božiih*, є.ἀ., σ. 56-58, ἀποκαλεῖ τοὺς Ὀνοματολάτρας: Εὐνομιανούς (παραπέμπων μάλιστα εἰς τὴν φράσιν τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου Νύσσης: «Κατὰ Εὐνόμιον»: «Φανερῶς εἰδωλοποιοῦντες ἑαυτῶν τὴν ὑπόνοιαν... ὡς αὐτὴν οὖσαν Θεόν...»). Ἀλλ' οἱ καθηγηταὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης εἰς τὴν μνημ. γνωμοδότησίν των ὑπεστήριξαν, διτὶ τὰ συγγράμματα τῶν Ὀνοματολατρῶν «...παρὰ πᾶσαν αὐτῶν ἄρνησιν δύουσι πανθεῖσμοῦ» (βλ. Γνωμοδότησις κ.λ., «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (1913), σ. 124). Ἡ ρευστότης τῶν κατηγοριῶν καὶ ἡ μὴ συμφωνία αὐτῶν, νομίζομεν διτὶ ἀποδεικνύει καὶ τὸ ἐσπευσμένον τῆς καταδίκης.

3. Τὸ πλῆρες κείμενον τῆς ἀπαντήσεως τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας βλ. εἰς «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν», τ. 33 (1913), σ. 445-446.

πρὸς τὴν καταδίκην των ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐφ' ὅσον παραμένειν εἰς τὸ "Αγιον Ὅρος. "Οτι τοὺς μὴ μετανοοῦντας Ὀνοματολάτρας, ἐκ τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν Ρωσίαν, ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία δύναται νὰ ἔξορίσῃ ἐκ τῶν Ἱερῶν Μονῶν πρὸς ἀναχαίτησιν τῶν ταραχῶν.

Οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ κύκλοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σχολιάζοντες τὴν ἐποχὴν ἑκείνην τὴν ἄρνησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας, ὡς πρὸς τὴν ἐπάνοδον τῶν μεταφερθέντων εἰς τὴν Ρωσίαν Ὀνοματολατρῶν μοναχῶν, ἔγραψαν ὅτι ἐπῆλθε, ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κρίσις εἰς τὰς σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν¹.

Πρὸ τοῦ τέλους τῆς πρώτης φάσεως τῶν ἐρίδων εἶναι ἐπάναγκες νὰ ἀναφέρωμεν, ὅτι τὰ γεγονότα εἰς τὸ Ἀγιον Ὅρος κατὰ τὸ 1913 ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκδοσιν ἀπειραρίθμων φυλλαδίων, κυρίως κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν. Ὁ καθηγητὴς S. V. Troickij ὅμως, κατηγορῶν τοὺς Ὀνοματολάτρας διὰ

1. J. L. (e c o m b e), Les moines onomatolâtres, «Échos d'Orient», 1914, σ. 265· «Cette réponse a produit une certaine tension entre les deux «Églises soeurs», bien que les journaux officieux du Phanar prétendent qu'il n'en est rien, et que la question est traitée de part et d'autre avec la plus grande cordialité».

2. S. V. Troickij, (Κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν), Afonskaja smuta, «Cerkovnye Vendomosti», τ. 20 (1913) (παράτημα), σ. 882-909. Μοναχοῦ P a h o m i j (P a v l o v s k i j), (κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν), Istorija Afonskoj smuty ili imjavožeskoy eresi, Sankt Peterburg 1914. Ιερομονάχου P a n t e l e i m o n (U s p e n s k i j), (Κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν). V zaščitu zemnogo uedla Božiej Materi - Sv. Gory Afonskoj, «Hristianin», τ. 11 (1913) καὶ ἀνάτυπον Odessa 1914. Ἡ iδια ἔκδοσις Samordino 1914. Μοναχοῦ K l i m e n t, (Κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν), Imjavožničeskij bunt ili plody učenija knigi «Na Gorah Kavkaza», «Istoričeskij Vestnik», τ. 3 (1916), σ. 752-785, καὶ iδιαιτέρα ἔκδοσις: Sankt Peterburg 1916, σ. 56. E. Kosvinčev, Černyj bunt. Stranički iz istorii Afonskoj Smuty, «Istoričeskij Vejsnīk», τ. 1 (1915), σ. 139-156. (Ο συγγραφεὺς εἶναι δημοσιογράφος καὶ φροντίζει νὰ μὴ λάβῃ θέσιν). Ιερέως H. Grigorovič, Imja Božie. Po povodu sovremenih Afonskih sprogov, Sankt Peterburg 1913, σ. 33. (Ο συγγραφεὺς θέλει νὰ μείνῃ οὐδέτερος, ἀλλὰ δὲν τὸ κατορθώνει, διότι κλείνει πρὸς τοὺς ἀντι-Ὀνοματολάτρας). Pravda o Sobytiyah proizšedšíh v pervoe polugodie 1913 goda v Panteleimonovskom monastyrе, «Εξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου καὶ τῶν ἀδελφῶν τῆς ἐν Ἀθῷ Μονῆς τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος» (Κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν), Moskva 1913. Sbornik dokumentov, otnosjaščihsja k Afonskoj imjavožničeskoy smute, Sankt Peterburg 1916. «Ἐκδοσις τῆς (μοναρχικῆς) ἐφημερίδος «Svet» (I. Smolitsch, Le Mont Athos et la Russie, ἔ.ἄ., σ. 312). Ἡ ἔκδοσις ἐγένετο ὑπὸ τῶν μοναρχικῶν, ὅχι διότι ὑπεστήριζον ἢ ἤθελον νὰ ὑποστηρίξουν τοὺς Ὀνοματολάτρας, ἀλλὰ διότι ἦσαν πολέμιοι τῆς πολιτικῆς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας. (I. Smolitsch, ἔ.ἄ. σ. 311). Τὸ τελευταῖον ἔργον θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν ὡς βασικὸν διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῶν γεγονότων. Δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν, δεδομένου ὅτι συνετάγη περισσότερον ἐκ σκωπτικοῦ πνεύματος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὅχι λόγῳ ὑποστηρίξεως τῶν Ὀνοματολατρῶν.

τὸν ἐκδοτικὸν των δργασμόν, ιδίως διὰ τῆς Ἀδελφότητός των «‘Ο Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ» θὰ ἀναφέρῃ ὅτι οἱ Ὁνοματολάτραι ἐδέχοντο εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος χρήματα καὶ «...ἔξ ἀναξίων χειρῶν ἐκ τῆς Ρωσίας...»¹.

B'

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς μελέτης, ώς ἀναφέραμεν, θὰ ἐξετάσωμεν τὴν μεταφορὰν τῆς ἑτεροδιδασκαλίας ἐκ τοῦ Ἅγιου Ὄρους εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ γεγονότα.

Εἶναι βεβαίως ἀληθές, ὅτι ἡ ἑτεροδιδασκαλία δὲν ἦλθεν ἐκ τοῦ Καυκάσου εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος διὰ τοῦ ἀναφερθέντος βιβλίου τοῦ ἵερομονάχου Ἰλαρίωνος, ἀλλ’ ἀπλῶς διὰ τῆς ἐλεύσεώς της εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἡ ἑτεροδιδασκαλία ἀνεπτύχθη ἔτι περισσότερον (καὶ διὰ τῆς συμβολῆς τοῦ ἵερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič). Εἰς τὴν Κάτω Ρωσίαν ἡ ἑτεροδιδασκαλία πάντοτε ὑφίστατο². Ὁ S. V. Troickij ἀναφέρει ἐνδεικτικῶς, ὅτι εἰς τὰ μοναστικὰ κέντρα τῆς Ρωσίας, τὴν Λαύραν τοῦ Κιέβου καὶ τὴν ἔρημον τοῦ Σαρῶφ, ὑπῆρχον πολλοὶ Ὁνοματολάτραι μὲδ δρᾶσιν³. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὑπογραμμίζει ὅτι, καίτοι πρὸ τῆς μεταβάσεως τῆς ἀποστολῆς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Νίκωνα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος οἱ Ὁνοματολάτραι ἤσαν τὰ $\frac{3}{4}$ τῶν ἐν τῷ Ἀθῷ εὑρισκομένων Ρώσων μοναχῶν, ἐν τούτοις, μετὰ τὴν πειθὼ τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ρωσικῆς Κυβερνήσεως, ἐμειώθησαν εἰς τὸ $\frac{1}{4}$. Παρὰ ταῦτα δῆμος, διερωτᾶται μήπως «ἡ εἰρήνευσις τοῦ Ἀθῷ ἐξηγοράσθη μὲ μέγα τίμημα» ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι θὰ ἀναπτυχθῆ ἀργότερον ἡ ἑτεροδιδασκαλία, ἐκ τῶν μεταφερθέντων μοναχῶν, ἔτι περισσότερον εἰς τὴν Ρωσίαν. Καὶ εἶναι τῆς γνώμης ὁ θεολόγος καθηγητής, ὅτι ἐὰν παρέμενον οἱ Ὁνοματολάτραι εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος θὰ ἐσκανδάλιζον περισσότερον τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, δι’ ὃ καὶ μετήχθησαν εἰς τὴν Ρωσίαν⁴. Πάντοτε κατὰ τὸν S. V. Troickij, εἰς τὴν δευτέραν φάσιν τῶν γεγονότων καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν, τοὺς Ὁνοματολάτρας ὑπεστήριξαν τόσον ἡ ἀριστερὰ ὅσον καὶ ἡ δεξιὰ παράταξις, διὰ τῶν ἐφημερίδων των. Καὶ ἡ μὲν ἀριστερὰ παράταξις τοὺς ὑπεστήριξε, κατὰ τὸν S. V. Troickij, διότι

1. S. V. Troickij, Ob Imenah Božiih, є.ἀ., σ. 173.

2. Πρβλ. καὶ Opredelenie Svjatejšago Synoda ot 27 Avgusta 1913 goda, є.ἀ., σ. (παραπτήματος) XVIII.

3. S. V. Troickij, Ob Imenah Božiih, є.ἀ., σ. 179.

4. S. V. Troickij, Ob Imenah Božiih, є.ἀ., σ. 172. 'Αλλ’ ώς θὰ παρατηρήσῃ ὁ ἐρευνητής, ὁ S. V. Troickij (πρβλ. καὶ ἀνωτέρῳ σ. 139) ἀνέφερεν, ὅτι οἱ Ὁνοματολάτραι μετήχθησαν εἰς τὴν Ρωσίαν μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως τὸ Ρωσικὸν Κράτος ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας προλάβῃ τοὺς Ἑλληνας πρὶν ἢ κατορθώσουν οἱ τελευταῖοι νὰ ἐκδιώξουν ἐκ τοῦ Ἀθῷ πάντας τοὺς ρωσικῆς καταγωγῆς μοναχοὺς καὶ καρπωθοῦν τοὺς ρωσικοὺς θησαυρούς!...

εἶχεν τὴν γνώμην ὅτι ἀπέτυχε εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1905 εἰς τὴν Ρωσίαν, καὶ διότι δὲν ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας· καὶ τώρα μὲ τοὺς Ὀνοματολάτρας εὗρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ προσεταιρισθῇ καὶ μέρος τοῦ θρησκευτικοῦ στοιχείου τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Ἡ δὲ δεξιὰ παράταξις, ἀδιαφοροῦσα διὰ βασικὰ θέματα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὅποια ἀφοροῦν καὶ τὸ Κράτος, καὶ διότι δὲν ἦτο καλῶς πληροφορημένη διὰ τὰ γεγονότα, ἐφ' ὅσον ἦτο πτωχοτέρα εἰς ἀνταποκρίσεις καὶ ἔχρησιμοποίει πάντοτε πληροφορίας ἀριστερῶν ἀνταποκριτῶν. Τέλος, διότι ἀμφότεραι αἱ παρατάξεις ἔπεσαν θύματα τῆς ὥργανωμένης ὑπὸ τῶν Ὀνοματολατρῶν προπαγάνδας, διὰ τῶν φυλλαδίων τὰ ὅποια ἐκυκλοφόρουν εἰς μεγάλον ἀριθμόν¹.

Βεβαίως, δὲν ἀφίστανται τῆς ἀληθείας αἱ ώς ἄνω πληροφορίαι τοῦ S. V. Troickij. Τὴν μεγαλυτέραν ὅμως ὑποστήριξιν εὗρον οἱ Ὀνοματολάτραι ὑπὸ τῆς «Θρησκευτικῆς καὶ Φιλοσοφικῆς Ἐταιρείας»² τῆς Πετρουπόλεως, διὰ τῆς ὅποιας οἱ Ὀνοματολάτραι ἔξεδωκαν πολλὰ φυλλάδια ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών των.

Εἴδομεν δτι ὁ ἵερομόναχος Ἀντώνιος Bulatovič, ἐλθὼν εἰς τὴν Ρωσίαν τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1913 ἀφιερώθη εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἐτεροδιδασκαλίας καὶ κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ μὲ τὸ μέρος τῶν Ὀνοματολατρῶν πολλὰ μέλη τῆς ρωσικῆς πνευματικῆς σκέψεως. Μεταξὺ αὐτῶν σημειοῦμεν, πλὴν τοῦ καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας M. D. Muretov, τὸν ὅποιον ἀνεφέραμεν, τὸν ἱερέα καὶ καθηγητὴν Παῦλον Φλορένσκι, τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον Τρουμπενσκόϊ, τὸν Σέργιον Μπουλγάκωφ, τὸν Νικόλαον Μπερντιάγιεφ κ.ἄ.

Ἡ ὑποστήριξις τῆς ὅποιας ἔτυχον οἱ Ὀνοματολάτραι, τόσον ἐκ τῆς Μόσχας ὅσον καὶ ἐκ τῆς Πετρουπόλεως, ἐπέφερε σοβαρὸν πλῆγμα κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας καὶ τελικῶς τὴν ἐξηνάγκασε, ἐκ τῶν πραγμάτων, νὰ ἀναθεωρήσῃ τὰς ἀποφάσεις τῆς καὶ νὰ κρίνῃ τελικῶς μὲ ἡπιώτερον κριτικὸν πνεῦμα τοὺς Ὀνοματολάτρας. Ἐὰν τὸ 1917-1918 ἡ Σύνοδος τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας δὲν διεκόπτετο ὑπὸ τῆς Κομμουνιστικῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Μπολσεβίκων, τότε οἱ Ὁ ν ο ματολάτραι θὰ ἐτύγχανον μερικῆς καὶ ἴσως καὶ τελικῆς ἀποκαταστάσεως.

Ἄλλο, ἴδωμεν τὰ γεγονότα εἰς τὴν Ρωσίαν ἀπὸ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους 1914. Τὴν 5ην Φεβρουαρίου 1914 ὁ ἵερομόναχος Ἀντώνιος Bulatovič ὑπέβαλε πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας μακροσκελές

1. S. V. Troickij, αὐτόθι, σ. 177. Ἐξ ἄλλου τὰ περὶ συμπαθείας τῶν Ὀνοματολατρῶν ἐκ μέρους τοῦ τύπου τῆς ἀριστερᾶς καὶ τῆς δεξιᾶς παρατάξεως εἰς τὴν Ρωσίαν πληροφορούμεθα καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν ἔργου: Pravda o sobytiah, ᷂.ἀ., σ. 6.

2. «Religionsno-Filosofskoe Obščestvo».

ύπόμνημα¹, διὰ τοῦ ὁποίου ἔζήτει, «ἐν δύναμαῖς τῆς ἀντικειμενικότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης», ὅπως ἔξετασθῇ λεπτομερῶς τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας τῶν Ὀνοματολατρῶν καὶ ἡ κατηγορία ἡ ἐναντίον των ἐκτοξευθεῖσα ἐκ μέρους τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀντωνίου Ηραποβίκιον, ὅτι ἥσαν αἱρετικοί. Τὸ ὑπόμνημα τοῦ Bulatovič εἶχε συνημμένα καὶ τὰ κάτωθι ἔγγραφα:

α. «Καταγωγὴ τῆς Διδασκαλίας»: 'Ο Bulatovič, καίτοι δὲν ὑπογράφει εἰς τὸ κείμενον, ἐφρόντισε νὰ ἀποδεξῇ, ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν Ὀνοματολατρῶν ἔχει ἀμεσον σχέσιν μὲ τὴν θεολογίαν Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου. 'Υπεστήριξε, μάλιστα, ὅτι οἱ κατήγοροι τῶν Ὀνοματολατρῶν ἢ ἔχρησιμοιούν κατὰ τὴν κριτικήν των ἀνεπιτυχεῖς μεταφράσεις εἰς τὴν ρωσικὴν γλῶσσαν τῶν ἔργων Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου ἢ ἔδωκαν καὶ λελανθασμένας παραπομπάς.

β. «'Αντίρρησις τῶν Ὀμολογητῶν μοναχῶν τοῦ "Αθω", δηλ. τῶν Ὀνοματολατρῶν μοναχῶν. Τὸ περιεχόμενον ἀνεφέρετο ἐναντίον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νίκωνος, δ ὁποῖος εἰς τὸ "Αγιον" Ὁρος, κατὰ τὰς συζητήσεις μὲ τοὺς μοναχούς, ἥτο τῆς γνώμης ὅτι οἱ Ὀνοματολάτραι ἥσαν αἱρετικοί.

γ. «'Αντίρρησις τῶν μοναχῶν τοῦ "Αθω». Τὸ περιεχόμενον ἀνεφέρετο ἐναντίον τῆς ἐγκυκλίου τῆς Ιερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας ὑπὸ ἡμερομηνίᾳν 18ης Μαΐου 1913 καὶ ἐναντίον ἄρθρου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀντωνίου Ηραποβίκιον². Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἀναφερθέντα ἔργα ὁ ἔρευνητής θὰ παρετήρει, ὅτι ὑπὸ τῶν Ὀνοματολατρῶν ἐγένετο χρῆσις πολλῶν φράσεων τοῦ πρωθιερέως Ἰωάννου τῆς Κροστάνδης, ίδιως ἐκ τοῦ ἔργου του «Ἡ ζωὴ μου ἐν Χριστῷ»³, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλαβον συγγενεῖς φράσεις πρὸς τὸν ὄρον τὸν ὁποῖον ἔχρησιμοποιούν «Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι Αὐτὸς ὁ Θεός»⁴.

1. I. Smolitsch, Le Mont-Athos et la Russie, §.a., σ. 314.

2. Ἀρχιεπισκόπου Ἀντωνίου Ηραποβίκιον, O novom Izuchenii, obogotvorjajuščem imena i ob Apologii Antonija Bulatoviča, «Cerkovnye Vedomosti», τ. 20 (1913), σ. (παραρτήματος) 869-882.

3. 'Ο πλήρης τίτλος τοῦ ἔργου: Protoierej o. Ioan, Polnoe sobranie sočinenij, t. V. Moja žizn vo Hriste, ἔκδ. 1892. Εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν εἶναι γνωστόν: Ἰωάννος Κροστάνδης, 'Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ, κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ Μιχαὴλ Κωνσταντίνου, ἀρχιεπισκόπου Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς, ἔκδοσις δ', 'Αθῆναι («Ἀστήρ») («1955»). Βιογραφικὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ Πρωθιερέως Ἰωάννου τῆς Κροστάνδης βλ. G. P. Fedotov, A Treasury of Russian Spirituality, New York 1948, σ. 346 κ.έ.

4. 'Ἡ φράσις τοῦ Πρωθιερέως Ἰωάννου τῆς Κροστάνδης εἶναι ἡ ἔξῆς: «Imja Božie est Bogъ», δηλ. «Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι Θεός». Εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἡ μετάφρασις τοῦ χωρίου ἔχει ὡς ἔξῆς: «Οταν προφέρῃς κατὰ μόνας, ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τοῦ Κυρίου, τῆς Παναγίας Τριάδος, τοῦ Θεοῦ Κυρίου Σαβαὼθ ἢ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχεις δλον τὸν Κύριον μὲ τὸ ἀπειρόν Του φᾶς, τὴν παντοδυναμίαν καὶ τὸ ἀναλλοίωτόν Του. Προσέγγισον τὰς σκέψεις σου καὶ τὴν καρδίαν σου εἰς τοῦτο τὸ Θεῖον ὄνομα, τὸ Ὄποιον τὰ πάντα ἐδημιούργησε,

Ἐξ ἄλλου, οἱ Ὀνοματολάτραι διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὰς θέσεις των προέβησαν εἰς ἐκδόσεις πολλῶν ἔργων, ἔνθα παρουσίασαν διαφόρους πτυχὰς τῆς διδασκαλίας των. Ἐξ αὐτῶν ἀναφέρομεν τὰ σπουδαιότερα παραλείποντες τὰ φυλλάδια¹. Παραλλήλως δὲ ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν καὶ ἔργα τῶν ἀντι-Ὀνοματολατρῶν². Τέλος, διὰ τὴν ἴστορίαν τοῦ θέματος σημειοῦμεν,

συντηρεῖ καὶ κυβερνᾷ, μὲ φόβον Θεοῦ, καὶ μὲ πίστιν καὶ ἀγάπην. Ἰδοὺ διατί ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ ἀντηρῶς ἀπαγορεύει νὰ μεταχειρίζωμεθα ἐπὶ ματαίῳ τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα· διότι τὸ δὲ νομά τοῦ εἰναι Αὐτὸς δὲ Ἱδιος, εἰς Θεὸς εἰς τρία πρόσωπα, ἐν Ὁν, τὸ Ὄποιον ἀντιπροσωπεύεται καὶ περιλαμβάνεται εἰς μίαν μόνον λέξιν, μολονότι δὲν περιορίζεται οὔτε ἀπὸ τὸ ὄνομα αὐτό, οὔτε ἀπὸ ἄλλο τι, τὸ ὄποιον ὑπάρχει».

Βλ. Ἰωάννον, Πρωτιερέως τῆς Κροστάνδης, Ἡ ἐν Χριστῷ Ζωή, κατὰ μετάφρασιν Μιχαήλ Κωνσταντινίδου, ἔ.ἀ., σ. 14-15.

1. *Monachos Pavel Kusmarchev*, Mysli otcev Cerkvi o počitanii Imeni Božijago. Materialy k vyjasneniju Afonskago bogosl. spora, Sankt Peterburg 1914. Imjاسلیف. Bogoslovskie materialy k dogmatičeskemu sporu ob imeni Božium po dokumentam imjaslavcev, Sankt Peterburg 1914, σ. 188. (Συντάκτης τοῦ ἔργου ὁ Ἱερομόναχος Ἀντώνιος Bulatovič). Sv. mučenik Iustin ob imenah Božihih, Sankt Peterburg 1914.

2. Τὸ κυριώτερον ἔργον κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν, τὸ ὄποιον πολλάκις ἐκφεύγει τῆς ἀντικειμενικότητος, εἶναι τὸ ἀναφερθὲν ἡδη τοῦ θεολόγου καθηγητοῦ S. V. Troickij, Ob Imenah Božihih i imjabožnikah, Sankt Peterburg 1914. Ἰδοὺ τὰ περιεχόμενα τοῦ βασικοῦ ἔργου τῶν ἀντι-ὄνοματολατρικῶν θέσεων:

1. Εἰσαγωγὴ	σ. III - V
2. ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ: Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἅγ. Γρηγορίου Νύσσης περὶ τῶν Ὀνομάτων τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ὀνοματολατρῶν	1 - 151
Κεφ. 1: Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἅγ. Γρηγορίου Νύσσης περὶ τῶν Ὀνομάτων γενικῶς	1 - 16
Κεφ. 2: Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἅγ. Γρηγορίου Νύσσης περὶ τῶν Ὀνομάτων τοῦ Θεοῦ εἰδικῶς	17 - 46
Κεφ. 3: Ἡ διδασκαλία περὶ τῶν Ὀνομάτων ὑπὸ τῶν Ὀνοματολατρῶν	47 - 54
Κεφ. 4: Ἡ διδασκαλία τῶν Ὀνοματολατρῶν περὶ τῶν Ὀνομάτων τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνάλυσις αὐτῆς	55-151
3. ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ: Ὅπηρέν Ὀνοματολάτρης ὁ π. Ἰωάννης τῆς Κροστάνδης;	152 - 171
4. ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ: Ἡ διαμάχη μὲ τὰ γεγονότα τοῦ Ἀθω (1913)	172 - 179
5. ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ: Οἱ καλύπτοντες τοὺς Ὀνοματολάτρας (ἀπάντησις εἰς τὸν Σ. Μπουλγάκωφ)	180 - 200
6. Παράρτημα: Ἐπίσημα κείμενα καὶ ἀποφάσεις τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας	I - XXVI
‘Ο S. V. Troickij ἀλλωστε ἔγραψε καὶ τὰ ἐξῆς ἔργα, τὰ διόπια προέρχονται ἐξ ἀντιπώσεων κεφαλαίων τοῦ πρώτου μέρους τῆς ὡς ἄνω ἔργασίας: α) Učenie Sv. Grigorija Nisskago ob imenah Božihih i «Otnositel'noe poklonenie» Sankt Peterburg 1914. β) Kak učat ob imenah Božihih Imjabožniki i kak ucit o sem Sv. Cerkov, Odessa 1914. γ) Učenie Afonskih Imjabožnikov i ego razbor, Sankt Peterburg 1914. (Πρόκειται ἀκριβῶς περὶ τοῦ 4ου κεφ. τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἔργασίας του Ob Imenah Božihih, ἔ.ἀ.). δ) Novoe ispovedanie	

ὅτι πολλὰ ἔργα ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων, πολεμικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡσ-
σονος σημασίας πλὴν διαφωτίζοντα τάς θέσεις των, ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ
περιοδικὸν Russkij Inok τοῦ ἔτους 1912 κ.έ. Πολλὰ ὅμως φυλλάδια εἶναι
ἐπανεκδόσεις ἑτέρων φυλλαδίων κυκλοφορηθέντων προηγουμένως εἰς τὸ
"Αγιον" Ορος¹ ὑπὸ ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων. Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ χει-
ρόγραφα² ἀνέκδοτα.

Οἱ Ὀνοματολάτραι εἰς τὰ ἔγγραφά των πρὸς τὴν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἐκ-
κλησίας τῆς Ρωσίας ἔχρησιμοποίουν πολλάκις τραχεῖαν γλῶσσαν. Μὲ τὰ
ἔγγραφα καὶ τὸ ὑπόμνημα τοῦ ἰερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič ὑπεβλήθη
καὶ ὑπὸ 300 μεταφερθέντων Ὀνοματολατρῶν μοναχῶν ἔτερον ὑπόμνημα,
ὑπὸ τὸν τίτλον «'Ομοιογία πίστεως τῶν Ὀνοματοδόξων Ἀθωϊτῶν μοναχῶν».
Τὸ κείμενον περιέχει δώδεκα συντόμους ὁμοιογίας καὶ ἐβεβαίωνε τὴν Ἐκ-
κλησίαν τῆς Ρωσίας, ὅτι τὰ φρονήματα τῶν ὑπογραψάντων τὸ ὑπόμνημα

Imjavožnikov, Sankt Peterburg 1915. ε) Novaja pozicija o. Antonija Bulatoviča, Sankt Peterburg 1915.

'Αλλὰ κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν δὲν ἔγραψεν μόνον ὁ καθηγητὴς S. V. Troickij. Ὁ
'Αρχιεπίσκοπος 'Α ν τ ώ ν ι ος Ηραρονίκης, ἐκτὸς τῶν ὄσων ἀναφέραμεν, ἔγραψεν
εἰσέτι: Svjatoe Pravoslavie i imjavožničeskaja eres, Harkov 1913, σ. 278+42. Τὸ ἔργον εἶχε
τούλαχιστον τρεῖς ἐπανεκδόσεις. Εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην εἶναι γνωστὴ κυρίως ἡ γενο-
μένη εἰς τὸ Harkov τὸ ἔτος 1916 ἔκδοσις.

Τέλος, κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν ἔγραψε καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νίκων Ροζδε-
στρενσκής: Τὸ ἀναφερθὲν ἥδη ἄρθρον του: Velikoe iskušenie okolo imeni Božija (δημο-
σιευθὲν εἰς τὸ περιοδικὸν «Cerkovnoe Vedomosti», τ. 20(1913) σ. παραρτήματος, 853-869)
καὶ τό: Plody velikogo iskušenija okolo imeni Božija (ἀὐτόθι, 34, σ. παραρτήματος 1.504-
1.521), ἐπανεδημοσιεύθησαν ὑπὸ τὸν νέον τίτλον: Imebožniki. Velikoe iskušenie okolo
svjatejšago imeni Božija i plodu ego, Sergieva Lavra 1914.

1. Ὁ Π. Κομνός, εἰς τὸ μνημ. ἔ.ἄ. ἄρθρον του, ἀναφέρει ἐν μεταφράσει τὸ πε-
ριεχόμενον φυλλαδίων κυρίως κατὰ τῶν Ὀνοματολατρῶν.

2. Εἰς τὸ μνημ. ἔργον τοῦ ἰερέως H. Grigorovič (ἔ.ἄ., σ. 5-6, βιβλιογραφία),
ἀναφέρονται ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ καὶ κείμενα ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων. Ἀσφαλῶς
ὑπάρχουν ἀνέκδοτα κείμενα (έλληνιστὶ καὶ ρωσιστὶ) καθὼς καὶ διάφορα ἔγγραφα σχετικῶς
τόσον μὲ τὰ γεγονότα τοῦ ἔτους 1913, ὅσον καὶ μὲ τὸ περιεχόμενον τῶν θέσεων ἀμφοτέρων
τῶν παρατάξεων.

὾ ο καθηγητὴς κ. Ἀντωνίος-Αἰμίλιος N. Ταχιάος μοὶ ἐγνώρισεν ὅτι τὸν Ἰούλιον τοῦ
ἔτους 1961 ἀνεζήτησε τὸ χρ.: «Οἱ δονοματοθεῖσται Ρῶσσοι ἐν 'Αγίῳ 'Ορει καὶ αἱ κατ' αὐ-
τῶν ἐνέργειαι τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἀθω ἐν συνεννοήσει
μετὰ τῆς Ρωσικῆς Κυβερνήσεως. 'Απασα ἡ διεξαχθεῖσα ἀλληλογραφία καὶ αἱ ἐπίσημοι
ἐκθέσεις συλλεγεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἐν ἰερομονάχοις Ἰωάσαφ Ἰωασαφαίων πάσῃ σπουδῇ καὶ
ἐπιμελεῖσα κατὰ τὸ ἔτος 1914». (Βλ. Εὐλογίον Κουρίλα Λαυριώτου, Κατά-
λογος τῶν κωδίκων τῆς καλύβης Ἰωασαφαίων καὶ δέκα καλυβῶν τῆς Ἱερᾶς Σκήτης Καυ-
σοκαλυβίων, Paris-Chennevières s/Marne 1930, σ. 81, χρ. ὑπὲρ 151. 65 τοῦ 20οῦ αἰώνος),
ἀλλὰ τὸ χρ. τοῦτο δὲν ἀνευρέθη. Εὐχαριστῶ τὸν κ. Ταχιάον καὶ ἐκ τῆς θέσεως ταύτης διὰ
τὴν πληροφορίαν.

είναι σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τῆς πίστεως τῆς Ὁρθοδόξου διδασκαλίας. Οἱ 300 Ὄνοματολάτραι ἐζήτουν ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας νὰ ἐπανεξετάσῃ τὰς θέσεις της, κυρίως τὰς ἐκτεθείσας εἰς τὴν μνημονεύθεισαν ἐγκύκλιον τῆς 18ης Μαΐου 1913, πρὸ τῆς ὑπὸ τῆς Συνόδου συνθέσεως ἀρμοδίου δικαστηρίου πρὸς ἐκδίκασιν τῶν Ὄνοματολατρῶν, ὡς εἶχεν ἀγγελθῆ. Ἐπὶ πλέον, ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἔπρεπε, κατὰ τοὺς Ὄνοματολάτρας, νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τοῦ Θεοῦ, διότι ἄλλως, ἔγραφον, «...ἡ διαφωνία ἐπὶ θεολογικῶν θέσεων τῆς Συνόδου μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ δεχθῶμεν τὴν κλῆσιν ἐνώπιον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου καὶ νὰ ύποταγῷμεν εἰς τὴν ἀπόφασίν του...»¹.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας προβαίνει εἰς τὴν διοργάνωσιν ἀρμοδίου ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου καὶ δὲν ἀπαντᾷ εἰς τοὺς Ὄνοματολάτρας. Δι’ ἀποφάσεώς της πλέον, ἡ ὁποία ἐπεκυρώθη δι’ αὐτοκρατορικῆς ἐγκρίσεως τὴν 20ην Φεβρουαρίου 1914, ἀνέθεσε τὸ ζήτημα τῶν Ὄνοματολατρῶν εἰς τὸ ἐν Μόσχᾳ Συνοδικὸν Γραφεῖον, εἰς τὸ ὅποιον ὥρισε καὶ τὰ ἔξῆς²:

α. Νὰ προσκαλέσῃ 25 πρόσωπα, τοὺς ἀρχηγέτας τῶν Ὄνοματολατρῶν καὶ, μετὰ ἀπὸ σχετικὴν νουθεσίαν, νὰ λάβῃ ἀνάλογον περὶ ἐνὸς ἐκάστου ἀπόφασιν καὶ νὰ ύποβάλῃ τὰ πορίσματά του εἰς ἐπικύρωσιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

β. Εἰς τὸ Συνοδικὸν Γραφεῖον νὰ ἀποσπαθοῦν ὡς ἔκτακτα μέλη διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν Ὄνοματολατρῶν οἱ Βικάριοι ἐπίσκοποι τοῦ μητροπολίτου Μόσχας Ἀναστάσιος, Θεόδωρος καὶ Μόδεστος, ὁ ἡγούμενος τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σεργίου Τωβίας καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς τῶν Θαυμάτων Ἀρσένιος, καὶ

γ. Τὸ Συνοδικὸν Γραφεῖον νὰ προσκαλέσῃ γνωστοὺς διὰ τὸν βίον των γέροντας μοναχούς, οἱ ὁποῖοι πρὸ τῆς δίκης τῶν Ὄνοματολατρῶν, θὰ ἐφρόντιζον νὰ τοὺς πείσουν ὅπως μετανοήσουν.

Ἡ μὴ ἔγκαιρος ἀπάντησις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, κατὰ τοὺς Ὄνοματολάτρας, καὶ τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἔλαβεν αὕτη δογματικὴν θέσιν εἰς τὸ ζήτημα τῶν Ὄνοματολατρῶν, προύκάλεσε σχίσμα μεταξὺ τῶν Ὄνοματολατρῶν. Ὁμὰς φανατικῶν ὑπὸ τὸν ἵερομόναχον Ἀντώνιον Bulatovič καὶ 11 ἄλλους μοναχούς ἀπηύθυναν, τὴν 11ην Ἀπριλίου 1914, αὐστηρὸν ἔγγραφον πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον καὶ ἐδήλωσαν, ὅτι ἡ ὁμάδα αὕτη «...διακόπτει πᾶσαν πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Παν-ρωσικῆς Συνόδου καὶ ὅλων ὅσων ἐδέχοντο τὰς ἀπόψεις της, καὶ τοῦτο μέχρι τῆς διορθώσεως τῶν λαθῶν (ὑπὸ

1. Πρβλ. Imjاسلacie. Bogoslovskie materialy k dogmatičeskem sporu, č.á., σ. 154-155.

2. Πρβλ. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 34 (1914), σ. 119.

τῆς Ἐκκλησίας) καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς θεότητος τοῦ δνόματος τοῦ Θεοῦ, συμφώνως πρὸς τὴν Μεγάλην Κατήχησιν τῶν Ἀγίων Πατέρων»¹. Πολλὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς (ἄνοιξις 1914) παρέμειναν εἰς τὰ ρωσικὰ ἀρχεῖα καὶ δὲν εἶδον ποτὲ μέχρι σήμερον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Τὰ γεγονότα ἀπησχόλησαν πολλὰ πρόσωπα. Ἡ Δούμα (Βουλή), ἀφιέρωσε καὶ συνεδρίασιν, τὴν 12ην Μαρτίου 1914, διὰ τὰς σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας μὲ τοὺς Ὄνοματολάτρας. Ὁμάς ἐκ 30 βουλευτῶν κατέθεσε ἐπερώτησιν ἀφορῶσαν εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν Ἐπίτροπον παρὰ τῇ Ἱερῷ Συνόδῳ V. K. Sabler (1911-1915), διὰ τὴν κατάστασιν τῶν ἐκδιωχθέντων ἐκ τοῦ Ἀγίου Ὄρους μοναχῶν ὡς αἱρετικῶν². Τὸ παράδοξον διὰ τὴν ἴστορίαν τοῦ ζητήματος εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ V. K. Sabler, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Ρωσικοῦ κράτους, παρέσυρεν ἐν πολλοῖς τὴν Ἱεράν Σύνοδον ἐναντίον τῶν Ὄνοματολατρῶν, πολλάκις μάλιστα μὲ μέτρα, τὰ ὄποια ἥρμοζον εἰς ἐπαναστάτας καὶ ὅχι εἰς σχισματικοὺς ἢ καὶ αἱρετικοὺς ἀκόμη. Ἐξ αἰτίας τῆς πολιτικῆς αὐτῆς τοῦ V. K. Sabler παρουσιάσθη τὸ γεγονός, νὰ ὑποστηρίξουν τοὺς Ὄνοματολάτρας καὶ φιλελεύθεροι, οἱ ὄποιοι δὲν ἐνδιεφέροντο καὶ δὲν ἐγνώριζον θεολογίαν, ἀλλὰ ἐθεώρουν τοὺς Ὄνοματολάτρας ὡς τὰ θύματα τῆς τσαρικῆς πολιτικῆς³.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἡθέλησε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς Ὄνοματολάτρας. Τοῦτο ἄλλωστε συμπεραίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀποφάσεώς της (Ukaz) τῆς 5ης Μαΐου 1914, εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπομνήματος αὐτῶν τῆς τῆς 11ης Ἀπριλίου 1914, ἡ ὄποια ἀναφέρει τὰ ἔξῆς:

α. Ἐφ' ὅσον οἱ Ἀθωνῖται μοναχοὶ δηλώσουν ὅτι εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας, δὲν θὰ ἀποκαλῶνται πλέον Ὄνοματολάτραι.

β. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἀναγνωρίζει τὴν ἱερωσύνην των καὶ τοὺς δέχεται εἰς τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν. (Ίδιαιτέρως τὸ θέμα τοῦτο ἀπετέλεσε καὶ περιεχόμενον ίδιαιτέρας διαταγῆς (Ukaz) τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὑπ' ἀριθ. 4.136 ἀπὸ 10/24 Μαΐου 1914. Ὁ Αὐτοκρατορικὸς Ἐπίτροπος μάλιστα παρὰ τῇ Ἱερῷ Συνόδῳ V. K. Sabler τὸν Αὔγουστον τοῦ ἔτους 1914 ἐτηλεγράφησε διὰ νὰ τὸ ἀνακοινώσῃ τόσον εἰς τὸν μητροπολίτην Μόσχας, ὅσον καὶ εἰς τὸν Ἑρυθρὸν Σταυρόν, ὁ ὄποιος καὶ ἐβοήθησε τοὺς Ὄνοματολάτρας ἵερεῖς, προσφέρων τὰ Ἱερὰ σκεύη, τὰ ὄποια ἐχρησιμοποίουν τούλαχιστον μέχρι τοῦ 1917)⁴.

γ. Ἡ τελικὴ κρίσις τοῦ «θρησκευτικοῦ (τούτου) ζητήματος» ἢ καὶ τὸ

1. Πρβλ. Imjaslavie. Bogoslovskie materialy k dogmatičeskym sporu, ᷂.᷃., σ. 166-169.

2. J. L(e c o m b e), Les moines onomatolâtres, «Échos d'Orient», 1914, σ. 266.

3. Πρβλ. καὶ τὸ ὅρθρον τοῦ V. V. Filosoſ, Cerkovnye dela, Sankt Peterburg 1914 (εἰς τὸ ἐτήσιον παράρτημα τῆς ἐφημερίδος Reč, σ. 299-303), παρὰ I. Smolitsch, Le Mont-Athos et la Russie, ᷂.᷃., σ. 317.

4. Ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič, Opravdanie very, ᷂.᷃., σ. 211-212.

δογματικὸν μέρος τῆς λατρείας τοῦ δνόματος τοῦ Θεοῦ θὰ ἐτίθετο ως θέμα συζητήσεως εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ Οἰκουμενικὴν ἢ Τοπικὴν Σύνοδον. (Δυστυχῶς δὲν ἔχομεν τὸ πλῆρες κείμενον τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ρωσίας)¹.

Ἡ Σύνοδος τῆς Ρωσικῆς Ἑκκλησίας τοῦ ἔτους 1917-1918, εἶχεν ἐγγράψει μεταξὺ τῶν ἑξετασθησομένων θεμάτων τῆς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀγιορειτῶν μοναχῶν τῶν ἐπικαλουμένων Ὄνοματολατρῶν. Δυστυχῶς δὲν ἔφθασε μέχρις ἐκείνου τοῦ σημείου τῶν θεμάτων της, διακοπεῖσα, ως ἥδη ἀνεφέραμεν, ὑπὸ τῆς κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως τῶν μπολσεβίκων².

Μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (τῆς 5ης Μαΐου 1914) τὸ Ἑκκλησιαστικὸν Δικαστήριον τοῦ ἐν Μόσχᾳ Συνοδικοῦ Γραφείου ἀπέστειλε τὸν βικάριον ἐπίσκοπον Μόδεστον πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν συζητήσεων ὁ Bulatovič προέτεινε πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ὅπως ἀναγνωρίσῃ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ὄνοματολατρῶν ως «Ὀμολογίαν πίστεως τῆς θεότητος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ δνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» κατὰ τὴν πνευματικήν του σημασίαν, ως θεολογούμενον καὶ μέχρι τῆς τελικῆς κρίσεως τοῦ θέματος ὑπὸ Συνόδου, ἐπαναδεχομένη οὕτως εἰς ἐπικοινωνίαν τοὺς Ὄνοματολάτρας Ἱερομονάχους. Τὸ Ἑκκλησιαστικὸν Δικαστήριον συνεφώνησε³.

Τὴν σχετικὴν διαλλακτικότητα τοῦ Ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič καὶ τὴν ὑποχώρησιν τακτικῆς εἰς τὴν ὁποίαν προέβη ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, ὁ ἀντι-Ὀνοματολάτρης καθηγητὴς S. V. Troickij τὴν ὠνόμασε «νέαν τοποθέτησιν τοῦ Bulatovič»⁴.

Μετὰ τὴν νέαν θέσιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ως πρὸς τὴν τελικὴν κρίσιν τῆς θέσεως τῶν Ὄνοματολατρῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἑκκλησίας, ἡ ὄμας, ἡ ὁποία ὑπέβαλε πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τὴν 11ην Ἀπριλίου 1914 τὸ ὑπόμνημά της καὶ εἰς ἀπάντησιν εἶχεν ἀποσπάσει τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς 5ης Μαΐου 1914, παρητήθη τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐν λόγῳ ὑπόμνηματος καὶ ἐπληροφόρησε περὶ τούτου ἐπισήμως (τὴν 18ην Μαΐου 1914) τὸν μητροπολίτην Μόσχας καὶ ὅχι τὴν Ἱερὰν Σύνοδον. Συγχρόνως ἐζητήθη, ὅπως ἐπιτραπῇ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ μετόχιον Σίμων ο Χαναναῖος (ἐνθα

1. Ὁ καθηγητὴς I. Smolitsch (*Le Mont-Athos et la Russie*, ἔ.ἀ., σ. 316), παρὰ τοῦ ὁποίου ἀρυθμεθα τὰς πληροφορίας, εἶχεν ως μόνον βοήθημα τὸ ὑπὲρ τῶν Ὄνοματολατρῶν μνημονεύθεν ἔργον: *Imjaslavie. Bogoslovskie materialy k dogmatičeskem sporu*, ἔ.ἀ., σ. 171-172.

2. Τὸ θέμα ἐνεγράφη μεταξὺ τῶν συζητηθησομένων ἐν *Svjaščennyi sobor Pravoslavnoj Rossiijskoj Cerkvi*, τόμος πρῶτος, α' ἔκδ., Moskva 1918, σ. 36.

3. I. Smolitsch, *Le Mont-Athos et la Russie*, ἔ.ἀ., σ. 318.

4. Πρβλ. καὶ τὸ μνημ. ἔργον: S. V. Troickij, *Novaja pozicija o. Antonija Bulatoviča*, Sankt Peterburg 1915.

ύπὸ τοῦ Ἱερομονάχου Ἰλαρίωνος ἐγράφη τὸ βιβλίον «Ἐπὶ τῶν Ὀρέων τοῦ Καυκάσου» τοῦ Καυκάσου. Παρεχωρήθη δὲ εἰς αὐτὸν ἡ σκήτη Pismon¹.

Ὑπάρχουν πληροφορίαι, ὅτι καὶ μετὰ τὴν κομμουνιστικὴν ἐπανάστασιν τῶν μπολσεβίκων ἡ μικρὰ κοινότης τῶν μοναχῶν τῆς σκήτης Pismon εὗρεν ὀπαδοὺς μεταξὺ τῶν μοναχῶν καὶ τῶν λαϊκῶν τῆς περιοχῆς².

Φαίνεται δμως ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἥ δὲν εἶχεν ἀκριβεῖς εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν Ρωσίᾳ γεγονότων, ἥ ἐλλείψει εἰδήμονος μεταφραστοῦ αὐται ἐδίδοντο συγκεχυμέναι. Ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», εἰς τὰς εἰδήσεις τῆς ἐκ τῶν μὴ Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν, ἀναφέρει τὰ ἔξης: «Χριστιανικὸς Κόσμος - Ἀνατολικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία. Ἐκκλησία Ρωσσίας. Ἀπόφασις τῆς Ἀγιωτάτης Συνόδου τῆς Ρωσσίας περὶ τῶν ἐν Ρωσίᾳ εὑρισκομένων τέως Ἀγιορειτῶν μοναχῶν ὀνοματοθεῖτῶν... Ἐξ ἄλλου εἰς ἐκ τῶν κυριωτέρων ἡγετῶν τῶν ὀνοματοθεῖτῶν, ὁ Ἱερομόναχος Ἀντώνιος Βουλατόβιτς, ἀπετάθη κατὰ Φεβρουάριον εἰς τὴν Ἀγιωτάτην Σύνοδον ἐκφράζων προθυμίαν ὑποταγῆς καὶ ἀποπτύσεως τῆς πλάνης, ἀλλὰ συγχρόνως ὑποβάλλων πολλὰς ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ ἀπορίας καὶ αἰτούμενος ὅπως ἔξετασθωσι δικαστικῶς αἱ ἀπορίαι αὐται...»³.

Δὲν γνωρίζομεν πόθεν ὁ συντάκτης τῶν εἰδήσεων εἶχεν τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας· δὲν γνωρίζομεν τὸ ἀκριβὲς περιεχόμενον τῶν εἰδήσεων του καὶ, τέλος, δὲν γνωρίζομεν διὰ ποῖον σκοπὸν ἐγράφησαν αἱ ἀνωτέρω εἰδήσεις ὑπὸ αὐτὸν τὸ πνεῦμα, εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Γεγονὸς δμως τυγχάνει ἀναμφισβήτητον, ὅτι τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1914, εἰς τὴν Ρωσίαν, ὁ Ἱερομόναχος Ἀντώνιος Bulatovič δὲν ἔξεφρασεν ἐπιθυμίαν ὑποταγῆς πρὸς τὴν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, ἀλλ᾽ οὕτε καὶ ἀπέπτυσεν τοὺς Ὀνοματολάτρας.

Ἐξ ἄλλου δὲν γνωρίζομεν πόθεν ἤντλησεν τὰς πληροφορίας του καὶ ὁ ἡμέτερος καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

1. Imjaslavie. Bogoslovskie materialy k dogmatičeskom sporu, č.á., σ. 170-177.

2. R. Stupperich, Russische Sekten, Wernigerode-am-Harz, 1938, σ. 21.

Νεώτεραι πληροφορίαι περὶ τῶν Ὀνοματολατρῶν καὶ τῆς τύχης αὐτῶν εἰς τὴν Σοβιετικὴν "Ἐνωσιν ἀναφέρουν ὅτι τὸ 1930 πολλοὶ Ὀνοματολάτραι ἔξετελέσθησαν ὑπὸ τῶν σοβιετικῶν ἀρχῶν (Πρβλ. B. Kandidov, Cerkov i špionaz, Μόσχα 1938, σ. 69), τὸ 1947 παρουσιάσθησαν ὡρισμένοι ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν solianovci (=ἐκ τοῦ sol'=τὸ ἄλας) εἰς τὴν πόλιν Maikop (Πρβλ. Zournal Moskovskoj Patriarhij, 1 (1948) 76) καὶ τέλος, τὸ 1960 εἰς πολλὰ χωρία τοῦ Βορείου Καυκάσου ὑφίσταντο καὶ συνέχιζον νὰ ἀνθίστανται εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τοῦ σοβιετικοῦ καθεστάτος (Πρβλ. σοβιετικὴν ἐφημερίδα Literatura i Zizn' 14.12.1960). Βλ. καὶ N. Struve, Les Chrétiens en U.R.S.S., Paris (Seuil) (1963), σ. 199 καὶ 220-221. μετάφρ. εἰς τὴν ἐλληνικὴν ὑπὸ ἀρχ. X. K. Παρασκευαΐδη, Οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὴν Σοβιετικὴν "Ἐνωσιν, Ἀθῆναι (Χρυσοπηγή) 1968, σ. 228-229.

3. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 34 (1914), σ. 119, σημείωμα ἀνυπόγραφον.

Κ. I. Δυοβουνιάτης, γράφων περὶ τῶν Ὀνοματολατρῶν εἰς τὴν Ρωσίαν, δῖ: «...ἡ αἱρεσις προσείλκυσε κατ' ἀρχὰς ὀπαδούς τινας καὶ ἐκ τῶν ἀνεπτυγμένων, μάλιστα δὲ τοῦ λαοῦ, ἔπειτα ὅμως κατ' ὀλίγον διελύθη»¹.

1. I. K. Δ. (υ ο β ο υ ν ι ω τ ο υ), Ὀνοματολάτραι, «Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαιδεία», τόμος ΙΗ', σ. 909. Ἔξ ἄλλου προσωπικότης τῆς ἐποχῆς (δι μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρύσανθος) ἀναφέρει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: «...Τὴν ἐπομένην ἀνεχωρήσαμεν (ἐκ Λουτρακίου) ἐπιβάντες ἀντιτορπιλλικοῦ, τὸ ὅποιον ἥλθε νά παραλάβῃ τὸν Ἑλ. Βενιζέλον καὶ παρέλαβε καὶ τὸν Ἀγιον Κιτίου (Μελέτιον Μεταξάκην) καὶ ἐμέ. Κατὰ τὸν πλοῦν ὁ Βενιζέλος ἔξέφρασε τὴν ἀνησυχίαν του διὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐμφανισθείσης εἰς τὴν μονήν τοῦ Ἀγίου Παντελέμονος τοῦ Ἀγίου Ὄρους αἱρέσεως τῶν Ρώσων μοναχῶν «Ιησουανῶν», ίδιως διότι ἡ πειλείτο διὰ ἑστέλετο ἐκεῖ ρωσικὸν πολεμικὸν πρός κατάπαυσιν τῆς αἱρέσεως, καὶ μὲ ήρώτησεν ἐάν θὰ ἡτο δυνατὸν νά σταλῇ ἐκεῖ ἀρχιερεὺς τις πρός διευθέτησιν τοῦ ζητήματος. Τῷ εἶπον δῖ είναι δυνατὸν νά ὑπάρχουν κατάλληλοι ρωσομαθεῖς μητροπολῖται τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, μέγα ηθικὸν κύρος ἔχοντες καὶ παρά τοῖς Ρώσοις, ώς είναι οἱ μητροπολῖται Σερρῶν καὶ Κασσανδρέας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔκαμα ἔνα μικρὸν περίπατον εἰς τὸ κατάστρωμα καὶ ἐπανελθὼν ἔξηκολούθησα τὴν συνομιλίαν μου μετὰ τῶν Βενιζέλου καὶ Μελετίου. Στραφεὶς ὁ Βενιζέλος πρός ἐμὲ λέγει: «Ξεύρετε τί ἐσκέφθημεν μὲ τὸν Ἀγιον Κιτίου; Νὰ υπάγῃ ἔξαρχος εἰς Ἀγιον Ὄρος ὁ Ἀγιος Κιτίου». Ἀπήντησα δῖ, χωρὶς νά διαμφισβήτησω τὰ προσόντα τοῦ Ἀγίου Κιτίου, φρονῶ δῖ καταλληλότεροι είναι οἱ δύο προαναφερθέντες μητροπολῖται τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, πρῶτον διότι είναι μητροπολῖται τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, οἷοι εἰθισταὶ νά ἀποστέλλωνται ἔξαρχοι καὶ δεύτερον διότι είναι ρωσομαθεῖς. Ὁ Βενιζέλος ἐπανέλαβεν: «Παρακαλῶ νά εἰπητε εἰς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα, δῖ προτιμῶ τὸν Ἀγιον Κιτίου καὶ παρακαλῶ νά ἀποσταλῇ ἐκεῖνος». Ἐσιώπησα καὶ μοι ἔκαμε κατάπληξιν δῖ εἰς ὅλα αὐτὰ οὐδὲν εἰπεν ὁ Μεταξάκης, ἐνῷ ἔπρεπε νά εἴπῃ δῖ δὲν ἡτο ἀρμόδιος. Συνώδευ τὸν Βενιζέλον καὶ ὁ ίδιαιτερός του γραμματεὺς Μαρκαντωνάκης. Διέμεινα ἐπί τινας ἡμέρας εἰς Ἀθήνας... Τὸ δεύτερον δεκαπενθήμερον τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου 1913 ἀνεχώρησα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐπανήλθον εἰς Κων/πολιν, ὅπου ἐπεσκέφθην τὸν Πατριάρχην Γερμανὸν τὸν Ε', εἰς ὃν ἀνεκοίνωσα τὰ ἀνταλλαγέντα μεταξὺ τοῦ Βενιζέλου καὶ ἐμοῦ περὶ τῶν διαφόρων ἔθνικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καὶ δῖ ὁ Βενιζέλος παρακαλεῖ νά ἀποσταλῇ εἰς Ἀγιον Ὄρος ώς ἔξαρχος διὰ τοὺς Ἰησουανοὺς δι μητροπολίτης Κιτίου Μελέτιος Μεταξάκης. Ὁ Πατριάρχης μετὰ στενοχωρίας ἀπέστειλε τὸν Μελέτιον ώς ἔξαρχον, δῖτις οὐδὲν κατώρθωσεν εἰς Ἀγιον Ὄρος καὶ ἐστάλη ἐν πομπῇ ρωσικὸν πολεμικὸν πλοῖον εἰς Ἀγιον Ὄρος, τὸ δόποιον ἐνήργησεν ἐκεῖ ώς κυρίαρχος». Βλ. Βιογραφικαὶ ἀναμνήσεις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσούλας Αθηναγορᾶς (1881-1949), ἐπιμέλεια Γεωργίου Ν. Τασούδη, ἐκτελεστοῦ διαθήκης, Ἀθῆναι 1970, σ. 81-83.

Τέλος, πολλαὶ πληροφορίαι τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γαβριήλ Διονυσιάτου, Καθηγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου (Ἀγιορειτικὴ ἴστορια 55 ἑτῶν, ἐν τῷ συλλογικῷ ἔργῳ «Ἐπετηρίς Ἀθωνιάδος Σχολῆς, ἐπὶ τῇ συμπλρώσει δωδεκαετίας ἀπὸ τῆς ἐπαναλειτουργίας αὐτῆς», Ἀθῆναι («Ἀστήρ») 1966, σ. 63-65), δὲν ἀνταποκρίνονται πρός τὴν πραγματικότητα. Ὁ σημερινὸς ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίου Διονυσίου γράφει: «Κατόρθωσαν (οἱ Ρώσοι) μέσφε εἰδικῶν μοναχῶν πρακτόρων νά μεταφέρουν εἰς τὸν Ἀθωνα τὴν ἐν Καυκάσῳ ἀπὸ ἑτῶν συρομένην αἱρεσιν τῶν Ὀνοματολατρῶν, ἢτις βλακωδῶς δέχεται ώς κύριον δνομα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μόνον τὸ Ἰησοῦς, ἀπορρίπτουσα τὸ Χριστός, ώς δῆθεν ἐπίθετον...»

Είναι γεγονός, ότι ή 'Ιερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας κατώρθωσε νὰ κατευθύνῃ τὸ κίνημα τῶν Ὀνοματολατρῶν κατὰ τὸ ἔτος 1914, μὲ σχετικὴν διαλλακτικότητα, ἀσφαλῶς σκεπτομένη ὅτι ἡ πολιτική της τοῦ ἔτους 1913 δὲν θὰ ἐπέφερε τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐρίδων, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν αὔξησιν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς διδασκαλίας των. Διὰ τῆς μεταθέσεως τῆς «διαφορᾶς» μεταξὺ Ἱερᾶς Συνόδου καὶ Ὀνοματολατρῶν εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ Σύνοδον ἰκανοποιήθησαν μὲν οἱ Ὀνοματολάτραι, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία κατώρθωσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν σοβαρὰν ἀναταραχὴν εἰς τοὺς κόλπους τῆς. Ἡ σχετικὴ δύμως διαλλακτικότης τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλεται ἐν πολλοῖς καὶ εἰς τὴν ἐπέμβασιν προσώπων κύρους ὑπὲρ τῶν Ὀνοματολατρῶν.

Κύριος ὑποστηρικτὴς τῶν Ὀνοματολατρῶν εἰς τὴν Ρωσίαν πρὸ τοῦ 1917 ὑπῆρξεν ὁ ἐπιφανῆς Ρῶσος ἱερεὺς, θεολόγος, φιλόσοφος καὶ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Μόσχας Παῦλος Ἀλεξάνδροβιτς Φλορένσκι¹, δὲν ὅποιος ἐβοήθησε τοὺς Ὀνοματολάτρας διὰ τοῦ κύρους του ὡς ἀκαδημαϊκοῦ διδασκάλου καὶ ἐπὶ πλέον ὡς αὐθεντίας, ὅχι μόνον εἰς θέματα Ὁρθοδόξου πνευματικότητος ἀλλὰ καὶ Ὁρθοδόξου φιλοσοφίας. Εἰς τρία κυρίως σημεῖα δυνάμεθα νὰ ἐντοπίσωμεν τὴν συγγραφικήν του συμπαράστασιν πρὸς τοὺς Ὀνοματολάτρας:

α. Εἰς τὸ ἀναφερθὲν ἔργον του «Στῦλος καὶ ἐδραίωμα τῆς Ἐκκλησίας...» ἀφιερώνει σελίδας ὑπὲρ τῶν Ὀνοματολατρῶν καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς διδασκαλίας των². ἔρμηνεύων δὲ τὸ χωρίον (Ματθ. 18, 19-20): «Πάλιν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἐὰν δύο συμφωνήσωσιν ἐξ ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Οὐ γάρ εἰσιν δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὅνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν», γράφει χαρακτηριστικῶς, ὅτι: «Imja Hristovo est mističeskaja Cerkov»

1. Ὁ ἵερευς καὶ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας Παῦλος Ἀλεξάνδρος Ἐπίτευχος Φλορένσκι (1882-1943) ἡσχολήθη κυρίως μὲ τὴν φιλοσοφίαν τῆς θρησκείας. Τὸ βασικό του σύγγραμμα διὰ τοῦ ὅποιου ἐγένετο γνωστὸς καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην εἶναι τὸ ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον: Stolp i utverždenie istini (Opyt pravoslavnogo feodicej v dvenadcati pismah) (=Στῦλος καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας. Μελέτη περὶ τῆς Ὁρθοδόξου θεοδικίας εἰς δώδεκα ἐπιστολάς), α' ἔκδ., Μόσχα 1914. Συνεζητήθη πολὺ διότι ἀντιτίθεται εἰς τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὰ πλέον γνωστὰ σχήματα τῆς φιλοσοφίας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, μὴ ἔξαιρουμένου καὶ τοῦ συστήματος τοῦ Καντίου. Τὸ ἔργον βασίζεται εἰς τὴν μυστικὴν θεολογίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡ ὥποια παρουσιάζεται, διὰ τοῦ Φλορένσκι, ὡς φιλοσοφικὸν σύστημα. Ἐξ ἄλλου τὸ περιεχόμενον ἐγένετο γνωστὸν κυρίως διὰ τὴν τόλμην του καὶ τὴν ἐνασχόλησίν του μὲ πολλὰ θεολογούμενα προβλήματα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Πρβλ. Γ. Τρόϊτσκυ, Π. Α. Φλορένσκυ (1882-1943), Θ.Η.Ε., τ. 11 (1967), σ. 1.177-1.183, ὡς καὶ Β. Ζενκόφσκι, ἔ.ά., σ. 439 κ.έ.

2. Πρβλ. ἔ.ά., σ. 421-422 καὶ 782-783.

(Τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ μυστικὴ Ἐκκλησία)¹. Ἐκ πρώτης ὅψεως, ἔξετάζοντες τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Φλορένσκι θὰ ἐλέγομεν ἐνδεχομένως, ὅτι οἱ Ρῶσοι ἀνάγουν τὰ πάντα εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὸν μυστικισμόν· ἀλλὰ θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρμηνευτῶν τῆς Καινῆς Διαθῆκης ὁ θεωρούμενος ὡς αὐθεντία εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν M.-J. Lagrange ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ χωρίον «όμιλεῖ περὶ παρουσίας μυστικῆς, καθ' ὃν χρόνον γίνεται λόγος περὶ θείας παρουσίας»².

β. Εἰς τὸ ἐκδοθὲν τὸ 1913 ἐν Μόσχᾳ ἔργον τοῦ ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič, τοῦ γνωστοῦ ὡς ἀρχηγέτου τοῦ κινήματος: «Apologija very vo Imja Bozie i vo Imja Iisus», ὁ Φλορένσκι ἔγραψε τὸν Πρόλογον. Σημειωτέον, ὅτι τὸ κείμενον τῆς Ἀπολογίας εἶναι ἐκεῖνο, μὲν ὡρισμένας διορθώσεις καὶ προσθήκας, τοῦ ὅποιον τὸ περιεχόμενον κατεδιάσθη ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, ὡς ἥδη ἀνεφέραμεν³.

γ. Τὸ τρίτον σημεῖον εἶναι ἡ ἔκδοσις ὑπὲρ τῶν Ὀνοματολατρῶν κριτικοῦ ἔργου εἰς τὴν θεολογικὴν τοποθέτησιν τοῦ καταδιναστεύσαντος, ἐκ μέρους τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, τοὺς Ὀνοματολάτρας ἀρχιεπισκόπου Νίκωνος. Τὸ ἔργον τοῦ Φλορένσκι ἔξεδόθη κατ' ἀρχὰς εἰς ἄρθρον καὶ μετὰ εἰς τευχίδιον⁴. Εἰς ἀνέκδοτον ἔργον του δ Φλορένσκι ὑπεραμύνεται τῶν θέσεων τῶν Ὀνοματολατρῶν· γράφων δὲ γενικῶς περὶ τοῦ ὀνόματος, τοποθετεῖται γνωσιολογικῶς εἰς τὸν ρεαλισμόν. Προύτιμησαμεν τὴν παράθεσιν τοῦ κειμένου εἰς τὴν γαλλικήν, δπως τοῦτο παρουσιάσθη ὑπὸ τοῦ μελετήσαντος τὸ χειρόγραφον τοῦ Φλορένσκι, B. Zenkovsky: «Le nom d'une chose en est la substance... la chose est créée par le nom, elle entre en relation active avec celui-ci, elle l'lime... le nom est le principe métaphysique de l'être et de la connaissance». Ἐν συνεχείᾳ ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι: «le noeud de l'être, son ressort le plus profondément caché... le

1. Αὐτόθι, σ. 421.

2. M. J. La grange, Évangile selon Saint Matthieu, deuxième édition, Paris 1923, παρὰ Π. Ν. Τρέμπελα, Ὅπομνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, Ἀθῆναι («Ζωή») 1951, σ. 349.

3. Εἰς τὸν πρόλογον φέρεται ἡ ὑπογραφὴ «Ἐκ τῆς συντάξεως», ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Φλορένσκι ἀναφέρει εἰς τὸ ἔργον του, «Στῦλος καὶ ἐδραίωμα τῆς Ἀληθείας...», ὅτι ἐγράψῃ ὑπὸ τοῦ ἴδιου.

4. P. A. Floryenski, Archiepiskop Nikon-rasprostranitel «eresi» (Materialy o počitanju Imeni Božij) (=Ο ἀρχιεπίσκοπος Νίκων εἶναι διαδοσίας «αἱρέσεως» ("Υλη περὶ τῆς προσκυνήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ), ἔκδ. β', Μόσχα 1913. 'Ο ἀναφερθεὶς Γ. Τρόϊτσκυ, βιογραφῶν τὸν Π. Α. Φλορένσκι εἰς τὴν Θ.Η.Ε. γράφει σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι ὁ Φλορένσκι συνέθεσε τὸ ἔργον «Ο ἀρχιεπίσκοπος Νίκων». Δὲν ἀναφέρει δυστυχῶς τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον σκέλος τοῦ τίτλου: «...διαδοσίας «αἱρέσεως», "Υλη περὶ τῆς προσκυνήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ». Παράδειγμα ἀντικειμενικότητος σοβιετικοῦ ἐπιστήμονος! (βλ. Θ.Η.Ε., τ. 11 (1967), σ. 1.177-1.183).

nom est un faisceau de forces divines ou occultes, la racine mystique qui relie l'homme avec d'autres mondes... il est d'essence divine, il porte en lui des énergies mystiques»¹.

Ἐτερος σοβαρὸς ὑποστηρικτὴς τῶν Ὄνοματολατρῶν ὑπῆρξεν ὁ Ρώσος φιλόσοφος καὶ πολιτικὸς πρίγκιψ Εὐγένιος Τρουμπετσκόϊ², ὁ ὅποῖος ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς του ὑποστηρίζεως, ἐδημοσίευσε τὸ 1914 ἄρθρον ὑπὲρ τῶν Ὄνοματολατρῶν³.

Πρὸ τῶν ἀναφερθέντων γεγονότων ἐν Ἀγίῳ Ὁρει (τὸ ἔτος 1913), εἰς τὴν Ρωσίαν οἱ Ὄνοματολάτραι εἶχον θερμὸν συμπαραστάτην τὸν γνωστὸν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα θεολόγον Σέργιον Μπουλγάκωφ⁴, ὁ ὅποῖος ἦδη τὸ 1912 ἔγραψεν ἄρθρον ὑπὲρ τῶν Ὄνοματολατρῶν⁵. Εἰς τὸ ἄρθρον του ἐκεῖνο, τὸ προκαλέσαν τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀντι-Ὀνοματολατρῶν, ὁ καθηγητὴς S. V. Troickij ἀνέλαβε καὶ πάλιν νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸν Σέργιον Μπουλγάκωφ. Ὡς ἦδη εἴδομεν, ἐν τῶν κεφαλαίων τοῦ ἔργου του ὁ S. V. Troickij τιτλοφορεῖ: «Οἱ καλύπτοντες τοὺς Ὄνοματολάτρας» καὶ περιέχει τὴν ἀπάντησιν τοῦ S. V. Troickij πρὸς τὸν Σ. Μπουλγάκωφ⁶. Ὁ Μπουλγάκωφ, διὰ τὸ θέμα τῶν Ὄνοματολατρῶν, καὶ παρὰ τὴν κριτικὴν τοῦ S. V. Troickij, κατέστη

1. P. A. Florynski, *Le sens de l'idéalisme (ἀνέκδοτον χειρόγραφον)*, παρὰ B. Zenkovsky, ἔ.ἄ., σ. 451.

2. Ο πρίγκιψ Εὐγένιος N. Τρουμπετσκόϊ (1863-1919) ὑπῆρξε καθηγητὴς τῆς Ἰστορικοφιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Κιέβου καὶ ἀργότερον τῆς Μόσχας. Ἐπολέμησε τὸν κομμουνισμὸν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν μπολσεβίκων τοῦ 1917, συνδεθεὶς μὲ τὴν «Λευκὴν Στρατιάν». Περισσότερον γνωστὸς εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του πρίγκιψ Σέργιος, φιλόσοφος καὶ καθηγητὴς Πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, διατελέσας μάλιστα καὶ πρύτανις αὐτοῦ. Πρβλ. προχείρως B. Γ. Γ. (αννοπούλον), E. Τρουμπετσκόυ, Θ.Η.Ε., τ. 11 (1967), σ. 871. Bλ. καὶ B. Zenkovsky, ἔ.ἄ., σ. 351-371.

3. Πρίγκιπος E. N. Trubetskoy, *Svet Favorskij i preobraženie umata*, «Russkaja mysl», τεῦχος 5ον, 1914.

4. Ο Σέργιος Νικολάγιεβιτς Μπουλγάκωφ (1871-1944) εἶναι γνωστὸς ἐν Ἑλλάδι ὡς πρωτοπρεσβύτερος καὶ καθηγητὴς τῆς Δογματικῆς Θεολογίας εἰς τὸ Ὁρθόδοξον Ρωσικὸν Θεολογικὸν Ἰνστιτούτον τῶν Παρισίων. Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ εἰδικεύθη εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν. Ἀπὸ τὸν ἀθεϊσμὸν προσῆλθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μετά τὴν συναναστροφὴν του μὲ τὸν Μπερντιάγιεφ. Τὸ 1918 χειροτονεῖται ἱερεύς. Τὸ 1923 ἀπηλάθη ἐκ τῆς Ρωσίας. Τὸ 1925 εἶναι ἰδρυτικὸν μέλος τοῦ Ὁρθόδοξου Ρωσικοῦ Θεολογικοῦ Ἰνστιτούτου Παρισίων. Κατέστη γνωστὸς διὰ τῆς «Σοφιολογίας» του. Ἐγραψε συνολικᾶς περὶ τὰ 30 δύκαδη συγγράμματα καὶ 350 ἄρθρα, πολλὰ τῶν ὅποιων ἀποτελοῦνται ἀπὸ 100 σελίδας. Ὑπάρχουν περὶ τὰ 55 ἀνέκδοτα ἄρθρα του. Bλ. K. K. Παπούλιδη, Σοφιολογία καὶ Πνευματολογία παρὰ S. Bulgakoff καὶ Vl. Lossky, «Ἐκκλησία», τ. 47 (1970), σ. 209 κ.ἔ., ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

5. S. Bulgakov, Afonskoe delo, «Russkaja mysl», τεῦχος 9, 1912.

6. S. V. Troickij, *Ob Imenah Božiih*, ἔ.ἄ., σ. 180-200 (=Pokroviteli Imjavožnikov. Otvet S. Bulgakovu =Οἱ καλύπτοντες τοὺς Ὄνοματολάτρας. Ἀπάντησις εἰς τὸν Σ. Μπουλγάκωφ).

μέλος τῶν ὑποεπιτροπῆς τῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας τοῦ 1917, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπισκόπου Θεοφάνους Poltavskij. Αἱ σημειώσεις καὶ γενικῶς ἡ προετοιμασία του ὡς μέλους τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς ἔκεινης, ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν διὰ τὴν ὥλην πρὸς συγγραφὴν τοῦ εἰδικοῦ ἔργου του *Filosofija Imeni*, εἰς τὸ ὅποιον καὶ θὰ ἐπανέλθωμεν. Περὶ τῆς τοποθετήσεως ὅμως τοῦ Σ. Μπουλγάκωφ εἰς τὸ ζῆτημα τῶν Ὀνοματολατρῶν καὶ περὶ τῆς προσφορᾶς του εἰς τὴν γραμματείαν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, θὰ ἴδωμεν περισσότερα εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς παρούσης μελέτης, καθ' ὅτι ὁ Μπουλγάκωφ συνέχισεν, ὡς ἥδη ἀνεφέραμεν, νὰ γράφῃ περὶ τοῦ ζητήματος κυρίως εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην.

Μεταξὺ ἔκεινων, οἱ ὄποιοι ὑπεστήριξαν τοὺς Ὀνοματολάτρας, ὑπῆρξε καὶ ὁ πολὺς Νικόλαος Μπερντιάγιεφ¹, ὁ ὄποιος δὲν ἤρκεσθη εἰς ἀπλοῦν θεολογικοῦ ἢ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου ἄρθρον ὑπὲρ τῶν Ὀνοματολατρῶν, ἀλλ’ ὁρμώμενος ἐκ τῆς κακῆς μεταχειρίσεως τῶν Ρώσων ἀγιορειτῶν μοναχῶν ὑπὸ τῶν Ρώσων ναυτῶν, ἐνεργούντων τῇ ἐπεμβάσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, ἔγραψε δριμὺ ἄρθρον, δημοσιευθὲν εἰς ἐφημερίδα τῆς Μόσχας, κατὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου². Διὰ τὸν Μπερντιάγιεφ³, ἡ ἐπέμ-

1. Ὁ Νικόλαος Ἀλεξάντροβιτς Μπερντιάγιεφ (1874-1948), γνωστὸς Ρώσος φιλόσοφος ἐκ τῶν αὐτοεξορισθέντων εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Ἀπηλάθη ἐκ τῆς Ρωσίας τὸ ἔτος 1922. Δὲν ἔλαβε πανεπιστημιακὸν δίπλωμα, πλὴν τοῦ τιμητικοῦ τίτλου τῆς Ὁξφόρδης τὸ ἔτος 1947. Ἐγραψε πολλὰ φιλοσοφικά ἔργα τὰ ὅποια μετεφράσθησαν εἰς πλείστας δύσας γλώσσας. Εἰς Παρισίους ἔξεδιδε τὸ φιλοσοφικὸν καὶ θεολογικὸν περιοδικὸν «Pui» (=Ἡ Ὁδός) μεταξὺ τῶν ἑταῖρων 1925-1940. Κατὰ τὸν Ρώσον φιλόσοφον B. Zenkovski τέσσαρες εἶναι αἱ φάσεις τῆς φιλοσοφικῆς παραγωγικότητος τοῦ Μπερντιάγιεφ: α) Ἡθική, β) Μυστικὴ καὶ Θρησκευτική, γ) Ἰστοριοσοφιολογικὴ καὶ δ) Περσοναλιστική· ἐνδικατά τὸν Ἑλληνοαμερικανὸν Θ. Γ. Σταύρου «Τὸ φιλοσοφικὸν σχῆμα τοῦ Μπερντιάεφ εἶναι ἀναμφιβόλως πολύπλοκον καὶ μόνον λεπτομερῆς ἀνάλυσίς του θὰ ἡδύνατο νὰ τὸ ἀποδώσῃ». Πρβλ. Θ. Γ. Σταύρου, Μπερντιάεφ Ἀλεξάνδροβιτς Νικολάϊ, Θ.Η.Ε., τ. 9 (1966), σ. 171-176, ἐνθα καὶ βιβλιογραφία κυρίως εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν. Ἡ πλέον κατατοπιστικὴ βιογραφία εἰς τὴν ἀγγλικὴν διὰ τὸν Μπερντιάγιεφ ἔγραψη ὑπὸ τοῦ X. M a l e b i t o n, Νικόλαος Μπερντιάεφ ὁ νοσταλγὸς τῆς αἰωνιότητας. Βλ. N. M p e r n t i a e f, 'Αλήθεια καὶ Ἀποκάλυψη. Εἰσαγωγή, μετάφραση, σημειώσεις X. Malebiton, 'Αθήνα, «Ἡ Δωδώνη», ἃ.ἔ., σ. 17-46). Ὁ συγγραφεὺς ἐβασίσθη κυρίως εἰς τὸ ἔργον τοῦ N. B e r d i a e f i a n d E s s a i d ' a u t o b i o g r a p h i e s p i r i t u e l l e, Paris (Buchet - Chastel) 1958.

2. Ὁ τίτλος τοῦ ἄρθρου εἰς τὴν ρωσικὴν καὶ ἡ ἀκριβῆς παραπομπή του δυστυχῶς μᾶς εἶναι ἄγνωστα. "Έχομεν τὴν πληροφορίαν ἐκ μιᾶς τῶν καλυτέρων βιογραφιῶν τοῦ N. Μπερντιάγιεφ, γραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ E. P o r r e t, Berdiaeff, prophète des temps nouveaux, Neuchatel-Paris (ἐκδ. Delachaux et Niestlé), ἃ.ἔ., σ. 85, ἐνθα ἀναφέρεται ὁ τίτλος μόνον τοῦ ἄρθρου καὶ οὕτος εἰς τὴν γαλλικήν: «Ceux qui éteignent l'Esprit (=«Ἄντοι οἱ ὄποιοι σβήνουν τὸ Πνεῦμα»). «Ἄντοι», διὰ τὸν Μπερντιάγιεφ, εἶναι τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας.

3. E. P o r r e t, ἃ.ἔ., σ. 85.

βασις τοῦ ναυτικοῦ διὰ τὴν κατάπαυσιν πνευματικοῦ ζητήματος ἵτο γεγονὸς ἀπαράδεκτον. Τὸ φύλλον τῆς ἐφημερίδος κατεσχέθη καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ σχετικοῦ ἄρθρου κατηγορήθη ὡς βλασφημῶν τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ἡ ὅποια ἐμήνυσε τὸν Μπερντιάγιεφ¹. Ὁ γνωστός μας φιλόσοφος ἐκινδύνευεν, ἐκ τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος, ὡς βλάσφημος, νὰ ἔξορισθῇ εἰς τὴν Σιβηρίαν. Ἡ θέσις τοῦ Μπερντιάγιεφ κατέστη δύσκολος, ἀλλ’ ἡ ἐπελθοῦσα κήρυξις τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου ἀνέτρεψε τὰ πάντα. Τὸν Αὔγουστον τοῦ ἔτους 1914 μὲ τὴν γενικὴν ἐπιστράτευσιν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν ἀναταραχὴν εἰς τὰς διοικητικὰς ὑπηρεσίας τοῦ κράτους, ἐπῆλθε καὶ ἡ καθυστέρησις τῶν ὑπὸ ἐκδίκασιν ὑποθέσεων². Ἀργότερον, μετὰ τὰ ἔτη 1917-1918, ὁ Μπερντιάγιεφ εὑρίσκετο ἥδη μακρὰν τῆς Ρωσίας.

Ἐκτὸς τῶν ἥδη ἀναφερθέντων καὶ ἄλλοι ὑπεστήριξαν διὰ τῆς γραφίδος ἡ καὶ διὰ χρημάτων τὴν ὑπόθεσιν τῶν Ὀνοματολατρῶν. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρομεν τοὺς F. E. Mel'nikov³, S. Askoldov⁴, V. Ern⁵ καὶ M. A. Novoselov⁶.

1. N. Berdiaeff, Samopoznanie. Opyt filosofskoj avtobiografij, Paris 1949, σ. 219. Πρβλ. καὶ E. Porret, αὐτόθι.

2. Πρβλ. καὶ V. Weidlé, La Russie absente et présente, Paris (Gallimard) 1949, σ. 157 καὶ E. Porret, ε.ά., σ. 86.

3. F. E. Mel'nikov, V tenetah eresej i prokljati. K sovremennym sporam ob imenih Božiih, Móscha 1913. Ὁ συγγραφεὺς εἶναι «παλαιόπιστος». Οἱ παλαιόπιστοι εἶναι οἱ μὴ δεχθέντες εἰς τὴν Ρωσίαν τὰς διορθώσεις τῶν σφαλμάτων τῶν λειτουργικῶν βιβλίων ἐπὶ Πατριάρχου Νίκωνος (1652-1658).

4. S. Askoldov, O pustinkah Kavkaza, «Russkaja mysl», ἀριθ. 5, 1914.

5. V. Ern, Spor ob imeni Božiem, εἰς τὸ ἔργον του Pis'ma ob imja slavnii, Pismo per-voe: Proishoždenie spora, «Hristianskaja mysl», Σεπτέμβριος 1916, σ. 101-109. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἔγραψε καὶ ἔτερον ἔργον, μὴ ἀναφερθὲν ὑπὸ τοῦ I. Smolitsch (Le Mont-Athos et la Russie, ε.ά., σ. 318), εἰς τὸ δόποιον συγκρίνει τὸ περιεχόμενον τῆς κριτικῆς τῆς διδασκαλίας τῶν Ὀνοματολατρῶν ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας καὶ τοῦ ὑποβληθέντος πρὸς τὴν Σύνοδον πορίσματος, εἰς τὸ δόποιον ἀνεφέρθημεν, ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ S. V. Troickij. Ὁ τίτλος τοῦ ἔτερου ἄρθρου τοῦ V. Ern ἔχει ὡς ἔξῆς: Razbor poslanija Svjatejšago Synoda ob imeni Božiem, Moskva 1917, ἔκδ. «Θρησκευτικῆς καὶ Φιλοσοφικῆς Βιβλιοθήκης». Ἀμφότερα τὰ ἄρθρα του ἐδημοσιεύθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως. Εἰς τὸ δεύτερον ἄρθρον, ἡ καταδίκη τῶν Ὀνοματολατρῶν ὑπὸ τῶν τριῶν θεολόγων (δύο ἀρχιεπισκόπων καὶ ἑνὸς λαϊκοῦ), διὰ τῆς Ἐκκλησίας, χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ V. Ern ὡς «Bulla pusskih papistov» (=Βούλλα τῶν Ρώσων παπιστῶν), πρβλ. ε.ά., σ. 5. Ὁ V. Ern (1881-1915) ἀπέθανε νέος. Ὑπῆρξε φιλόσοφος, ὁ δόποιος εὑρίσκετο εἰς διαρκῆ ἐξέλιξιν. Περὶ τῶν βιογραφικῶν του στοιχείων καὶ τῆς καθόλου προσφορᾶς του εἰς τὰ ρωσικὰ γράμματα βλ. B. Zepko vsky, ε.ά., σ. 487 κ.έ.

6. 'Ο M. A. Novoselov ἥτο θερμὸς θιασώτης τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἐδημοσίευσεν, ὡς καὶ ὁ Φλορένσκι, πρόλογον εἰς τὴν «Ἀπολογίαν» τοῦ ἱερομονάχου Ἀντωνίου Bulatovič καὶ ἐγένετο γνωστός κυρίως διὰ τὰς χρηματικάς του ἐπιχορηγήσεις πρὸς τὸ κίνημα τῶν Ὀνοματολατρῶν.

Εἶδομεν, ὅτι διὰ τῆς ἐγγραφῆς ὡς θεολογούμενου, εἰς τὸ κατάλογον τῶν θεμάτων τῆς «Παν-Ρωσικῆς» Συνόδου τοῦ ἔτους 1917, τοῦ ζητήματος τῆς λατρείας τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἵκανοποιήθησαν καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ρωσίας, ἀλλὰ καὶ οἱ Ὀνοματολάτραι. Δυστυχῶς, ὡς ἀναφέραμεν ἡδη, ἡ ἐν λόγῳ Σύνοδος δὲν ἐπρόλαβε νὰ μελετήσῃ τὸ θέμα. "Αλλωστε, παραμένουν ἐν ίσχυει αἱ καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Πάντως μεταξὺ τῶν Ρώσων μοναχῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους δὲν ἔχομεν πληροφορίας ὅτι ὑπῆρχαν Ὀνοματολάτραι εἰς τὸ Ἀγιον Ὅρος μετὰ τὸ 1913. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τῶν Ὀνοματολατρῶν καὶ ἡ Ἑκκλησία τῆς Ρωσίας προέβη εἰς χειρονομίαν ἀξιέπαινον, μετὰ τὸ τεράστιον σφάλμα εἰς τὴν τακτικήν της τοῦ ἔτους 1913, καὶ θὰ συνεζήτει τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας των εἰς τοπικὴν Σύνοδον· καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας τῶν Ὀνοματολατρῶν ἐκ τῶν γεγονότων (Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, Ἐπανάστασις τῶν Μπολσεβίκων) παρημελήθη καὶ διὰ πολλοὺς ἐλησμονήθη¹. Σπαράγματα μόνον τῆς διδασκαλίας τῶν Ὀνοματολατρῶν θὰ συναντήσωμεν εἰς τὴν ρωσικὴν γραμματείαν τῶν αὐτοεξορίστων Ρώσων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ Βορείου Ἀμερικῆς.

Γ'

Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν αὐτοεξορίστων Ρώσων εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην 1922 κ.ἔ., ώρισμένοι ἐπανέφερον τὸ θέμα τῆς λατρείας τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ προσκήνιον. Καὶ εἰς Παρισίους ὅμως (τὸ δεύτερον μετὰ τὴν Πράγαν καταφύγιον καὶ πνευματικὸν κέντρον τῶν αὐτοεξορίστων τῆς ρωσικῆς σκέψεως), οἱ συγγραφεῖς συνέχιζον νὰ ἔχουν διάφορον γνώμην διὰ τοὺς Ὀνοματολάτρας.

Ο γνωστὸς καὶ ἔγκριτος Ρῶσος θεολόγος Γεώργιος Φλωρόφσκι²

1. Ἐκτοτε, πολλοὶ ἔγκριτοι αὐτοεξόριστοι Ρῶσοι θεολόγοι καὶ φιλόσοφοι τῆς διασπορᾶς, τοὺς ὅποιους ἐγνώρισε καὶ μὲ τοὺς ὅποιους ἔζησεν ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης μελέτης (κατὰ τὰ ἔτη 1954-1966), χωρὶς νὰ ἔχουν λάβει μέρος εἰς τὴν διαμάχην ἢ νὰ ἔχουν ὑποστηρίξει τοὺς Ὀνοματολάτρας, τοὺς ἀντι-Ὀνοματολάτρας ἢ καὶ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ρωσίας, εἴχον τὴν γνώμην ὅτι τὰ γεγονότα τοῦ ἔτους 1913 εἰς τὸ Ἀγιον Ὅρος ἀποτελοῦν μελανήν σελίδα διὰ τὴν Ἰστορίαν τῆς Ἑκκλησίας, καθ' ὅτι ἡ Ρωσικὴ Ἑκκλησία συμπεριεφέρθη βαναύσως πρός τοὺς Ὀνοματολάτρας.

2. Ο Ρῶσος πρωτοπρεσβύτερος Γεώργιος Βασίλιεβιτς Φλωρόφσκι (1893-) κατάγεται ἐκ τῆς Ὀδησσοῦ. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Μέσην Ἐκπαίδευσιν Ἰστορίαν καὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὀδησσοῦ φιλοσοφίαν. Τὸ 1920 κατέφυγεν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, ἔνθα ἐδίδαξεν εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τῶν Ρώσων «ἐμιγκρέδων» τῆς Πράγας (1921 κ.ἔ.), εἰς τὸ Ὁρθόδοξον Ρωσικὸν Θεολογικὸν Ἰνστιτούτον τῶν Παρισίων (1926 κ.ἔ.) καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1950 εἰς τὸ Ὁρθόδοξον Ρωσικὸν Θεολογικὸν Σεμινάριον τῆς Νέας Υόρκης τῶν Η.Π.Α. Ἐκτοτε ἐδίδαξε καὶ διδάσκει προσκαλούμενος εἰς πολλὰ πανεπιστήμια τῶν Η.Π.Α., μεταξὺ τῶν ὅποιων εἰς τὰ πανεπιστήμια Columbia, Boston, Harvard καὶ Princeton. Είναι

είναι τῆς γνώμης, ὅτι τὸ πρόβλημα τῶν Ὀνοματολατρῶν δὲν ἐλύθη¹, ἐνῷ
ό Σ. Βερχώφσκι² ὑπεστήριξεν, ὅτι οἱ Ὀνοματολάτραι ὑπῆρχαν αἰρετικοί³.

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ ἀναφερθεὶς ἡδη ἵερεὺς καὶ καθηγητὴς Σέργιος Μπουλ-
γάκωφ, συνέχισε τὴν ὑποστήριξίν του πρὸς τοὺς Ὀνοματολάτρας καὶ δυ-
νάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι κατέστη ἀπολογητὴς τελειότερος τοῦ ἱερομονάχου
Ἀντωνίου Bulatovič, ὁ ὅποῖς ἔδωκε μεγαλύτερον βάρος εἰς τὴν πολεμικὴν
τοῦ ζητήματος, ἐνῷ ὁ ἀναφερθεὶς Σ. Μπουλγάκωφ κατέστη ὁ δογματικὸς
συγγραφεὺς καὶ ἀπολογητὴς περὶ τοῦ θέματος τῆς λατρείας τοῦ ὄντος
τοῦ Θεοῦ.

Ο Σ. Μπουλγάκωφ τὸ 1932 ἥδη, εἰς Παρισίους, ἐξέθεσε περιληπτικῶς
τὸ περιεχόμενον τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ὀνοματολατρῶν, μὴ παρα-
λείπων τὰς θέσεις τῶν ἀντι-Ὀνοματολατρῶν⁴. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ ἀρχιεπίσκοπος
Σεραφεὶμ Sobolev, ὁ κυριώτερος καὶ σοβαρώτερος ἐπικριτὴς τῆς Σοφιολο-
γίας⁵ τοῦ Σ. Μπουλγάκωφ μεταξὺ τῶν αὐτοεξορίστων Ρώσων, κατακρίνει

σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἐπίτιμος διδάκτωρ Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστο-
τελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.
Πρβλ. Γ. Σ. Μ πέμπη, Φλορόφσκυ Γεώργιος, Θ.Η.Ε., τ. 11 (1967), σ. 1.183-1.186.

1. G. Florovskij, Puti russkago Bogoslovija, Paris (1937), σ. 572.

2. Ο Σ. Σ. Βερχώφσκι (1907) ἐσπούδασεν εἰς τὸ Ὁρθόδοξον Ρωσικὸν Θεολογικὸν
Ἴνστιτοῦτον Παρισίων, ἔνθεν ἀπεροίτησε τὸ 1936 καὶ ὅπου ἐν συνεχείᾳ ἐδίδαξε Δογματι-
κὴν καὶ Ἡθικὴν Θεολογίαν. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1950 είναι καθηγητὴς τοῦ Ὁρθόδοξου Ρω-
σικοῦ Θεολογικοῦ Σεμιναρίου Νέας Υόρκης Η.Π.Α. Πρβλ. καὶ List of the Writings of
professors of the Russian Orthodox Theological Institut in Paris (1925-1954), Paris (1954), σ. 86.

3. S. S. Verhovskij, Ob Imenah Božiih, «Pravoslavnaj mysl», τ. VI (1948), σ. 37-55.

4. «...Le moyen le plus important de la vie de prière est le Nom de Dieu dans la
prière... L'application pratique de la prière de Jésus a naturellement amené des discussions
théologiques sur le Nom de Dieu et sa puissance, sur le sens de la vénération du Nom de
Dieu et sur sa force active. Ces questions n'ont pas encore reçu de solution ayant force de
dogme pour toute l'Église; elles ne sont pas, d'autre part, suffisamment prises en considération
par la littérature théologique. Pour le moment il existe deux tendances différentes. Les
uns (qui se désignent eux-mêmes comme «glorificateurs du Nom de Dieu») sont parti-
sans du réalisme dans la compréhension du sens du nom en général; ils croient que le Nom
de Dieu, invoqué dans la prière, contient déjà la présence de Dieu (Père Jean de Cronstadt
et autres). D'autres préfèrent un point de vue plus rationaliste et plus nominaliste : Le Nom
de Dieu serait un moyen humain, instrumental, pour exprimer la pensée et le mouvement
de l'âme vers Dieu. Ceux qui pratiquent la prière de Jésus, et les mystiques en général, sont
partisans de la première opinion, de même que certains théologiens et certains hiérarques;
le second point de vue est caractéristique de la théologie orthodoxe d'école, qui a reflété
l'influence du rationalisme européen. En tout cas, la doctrine théologique du Nom de Dieu
est actuellement un problème à l'ordre du jour, problème que notre époque lègue aux temps
à venir. Ce problème indique la voie principale qui s'ouvre devant la pensée théologique
contemporaine». S. Bulgakov, L'Orthodoxie, a' ἔκδοσις, Paris (F. Alcan) 1932, σ. 205,
207-209.

5. Περὶ τῆς Σοφιολογίας βλ. Κ. Κ. Παπούλιδη, Σοφιολογία καὶ Πνευματολογία

αὐστηρῶς τὴν διδασκαλίαν τῶν Ὀνοματολατρῶν καὶ τὴν ὑποστήριξιν πρὸς αὐτοὺς ἐκ μέρους τοῦ Σ. Μπουλγάκωφ¹. Ἐλλ' ὁ Σ. Μπουλγάκωφ καὶ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ μνημονευθέντος ἔργου του «Filosofija Imeni» εἶχεν ἀσχοληθῆ καὶ εἶχε γράψει περὶ τῆς μυστικῆς παρουσίας εἰς τὸ ὄνομα². Ἐλλ' ἡ τοποθέτησις τοῦ Σ. Μπουλγάκωφ ὑπὲρ τῶν Ὀνοματολατρῶν ἐγένετο κυρίως γνωστὴ μετὰ τὸν θάνατόν του (1944), ὅτε τὸ 1953 ὁ Ρώσος καθηγητής, φίλος καὶ συνάδελφός του, L. Zander³, ἐξέδωκε τὸ κατ' ἐξοχὴν ὑπὲρ τῶν Ὀνοματολατρῶν ἔργον τοῦ Σ. Μπουλγάκωφ⁴. Τὸ ἔργον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Σ.

παρὰ S. Boulgakov καὶ Vl. Lossky, «Ἐκκλησία», τ. 47 (1970), σ. 209-210, 398-400, 435-438 καὶ 494-496.

1. Ἀρχιεπισκόπου Segafim (Sobolev), Novoe učenie o Sofii Premudrosti Božiej, Σόφια 1935, βλ. περὶ τῶν Ὀνοματολατρῶν σ. 271-349.

2. S. Bulgakov, Was ist das Wort, ἐν τῷ συλλογικῷ ἔργῳ «Festschrift Th. G. Masaryk zum 80 Geburtstage, 7 März 1930», Bon (Cohen) 1930, σ. 25-46. Ἡ μελέτη ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέως ὡς «Φιλοσοφικὴ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ὀνόματος τοῦ Θεοῦ» καὶ ἀργότερον τὸ περιεχόμενόν της γίνεται τὸ πρῶτον κεφάλαιον («Τί εἶναι λέξις») τοῦ ἔργου του, μὲ τὸ ὄποιον θὰ ἀσχοληθῶμεν «Filosofija Imeni» (=«Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Ὀνόματος»).

3. Ὁ Λέων Ἀλεξάνδροβιτς Ζάντερ (1893-1964) ἐσπούδασε διπλωματικὴν καὶ νομικὰ εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ φιλοσοφίαν εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐδίδαξε Παιδαγωγικά καὶ Φιλοσοφικά μαθήματα εἰς τὸ Ὁρθόδοξον Ρωσικὸν Θεολογικὸν Ἰνστιτούτον τῶν Παρισίων. Εἶναι γνωστὸς κυρίως διὰ τὰς πολλαπλᾶς συγγραφάς του καὶ ἀρθρα περὶ τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν. Πρβλ. List of the Writings of Professors, ἔ.ἄ., σ. 77.

4. Ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ S. Bulgakov, Filosofija Imeni (=Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Ὀνόματος), ἔκδ. ὑπὸ L. Zander, Paris (YMCA-Press) 1953, σ. 278.

Τὰ περιεχόμενα τοῦ ἔργου:

Εἰσαγωγὴ τοῦ ἐκδόσιντος (L. Zander)	σ. 5-6
I. Τί εἶναι ἡ λέξις	7-44
II. Ὁ λόγος καὶ ἡ λέξις	45
1) Τὰ μέρη τοῦ λόγου (Ὄνομα, ρῆμα, ἀντωνυμία)	45-59
2) Τὸ οὐσιαστικὸν ὄνομα	59-77
3) Αἱ γραμματικαὶ προτάσεις: «Τὰ μέρη τοῦ λόγου» καὶ «Τὰ μέρη τῶν προτάσεων»	77-88
III. Πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῆς γραμματικῆς:	89-118
Ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ γνωσιολογία	
Ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ λογικὴ	
Ὁ Κάντιος καὶ ἡ γλῶσσα	
IV. Ἡ γλῶσσα καὶ ἡ σκέψις	118-154
V. Τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄνομα	154-178
VI. Τὸ Ὄνομα τοῦ Θεοῦ	
(Εἴη εὐλογημένον καὶ δεδοξασμένον εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων)	178-217
Ἡ Σοφιολογικὴ ἀντίληψις τοῦ δόγματος περὶ τοῦ Ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ	
(Συμπλήρωμα εἰς τὸ κεφ. VI)	229-254
Προσθῆκαι καὶ Παραπομπαὶ	255-278

Μπουλγάκωφ, κατὰ τὸν ἐκδόντα L. Zander, διὰ νὰ ἀποτελέσῃ φιλοσοφικὴν καθαρῶς ἀπάντησιν εἰς τοὺς ἀντιτιθέμενους πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν Ὀνοματολατρῶν¹. Ὁ Σ. Μπουλγάκωφ, εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ ἔργου², ἀναφέρεται εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας τῶν Ὀνοματολατρῶν μὲ γλῶσσαν φιλοσοφικὴν καὶ δογματικήν, ἀποφεύγων τὴν πολεμικὴν καὶ τὰς ἀκρότητας. Τὰ γεγονότα τοῦ ἔτους 1913 εἰς τὸ Ἀγιον Ὄρος τὰ χαρακτηρίζει ως βέβηλα, ἵερόσυλα καὶ βλάσφημα (=košunstvennyj)³. Περαιών δέ, ἐπιβεβαιώνει τὸ τῶν Ὀνοματολατρῶν, ὅτι «Τὸ Ὀνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι Θεός», συμπληρώνων ὅτι εἶναι «ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς παρουσίας καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ»⁴.

Καὶ τὸ πρόβλημα ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπασχολῇ, τούλαχιστον τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Ὁ κρυπτόμενος ὑπὸ τὴν φράσιν *Un moine de l'Église d'Orient*, νῦν ὁρθόδοξος ἀρχιμανδρίτης, τέως ρωμαιοκαθολικὸς βενεδικτῖνος μοναχὸς τοῦ Chevetogne Βελγίου, L. Gillet, ἔγραψεν εἰς τὸ περιοδικὸν *Irénikon* σειράν ἄρθρων ἐπὶ τῆς λεγομένης «Προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ», ἐνθα ἀναφέρεται εἰς τοὺς Ὀνοματολάτρας, ἐκθέτων περιληπτικῶς τὰ γεγονότα⁵.

Τὸ τελευταῖον χρονολογικῶς ἄρθρον, ἐξ ὅσων δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ ἐν Δυτικῷ Βερολίνῳ καθηγητοῦ I. Smolitsch γραφὲν τὸ ἔτος 1963⁶, ἐνθα ὁ καθηγητὴς ἀναφέρεται εἰς γενικὰς γραμμὰς εἰς τὸ ἴστορικὸν τῶν γεγονότων⁷.

Τέλος, διὰ τὴν στάσιν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς σκέψεως ως πρὸς τοὺς Ὀνοματολάτρας, πρέπει νὰ ἴδῃ τις τὰς μνημονευθείσας ἐργασίας τοῦ Ἰησουίτου μοναχοῦ καὶ καθηγητοῦ I. B. Schultze⁸.

1. Αὔτοθι, Πρόλογος, σ. 5.

2. Αὔτοθι, βλ. κεφ. VI «Τὸ Ὀνομα τοῦ Θεοῦ...», σ. 178-217 καὶ 217-225.

3. Αὔτοθι, σ. 208.

4. Αὔτοθι, σ. 225.

5. Πρβλ. «Irénikon» 1947, τεύχη 3 καὶ 4 καὶ 1952 τεῦχος 4. Τὰ ἀνωτέρω ἄρθρα ἐξεδόθησαν εἰς ἰδιάτερον ἔργον, τὸ ὄποιον ἡδη ἀνεφέραμεν, ὑπὸ τὸν τίτλον: *Un Moine de l'Église d'Orient, La prière de Jésus, sa genèse et son développement et sa pratique dans la tradition religieuse byzantinoslave*: ἔχομεν ὑπὸ ὅψει τὴν τρίτην ἐκδοσιν, Chevetogne 1959. Παρ' ὅλον ὅμως ὅτι ἡ τρίτη αὕτη ἐκδοσις ὑπῆρξε «διωρθωμένη καὶ ἐπηνξημένη» (=troisième édition revue et augmentée) τὸ 1959, ἐν τούτοις ὁ συγγραφεύς δὲν γνωρίζει ὅτι ἐξεδόθη τὸ ἔργον τοῦ Σ. Μπουλγάκωφ (Filosofija Imeni, Paris 1953) καὶ ἀναφέρει, σ. 87, ὅτι «ἄγνοει ἐάν ἐκδοθῇ» (=nous ignorons s'il sera publié). Ισως ἡ φράσις «διωρθωμένη καὶ ἐπηνξημένη» ἐτέθη ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν καὶ ὅχι ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

6. I. Smolitsch, *Le Mont-Athos et la Russie*, ἐν τῷ συλλογικῷ ἔργῳ «Le Millénaire du Mont-Athos 963-1963», Études et Mélanges, I, Chevetogne 1963, σ. 279-318.

7. Αὔτοθι κυρίως σ. 307-318.

8. B. Schultze, *Der Streit um die Göttlichkeit des Namens Jesu in der russischen Theologie*, *Or. Christ. Per.*, τ. 17 (1951), σ. 321-394. Πρβλ. ἴδιως σ. 321-394, καὶ τοῦ αὐ-

Συμπεράσματα: Περαιώνοντες, δυνάμεθα, νομίζομεν, νὰ ἔξαγάγωμεν ὀρισμένα συμπεράσματα, διὰ τὰ δόποια κυρίως ἐγράφη ἡ παρούσα μελέτη, πρὸς διευκρίνισιν θεμάτων εἰς τὸ κίνημα, τὴν διαμάχην καὶ τὸ δογματικὸν περιεχόμενον τῶν Ὀνοματολατρῶν:

α. Εἰς τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει διαμάχην μεταξὺ Ὀνοματολατρῶν καὶ ἀντι-Ὀνοματολατρῶν κατὰ τὰ ἔτη 1912-1913 δὲν ἔχομεν πληροφορίας, τούλαχιστον μέχρι σήμερον, δτὶ ἀνεμείχθησαν καὶ Ἐλληνες μοναχοί, ώς ὁ καθηγητὴς I. Smolitsch ἀναφέρει¹. ἡ διαμάχη ἐκίνησε μόνον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ρώσων.

β. Εἰς τὴν Ρωσίαν, τὸ 1914 κ.έ., δὲν ὑπεχώρησε καὶ δὲν μετενόησεν ὁ ἵερομόναχος Ἀντώνιος Bulatovič, ἀθετήσας τὰ πρότερον ὑπὸ τοῦ ίδίου διδαχθέντα περὶ τοῦ Ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ώς μᾶς πληροφορεῖ ἀνώνυμός τις συντάκτης τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια»², ἀλλ’ αἱ προσωπικότητες αἱ ἀσκήσασαι πίεσιν ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου· ἡ σχετικὴ διαλλακτικότης τοῦ ἱερομονάχου Ἀντώνιου Bulatovič καὶ ἡ ἀλλαγὴ τακτικῆς ἐκ μέρους τῆς Ἱερᾶς Συνόδου συνέβαλον, ὥστε τὸ κίνημα τῶν Ὀνοματολατρῶν νὰ ἐγγραφῇ ώς πρόβλημα μεταξὺ τῶν συζητηθσομένων θεμάτων τῆς «Παν-Ρωσικῆς» Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας τοῦ ἔτους 1917.

γ. Ἡ διδασκαλία τῶν Ὀνοματολατρῶν δὲν διελύθη, οὕτε ἀνεχαιτίσθη, ώς ἔγραψεν ὁ ἡμέτερος καθηγητὴς K. Δυοβουνιώτης³, καθ’ ὅσον εἰς τὴν Ρωσίαν κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ ώς θελογούμενον, εἰς δὲ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην συζητεῖται εἰλέτι.

Τέλος, θὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ τοῦ Γεωργίου Φλωρόφσκι, ὅτι τὸ πρόβλημα τῶν Ὀνοματολατρῶν δὲν ἐλύθη, διὰ νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ὑπῆρξεν ἡ τελευταία, χρονολογικῶς, θεολογικὴ συζήτησις ἡ διαμάχη εἰς τὸ "Αγιον Ὄρος.

τοῦ, Untersuchungen über das Jesus-Gebet, Or. Christ. Per., τ. 18 (1952), σ. 319-343.

1. I. Smolitsch, La Mont-Athos et la Russie, ε.ά., σ. 311. Πρβλ. καὶ σ. 127 τῆς παρούσης μελέτης.

2. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 34 (1914), σ. 119. Πρβλ. καὶ σ. 151 τῆς παρούσης μελέτης.

3. I. K. Δυοβουνιώτης, Ὀνοματολάτραι, «Μεγάλη Ἐλληνικὴ Ἑγκυκλοπαιδεία», τ. ΙΗ', σ. 909. Πρβλ. καὶ σ. 152 τῆς παρούσης μελέτης.

4. G. Floryovskij, Puti russkago Bogoslovija, Paris (1937), σ. 572. Πρβλ. καὶ σ. 158 τῆς παρούσης μελέτης.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙ

‘Αντωνίου (Bulatovič) Ιερομονάχου, ‘Η δόξα τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Ἰησοῦς, Θεσσαλονίκη 1913.

Γνωμοδότησις τοῦ συλλόγου τῶν Θεολόγων καθηγητῶν περὶ τῆς ἐσχάτως ἐμφανισθείσης ἐν Ἀγίῳ Ὁρει παρὰ τοῖς Ρώσοις μοναχοῖς καινοφανοῦς διδασκαλίας περὶ τῆς θεότητος τοῦ δόνυματος «Ἰησοῦς», κατ’ ἐντολὴν τῆς Ἅγ. καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (1913), σ. 123-125.

Ἐκκλησία Ρωσίας, Ἀπόφασις τῆς Ἅγιωτάτης Συνόδου τῆς Ρωσίας περὶ τῶν ἐν Ρωσίᾳ εὑρισκομένων, τέως Ἅγιορειτῶν, μοναχῶν δονοματοθεῖτῶν, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 34 (1914), σ. 119.

Ἐπιστολὴ Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ πρὸς τὴν Ἅγιωτάτην τῆς Ρωσίας Σύνοδον κατὰ τῶν δονοματοθεῖτῶν, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (1913), σ. 445-446.

Οἱ Ἰησουάνοι, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (1913), σ. 145-146.

Κατὰ τῆς κακοδόξου περὶ τῆς θεότητος τοῦ δόνυματος Ἰησοῦς διδασκαλίας, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 33 (1913), σ. 187-192.

Κομνηνοῦ Παντολέοντος, ‘Η ἐν Ἀγίῳ Ὁρει θρησκευτικὴ ἔρις, «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος», τ. 11 (1913), σ. 361-372.

«Οἱ δονοματοθεῖσται Ρῶσοι ἐν Ἀγίῳ Ὁρει καὶ αἱ κατ’ αὐτῶν ἐνέργειαι τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἀθω ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Ρωσικῆς Κυβερνήσεως. Ἀπασα ἡ διεξαχθεῖσα ἀλληλογραφία καὶ αἱ ἐπίσημοι ἑκάθεσεις συλλεγεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἐν ιερομονάχοις Ἰωάσαφ Ἰωάσαφαῖων πάσῃ σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1914» (ἀνεκδ. χρ. βλ. ἐν: Εὐλογίον Κουρίλα, Λαυριώτον, Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς καλύβης Ἰωάσαφαίων καὶ δέκα καλυβῶν τῆς Ἱερᾶς Σκήτης Καυσοκαλύβιων, Paris-Chennevières s / Marne 1930, σ. 81, χρ. ὑπ’ ἀριθ. 151.65 τοῦ 20οῦ αἰώνος).

Β. ΡΩΣΙΣΤΙ

Afonec, Pečal'naja letopisi sovremennoj Afona, «Kolokol», 10.2.1913.

» Prodol'ženie skorboj letopisi na Afone, «Kolokol», 17.2 και 1.5.1913.

Afonskij spor ob imeni Božiem, «Cerkovno - Obščestvennyj Vestnik», τ. 19 (1913) σ. 8-11.

Anatoliy Episkop, Afonskij vopros, «Golos Rusi», ἀριθ. φυλ. 101 (1914).

Antonij (Bulatovič) Ieroshimonah, O molitve Iisusove (Sostavil Afonskij inok, pod redakciju archim. Aleksandra), Sankt Peterburg 1912.

» Posmertnyja veščanija prepodobnogo Nila Mirotočivago Afonskago, Perevel s grečeskoj rukopisi I. A., 1912.

» Apologija very vo Imja Božija i imja Iisus, Moskva 1913.

» Materialy k sporu o počitanii imeni Božija, Vyp. I, izd. Religiosno - filos. Biblioteki, Moskva 1913.

» Po povodu imenuemoj «gramoty» patriarha Ioakima, Pismo k izdatelju, «Moskovskija Vedomosti», ἀριθ. φυλ. 57/9.3.1913.

» Afonskij razgrom. Cerkovnoe bezsilie, Izd. red. Dym. Otečestva, Sankt Peterburg 1913.

- » Moja myslj vo Hriste. O dejatel'nosti (energiji) Božestva, Petrograd 1914.
  - » Imja Božie v ponimanii tolkovani Sv. Grigorija Nisskago i Simeona Novago Bogoslova, «Missionerskoe Obozrenie», т. 5-6 (1916), σ. 17-56.
  - » Ponimanie Svatym Pisaniem imeni Gospodnja kak Božestvennago dejstva i Božestvennoj sily, «Missionerskoe Obozrenie», т. 7-8 (1916), σ. 261-297.
  - » Drevnje i Novye učitelji Cerkvi o Imeni Gospodnen, «Missionerskoe Obozrenie», т. 9-10 (1916), σ. 462-497.
  - » Učenie novejših učitelej i pastyrej Cerkvi o Imeni Gospodnem i molitve Iisusovoj, «Missionerskoe Obozrenie», т. 11 (1916), σ. 613-640.
  - » Moja bor'ba s imjaborcami na Sfijatoj Gore, «Istoricheskiy Vestnik», т. 145/3 (1916), σ. 648-682, т. 146/4 (1916), σ. 133-169 kai àvátuþov Sankt Peterburg 1917.
  - » Istorija Afonskoj smuty (Vyp. 1, izd. «Ispovednik») Sankt Peterburg 1917.
  - » Opravdanije very v Nepobedimoe, Nepostižimoe Imja Gospoda Iisusa Hrista, Sankt Peterburg 1917.
  - » Afonskij razgrom, ū.t., ū.é.
  - » Istina o istine k predotvraščeniju imeborstva (Izd. inokov sfjatoj Afonskoj gory ispovednikov imeni Iisus), ū.t., ū.é.,
  - » K obličeniju imeborcev, Pazbor statii: «Pis'mo s Kavkaza», pomeščenoj v No 19 Russkago Inoka (Літургія філіїв)
- A n t o n i j , A r c h i e p i s k o p V o l y n s k i j (H r a p o v i c k i j)**, Ešče o knige shim. Ilariona «Na gorah Kavkaza», «Russkij Inok», т. 10 (1912), σ. 62-63.
- » O novom lzeučenii obogotvorjajuščem imena i ob «Apologii» I. Antonija Bula-toviča, «Pribaylenija k Cerkovnym Vedomostjam», т. 20 (1913), σ. 869-882 kai àvátuþov, Počaev 1913.
  - » Suščnostj Afonskago spora, «Novoe Vremja», 19.5.1913.
- B e c e d a o t o m k t o b u n t u e t i p r o t i v k o g o b u n t u e t , i z d . S v j a t o - A n d r e e v s k a g o O b š e ž i t e l ' n a g o s k i t a n a A f o n e , K o n s t a n t i n o p o l ' 1 9 1 3 .**
- B l a g o č e s t i v o m u v n i m a n iju v s e h p r a v o s l a v n y h m o n a š e s t v u j u š c h i h i m i r j a n , i z d . S v j a t o - A n d r e e v s k a g o O b š e ž i t e l ' n a g o s k i t a n a A f o n e , O d e s s a 1 9 1 3 .**
- B u l g a k o v S e r g i j N . , A f o n s k o e d e l o , «R u s s k a j a M y s l ' » , т . 3 (1 9 1 2) , σ . 3 7 - 4 6 .**
- (Пеりодикόν) «Cerkovnyj Vestnik», єкδ. ûπò τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τῆς Πετρουπόλεως, α) Vesti s Afona, т. 20 (1913), σ. 618-619, т. 24 (1913), σ. 747, т. 42 (1913), σ. 1.317-1.318. β) Na Afone, т. 44 (1913), σ. 1.378-1.379.
- (Периодикόν) «Cerkovnya Vedomostis», єкδ. ûπò τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου (τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ρωσίας).
- α) Božieju Milostiju Svjatejšij Praviteľstrujuščij Vserossijskij Sinod vsečestnym bratijam, vo inočestve podvizajuščim, т. 20 (1913), σ. 277-286.
- H r i s a n f A f o n s k i j I n o k , O t z y u o s t a t i e S v j a t o g o r o c a «O počitanii imeni Božija», «Russkij Inok», т. 17 (1912), σ. 54-61.**
- C i n n o v G . , Po povoda sovremennych sporov ob imeni Božiem, izd. S v j a t o - A n d r e e v s k a g o O b š e ž i t e l ' n a g o s k i t a n a A f o n e , O d e s s a 1 9 1 3 .**
- D e n a s i j , R u s s k i j S v j a t o g o r e c (Inok Panteleimonovskij), Ešče o knige «Na gorah kavkaza», Pis'mo k redakciju «Russkago Inoka», «Russkij Inok», т. 15 (1912), σ. 60-63**
- E n g e l' g a r d t N i k . , Grozaščij priznak, «Novoe Vremja», 22.4.1913.**
- E r n V l a d i m i r , Spor ob imeni Božiem (Pis'ma ob imeslavii). Pis'mo pervoe: Proishoždenie spora, «Hristianskaja Mysl'», т. 9 (1916), σ. 101-109.**

- » Razbor poslanija Sv. Sinoda ob Imeni Božiem, izd. Religioznofilos. Biblioteki, Moskva 1917.
- Gde istinnyja pričiny bezporjadkov na Afone, «Strannik», т. 10 (1913), σ. 419-423.
- G r i g o r o v i č S v j a š č. H.**, Imja Božie (po povodu sovremennoj afonskih sporov), «Missionerskoe Obozrenie», т. 18 (1913), σ. 203-214/369-388 kai àvátupov Sankt Peterburg 1913.
- I l a r i o n S h i m o n a h**, Na gorah kavkaza. Beseda dvuh starcev pustinnikov o vnutrennem edinenii s Gospodom naših serdec, črez molitvu Iisus Hristovu, ili duhovnaja dejatel'nost' sovremennoj pustinnikov, а' єкд. (Batalpasinsk) 1907, β' єкд. Batalpasinsk 1910, γ' єкд. Kievo-Pečerskaja Lavra 1912.
- Imjaslavie.** Bogoslovskie materialy k dogmatičeskому sporu ob Imeni Božiem po dokumentam imjaslacev, Sankt Peterburg 1914.
- K l i m e n t S v j a t o g o r s k i j M o n a h**, Imenobožničeski bunt ili plody učenija Knigi «Na gorah kavkaza», «Istoričeskij Vestnik», т. 1 (1916), σ. 752-785 kai àvátupov (mué tòv úptótiłov: Kratkij istoričeskij očerk Afonskoj smuty), Petrograd 1916.
- K o s v i n c e v E. N.**, Černyj «bunt», Strančiki iz istorii Afonskoj smuty, «Istoričeskij Vestnik», т. 1 (1915), σ. 139-156, 470-478.
- K u s m a r c e v I n o k P a v e l**, Mysli otcov cerkvi o imeni Božiem. Materialy k vyjasneniju Afonskago bogoslovskago spora, Sankt Peterburg 1913.
- M e l'nik o v F. E.**, V tenetah eresej i prokljatiy (k sovremennym sporam ob imenah Božihi). Moskva 1913.
- N i k o n (R o ž d e s t v e n s k i j) A r h i e p i s k o p**, «Imjabožniki». Velikoe iskušenie okolo svjatejšago imeni Božija (Iz doklada Sv. Sinodu o poezke na Afon), «Pribavlenija k Cerkovnym Vedomostjam», т. 34 (1913), σ. 853-869.
- » Plody velikago iskušenija okolo imeni Božija (Iz doklada Sv. Sinodu o poežke na Afon), «Pribavlenija k Cerkovnym Vedomostjam», т. 34 (1913), σ. 1.504-1.521 kai àvátupov Sankt Peterburg 1913.
- » «Imjabožniki». Velikoe iskušenie okolo imeni Božija i plody ego, Sergieva Lavra 1914.
- » Moi dnevni (Vypusk IV): 1913, Sergiev Posad 1914.
- P a h o m i j M o n a h A f o n e c**, Istorija Afonskoj smuty ili imjabožeskoy eresi..., Sankt Peterburg 1914.
- P a r f e n i j S h i m o n a h**, O molitve Iisusovoj, ü.т. 1912.
- P e t r o v s k i j P r o t o i e r e j S.** Imja Božie est'-li sam Bog? Beseda, izd. Svjato-Andreevskago Obščezitel'nago skita na Afone, Odessa 1913.
- Po povodu zaprosov po Afonskomu delu, Odessa 1914.
- P o t e Š i n P r o t . S a v a**, Afoney-imjabožniki, «Missionerskoe Obozrenie», т. 3 (1913), σ. 369-386.
- Pravda o sobytiah, proizšdih v pervoe polugodie 1913 g. v Panteleimonove monastyre, izd. Afonskago Russkago Panteleimonova Monastyrja, Moskva 1913
- P r a v o s l a v n y j**, Propaganda A. Bulatoviča na Afone i bunt, ustroennyj im v Andreevskom skitu, «Golos Rusi», (1914).
- Sbornik dokumentov otnosjališčihja k Afonskoj imjabožničeskoy smute, Izd. «T-va Svet», Petrograd 1916.
- S o b o r j a n i n**, Afonskaja rasprja, «Cerkovno - obščestvennyj Vestnik», т. 29 (1913), σ. 1-3.
- » Likvidacija Afonskoj istorii, «Cerkovno - obščestvennyj Vestnik», 42 (:) 1-3.
- Sud na Afoncami, «Cerkovno - obščestvennyj Vestnik», т. 11 (1914), σ. 5-6.
- Svjatoe pravoslavie i imenobožničeskaja eresj, Har'kov 1916.

T ro i c k i j S. V., Afonskaja smuta, «Pribavlenija k Cerkovnym Vedomostiam», τ. 20 (1913), σ. 882-909.

- » Bor'ba s Afonskoj smutoj, є. ѧ., τ. 36, σ. 1.636-1.643.
  - » Učenie sv. Grigorija Nisskago ob imenah Božiih i Imjubožnik, є. ѧ., τεύχη 37-51/52, σ. 1.659-1.674, 1.706-1.715, 1.771-1.779, 1.809-1.822, 1.862-1.870, 1.919-1.930, 1.973-1.980, 2.000-2.017, 2.077-2.080, 2.132-2.140, 2.169-2.173, 2.223-2.231, 2.281-2.290, 2.331-2.340, 2.391-2.407.
  - » Ob imenah Božiih i imjubožnikah, Sankt Peterburg 1914.
  - » Učenie Afonskih imjubožnikov i ego razbor', Sankt Peterburg 1914.
  - » Russkie i Greki na Afone, «Pribavlenija k Cerkovnym Vedomostiam», τ. 17 (1916), σ. 459-461.
  - » Novaja pozicija o. Antonija Bulatoviča, ѧ.τ., ѧ.ෂ.
- V e č e v o j N., Afonskoe delo, «Novyj Žurnal dlia vseh», ἀρ. φύλ. 14 (Sankt Peterburg) 1914.
- V y š e d s e n E., Istorija Afonskoj smuty, čast' I (gody s 1909-1912 g.), Predislovie: Afonskoe delo I(eromonaha) Antonija, Petrograd 1917.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

RÉSUMÉ

Constantin Papouliidis, Les Onomatolâtres.

Les admirateurs du nom divin (Onomatodoxes ou Onomatolâtres) sont partisans du réalisme dans la compréhension du sens du nom en général; ils croient que le Nom de Dieu invoqué dans la prière, contient déjà la présence de Dieu.

Les discussions théologiques qui eurent lieu au Mont-Athos entre 1912-1913 (première partie de l'étude) n'ont pas abouti. Elles furent interrompues par la guerre de 1914 et la situation tragique de l'Église russe après 1917-1918 (deuxième partie de l'étude). Depuis, quelques théologiens et philosophes se sont occupés de la question de la vénération du nom de Dieu dans l'émigration (troisième partie de l'étude).